

Міністерство освіти і науки України

ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічних відносин та фінансів

Кафедра економіки та бізнесу

ОСНОВИ ДИПЛОМАТІЇ

Конспект лекцій

**для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності
292 Міжнародна економічні відносини**

**Харків
2024**

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економічних відносин та фінансів
Кафедра економіки та бізнесу

ОСНОВИ ДИПЛОМАТІЇ

Конспект лекцій
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти усіх
спеціальностей (дисципліна вільного вибору)

**Затверджено рішенням Науково -
методичної ради факультету
економічних відносин та фінансів
Протокол № 1 від 25.09.2024 р.**

Харків
2024

УДК 339.9:327.1

В -26

Схвалено на засіданні кафедри економіки та бізнесу
Протокол № 2 від 2 вересня 2024 р.

Рецензенти:

Лариса Чернишова, к.е.н., доцентка, доцентка кафедри міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

В -26 Основи дипломатії: конспект лекції з дисципліни для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини (дисципліна вільного вибору) /укладач: К.Ю. Величко. [Електронний ресурс] – Харків: ДБТУ, 2024. 103с.

Конспект лекцій з дисципліни «Основи дипломатії» складено відповідно до освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка» спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини». В конспекті викладено теоретичний матеріал основ дипломатичної діяльності, а саме розглянуто появу та еволюційний розвиток дипломатії, особливості її становлення, а також розглянуті питання специфіки дипломатичного етикету, протоколу та церемоніалу. Конспект лекцій поділено на 2 розділи, які містять 8 тем курсу. У пропонованому виданні ацентовано увагу на формуванні базових європейських цінностей, таких як демократичні процеси, права людини, верховенство права та солідарність, які є фундаментальними для розуміння сучасної дипломатії в системі міжнародних відносин.

Конспект лекцій рекомендовано для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» та спеціальностей, що пов'язані із міжнародними відносинами та міжнародною економікою. Видання спрямовано на формування компетентностей, необхідних для фахової діяльності у сфері міжнародної відносин та міжнародного співробітництва.

УДК 339.9:327.1

Відповідальна за випуск: *Катерина Величко*, к.е.н., доцентка кафедри економіки та бізнесу

© Величко К.Ю., 2024

© ДБТУ, 2024

ВСТУП

У сучасних умовах, коли глобалізаційні та інтеграційні процеси набувають ключового значення, зовнішня політика держав стає одним із пріоритетів у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності та національної безпеки. Дипломатія виступає ефективним інструментом розвитку міжнародних відносин, підтримання миру та стабільності. Вона відіграє важливу роль у налагодженні комунікації в міжкультурному середовищі, сприяє зміцненню міжнародної співпраці та укладанню міжнародних угод, допомагає захищати національні інтереси, а також вирішувати міжнародні суперечки та конфлікти.

Метою дисципліни «Основи дипломатії» є формування у здобувачів системних знань та розуміння фундаментальних принципів, інструментів і механізмів дипломатичної діяльності, ознайомлення з історією розвитку дипломатії, її сучасними формами та методами, а також підготовка фахівців до ефективної участі у міжнародних переговорах, дипломатичних процесах та діяльності міжнародних організацій.

Особлива увага приділяється вивченню норм дипломатичного протоколу, етики та правового регулювання дипломатичної служби для забезпечення фахової компетентності у сфері міжнародних відносин.

Завдання вивчення дисципліни «Основи дипломатії» полягають у:

формуванні знань про історичні етапи розвитку дипломатії та її еволюцію як інструменту міжнародних відносин;

вивченні теоретичних основ дипломатичної діяльності, її принципів, функцій та методів реалізації на різних рівнях міжнародних відносин;

оволодінні практичними навичками дипломатичної комунікації, переговорного процесу та застосування дипломатичного протоколу і етикету;

ознайомленні з правовими основами дипломатії, міжнародними угодами, договорами та механізмами їх реалізації;

аналізі сучасних тенденцій та викликів у сфері міжнародної дипломатії, вивченні ролі міжнародних організацій і дипломатичних місій у вирішенні глобальних питань;

розвитку здатності критично оцінювати дипломатичні стратегії різних країн та прогнозувати наслідки дипломатичних ініціатив;

застосуванні теоретичних знань для вирішення практичних завдань, пов'язаних із зовнішньополітичною діяльністю та міжнародними відносинами.

Предметом вивчення дисципліни вивчення сутності, функцій, інструментів та механізмів дипломатичної діяльності як важливого інституту міжнародних відносин, а також дослідження дипломатичних процесів, протоколу, методів і технік ведення переговорів на міжнародній арені, правових основ дипломатичної

служби, взаємодії держав та міжнародних організацій у вирішенні глобальних питань та розвитку міжнародного співробітництва.

Дисципліна «Основи дипломатії» дозволяє здобувачам опанувати навички комунікації, необхідні для ефективної дипломатичної діяльності, а також аналізувати міжнародні процеси та впливати на прийняття рішень у глобальному контексті; розуміння ролі дипломатії як інструменту для врегулювання міжнародних конфліктів, розвитку міжнародної співпраці, а також захисту національних інтересів на міжнародній арені.

Особливо важливою є здатність правильно оцінювати міжнародні виклики і знаходити дипломатичні рішення, що робить вивчення основ дипломатії необхідним для успішної кар'єри у сфері міжнародних відносин, державного управління та міжнародного права.

Розділ І. Теоретичні засади дипломатії та дипломатичних зносин

*«Дипломатія - це мистецтво казати правду так,
щоб не ображалися»
Уїнстон Черчіль*

Тема 1. Поняття дипломатії та дипломатичної служби

1.1 Поняття дипломатії та дипломатичної служби

1.2 Форми та методи дипломатії

Ключові поняття теми: дипломатія, функції дипломатії (представництво, переговори, дипломатичний захист, інформаційний супровід, міжнародне співробітництво); консульські функції; форми дипломатії (нота, вербальна нота, меморандум).

1.1 Поняття дипломатії та дипломатичної служби

Дипломатія – це мистецтво і наука ведення переговорів між державами та іншими міжнародними акторами з метою врегулювання конфліктів, досягнення компромісів, захисту національних інтересів та зміцнення міжнародних відносин. Це один з головних інструментів зовнішньої політики держави, що включає низку заходів, спрямованих на забезпечення миру, стабільності, безпеки та співробітництва на міжнародній арені. Дипломатія також включає офіційне представлення держав на міжнародному рівні та укладання міжнародних договорів.

Слово «дипломатія» походить від грецького «*diploma*» (документ, складений удвоє), у Стародавній Греції так називалися здвоєні дощечки, на воскових поверхнях яких писали текст грамот про повноваження посланця або послання іншого важливого змісту. Потім дощечки складали до купи цими поверхнями, щоб не пошкодити текст. Особливим видом повсякденної державної діяльності дипломатія стала на зламі XVI—XVII ст. з появою при дворах монархів постійних дипломатичних представників, а в системі державних органів - спеціальних

відомств, головними завданнями яких були листування і підтримка контактів між володарями, прийом іноземних делегацій і послів, ведення переговорів [1].

Взагалі, для забезпечення цивілізованого співіснування та попередження або врегулювання міжнародних конфліктів, людство розробило ефективний інструмент – дипломатію. Дипломатія є невід'ємною складовою міжнародних відносин, спрямованою на досягнення консенсусу та врегулювання конфліктних ситуацій між державами шляхом переговорів.

Дипломатія як наука та мистецтво управління міжнародними відносинами була визначена багатьма дослідниками та практиками, кожен з яких підкреслював різні аспекти цього поняття. Найбільш відомими є наступні визначення:

дипломатія - це «здійснення міжнародних відносин шляхом переговорів; сукупність засобів, що їх використовують послы й посланники для забезпечення переговорного процесу; праця або мистецтво дипломата» [2]. Це класичне визначення з оксфордського словника англійської мови акцентує увагу на переговорах як основному інструменті дипломатії;

дипломатія - це «управління міждержавними відносинами» та «здатність спілкування з людьми, не ображаючи їх» [2]. Це визначення з кембриджського словника англійської мови робить акцент не лише на політичній функції дипломатії, а й на її культурно-етичному аспекті;

дипломатія - це «застосування розуму і такту для розвитку офіційних відносин між урядами незалежних держав». Таким чином англійський дипломат Ернест Сатоу наголошував на важливості інтелектуальної гнучкості та здатності використовувати такт у складних міжнародних питаннях;

дипломатія як процес, заснований на вмінні вести переговори, що є ключовою частиною будь-якої зовнішньополітичної діяльності. Так визначав дипломатію французький дипломат Франсуа де Кальєр у 1716 році в своїй праці «Про ведення переговорів із суверенами», якою він фактично заклав основи сучасних переговорних стратегій і принципів;

як концепція відкритої дипломатії, яку ввів Томас Вудро Вільсон, який двічі обирався президентом США. Він визначав дипломатію як прозорий процес міжнародних переговорів, спрямований на досягнення миру та справедливості на міжнародній арені та виступав проти секретних угод і наголошував на необхідності ведення відкритих мирних переговорів;

дипломатія - це мистецтво збереження миру і рівноваги сил через переговори і дипломатичні угоди. Так визначав дипломатію Генрі Кіссінджер та наголошував на ролі дипломатії як ключового інструменту для стримування міжнародних конфліктів і врегулювання суперечок між державами [2].

Кожне з перелічених визначень підкреслює різні аспекти дипломатії: переговори, такт, етика, прозорість та стратегічне планування. Це підкреслює

багатогранність дипломатії як інструменту міжнародної взаємодії та її роль у врегулюванні конфліктів.

Завдання дипломатії охоплюють різні аспекти зовнішньої політики та міжнародних відносин, до них можна віднести:

1. *Забезпечення миру та міжнародної безпеки.* Відповідно до практики міжнародних відносин це є ключовою задачею дипломатії та досягається через переговори, медіацію, укладання міжнародних договорів і використання механізмів мирного врегулювання конфліктів.

2. *Представництво національних інтересів.* Саме дипломатія допомагає державам представляти та захищати власні (національні) інтереси на міжнародній арені. Це стосується політичних, економічних, культурних та інших аспектів. Дипломати працюють над захистом суверенітету, економічних інтересів та національної безпеки своїх країн.

3. Дипломатія сприяє налагодженню та підтримці *ефективної комунікації* між державами. Це важливо для координації дій у багатосторонніх організаціях, таких як ООН, Європейський Союз чи НАТО, а також для забезпечення співпраці у двосторонніх відносинах.

4. *Укладення міжнародних угод та договорів.* Дипломатія відіграє ключову роль у розробці, укладенні та реалізації міжнародних договорів. Це можуть бути торгові, політичні, оборонні чи інші угоди, що регулюють відносини між державами або міжнародними організаціями.

5. *Міжнародне економічне співробітництво.* Одним із завдань дипломатії є сприяння розвитку міжнародної торгівлі, інвестицій, а також вирішення економічних суперечок. Економічна дипломатія допомагає укладати вигідні угоди, просувати експорт та залучати іноземні інвестиції.

6. Дипломатичні представництва забезпечують *захист прав та інтересів громадян своєї країни, що перебувають за кордоном.* Це може включати юридичну допомогу, консульську підтримку або евакуацію у кризових ситуаціях.

7. Дипломатія також сприяє *зміцненню культурних, наукових та освітніх зв'язків між державами.* Це відбувається через програми обміну, міжнародні проекти та співпрацю у сфері науки, культури та освіти.

8. *Просування демократичних цінностей та прав людини.* Багато держав використовують дипломатію як інструмент для просування демократичних цінностей, захисту прав людини та верховенства права на міжнародній арені. Це здійснюється через міжнародні переговори, участь у міжнародних організаціях і надання допомоги іншим країнам.

9. *Підтримка міжнародних організацій.* Дипломатія забезпечує ефективну роботу міжнародних організацій, таких як ООН, ВООЗ, Світова торгова організація та інші, сприяючи глобальній координації з питань миру, здоров'я, економічного розвитку та екології.

10. *Врегулювання та недопущення криз.* Дипломати активно працюють над вирішенням та попередженням глобальних криз, таких як зміна клімату, пандемії, продовольча безпека та інші виклики, що загрожують міжнародній стабільності.

Дипломатична служба – це сукупність державних органів і осіб, відповідальних за здійснення зовнішньополітичної діяльності держави. Вона є частиною державного апарату, яка відповідає за реалізацію завдань дипломатії. Основною метою дипломатичної служби є забезпечення належного представлення інтересів держави за кордоном, ведення переговорів, підтримання дипломатичних зв'язків з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Відповідно до Закону України «Про дипломатичну службу» [3] «дипломатична служба України (далі - дипломатична служба) - це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній з реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

Відповідно до ст. 3 цього закону, *основними принципами дипломатичної служби є:*

- 1) патріотизм;
- 2) відстоювання національних інтересів України;
- 3) пріоритет прав та свобод людини і громадянина;
- 4) демократизм і законність;
- 5) гуманізм і соціальна справедливість;
- 6) професіоналізм, компетентність, ініціативність;
- 7) об'єктивність, чесність, порядність;
- 8) належне виконання службових обов'язків і додержання трудової дисципліни;
- 9) інші принципи, визначені Законом України «Про державну службу».

Систему органів дипломатичної служби складають:

Міністерство закордонних справ України;

Представництва Міністерства закордонних справ України на території України;

Закордонні дипломатичні установи України.

Міністерство закордонних справ (МЗС) України [4] є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері зовнішніх зносин і координує діяльність державних органів у сфері зовнішніх зносин. МЗС України здійснює свої повноваження безпосередньо та через інші органи дипломатичної служби та здійснює керівництво іншими органами дипломатичної служби.

Представництва МЗС України на території України є органами дипломатичної служби, які утворюються в регіонах, де діють іноземні консульські установи чи представництва міжнародних організацій. Статус, завдання та функції

представництва МЗС України на території України визначаються цим Законом та Положенням про Представництво Міністерства закордонних справ України на території України, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Закордонні дипломатичні установи України [5,6] є постійно діючими органами дипломатичної служби, основними завданнями яких є представництво України в державах перебування або при міжнародних організаціях та підтримання з ними офіційних відносин, відстоювання національних інтересів України, виконання консульських функцій, у тому числі захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

Закордонними дипломатичними установами України є (рис 1.1):

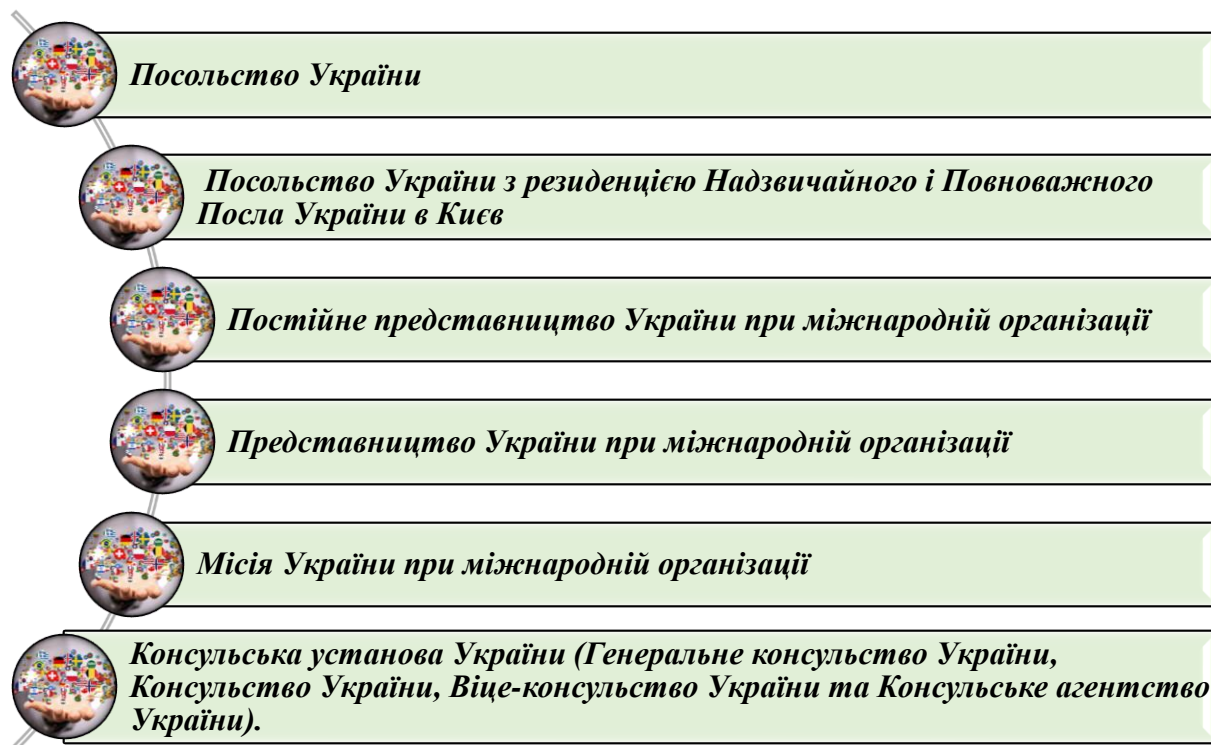

Рис.1.1 Види закордонних дипломатичних установ України

В органах дипломатичної служби встановлюються посади дипломатичної служби та посади працівників, які виконують функції з обслуговування. *Дипломатичними посадами є наступні посади:*

- 1) Державний секретар Міністерства закордонних справ України;
- 2) Надзвичайний і Повноважний Посол України;
- 3) Надзвичайний і Повноважний Посол України з резиденцією в Києві;
- 4) Постійний представник України при міжнародній організації;
- 5) Представник України при міжнародній організації;

- 6) Глава Місії України при міжнародній організації;
- 7) Генеральний консул України;
- 8) заступник Постійного представника України при міжнародній організації;
- 9) заступник Представника України при міжнародній організації;
- 10) заступник Глави Місії України при міжнародній організації;
- 11) радник-посланник;
- 12) Посол з особливих доручень;
- 13) дипломатичний радник;
- 14) Консул України;
- 15) Представник Міністерства закордонних справ України на території України;
- 16) радник;
- 17) консул у консульській установі України;
- 18) перший секретар;
- 19) другий секретар;
- 20) віце-консул у консульській установі України;
- 21) третій секретар;
- 22) консульський агент у консульській установі України;
- 23) аташе.

Крім того, дипломатична служба передбачає ранжуванням дипломатичних службовців. Дипломатичний ранг - це спеціальне звання, яке відповідно до Конституції України та Закону «Про дипломатичну службу» присвоюється дипломатичним службовцям. Встановлюються такі дипломатичні ранги:

- Надзвичайний і Повноважний Посол;
- Надзвичайний і Повноважний Посланник першого класу;
- Надзвичайний і Повноважний Посланник другого класу;
- радник першого класу;
- радник другого класу;
- перший секретар;
- другий секретар;
- третій секретар;
- аташе.

1.2 Форми та методи дипломатії

Сучасна дипломатія – це багатогранний процес, який торкається різних рівнів та напрямків. Дипломатія, як засіб здійснення зовнішньої політики та управління міжнародними відносинами, має різні форми та види. Кожен вид дипломатії відповідає конкретним цілям та завданням, які стоять перед державою або міжнародною організацією (рис 1.2)

Рис.1.2. Види дипломатії

Найчастіше поділяють дипломатію на *двосторонню*, яка передбачає проведення дипломатичних зносин між двома державами або міжнародними суб'єктами. Її метою є встановлення та підтримка добросусідських відносин, врегулювання конфліктів, укладання угод тощо. Цей вид дипломатії є класичним і включає діяльність послів та дипломатичних місій та *багатосторонню*, що здійснюється між кількома державами, як правило, в рамках міжнародних організацій, таких як ООН, Європейський Союз, НАТО, тощо. Така форма застосовується для вирішення глобальних проблем (мир, безпека, екологія, міжнародна торгівля) та укладання міжнародних угод, до яких залучають кілька сторін.

Проте, у міжнародній практиці дипломатію поділяють залежно від сфери (напрямку) її застосування та виділяють:

парламентську дипломатію, яка включає діяльність парламентів або міжпарламентських асамблей (наприклад, ПАРЕ, Європарламент), які займаються міжнародними переговорами та співпрацею у сфері законотворчості, прав людини

та демократії. Така дипломатія сприяє зміцненню зв'язків між законодавчими органами різних країн;

публічну дипломатію, яка зосереджена на впливі на громадську думку за кордоном через культурний обмін, просування національних цінностей, інформаційні кампанії, а також за допомогою ЗМІ та соціальних мереж. Основною метою є покращення міжнародного іміджу держави і вплив на громадську думку інших країн;

культурну дипломатію, що включає обмін культурними досягненнями між країнами для зміцнення взаєморозуміння і співпраці. Це може бути організація виставок, фестивалів, наукових конференцій або студентських обмінів. Культурна дипломатія зміцнює м'яку силу країни, сприяє формуванню позитивного іміджу на міжнародній арені;

економічну дипломатію, яка зосереджена на просуванні економічних інтересів держави, залученні інвестицій, укладанні торгових угод та вирішенні економічних спорів. економічні дипломати працюють над відкриттям нових ринків для національного експорту, сприяють залученню іноземного капіталу та допомагають у врегулюванні торгових суперечок;

цифрову (кібер) дипломатію, тобто використання цифрових технологій, соціальних медіа та Інтернету для ведення дипломатичних переговорів і представництва інтересів держав. Цей вид дипломатії стає дедалі важливішим у глобалізованому світі, де інформаційні технології відіграють центральну роль у взаємодії між країнами;

екологічну дипломатію, яка спрямована на вирішення глобальних екологічних проблем, таких як зміна клімату, збереження біорізноманіття, забруднення навколишнього середовища. Міжнародні конференції, наприклад Паризька кліматична угода 1995р., є прикладами діяльності в сфері екологічної дипломатії;

військову дипломатію, яка є важливою складовою міжнародних відносин, де військові представники різних країн беруть участь у діалозі для вирішення конфліктів, підтримання миру та безпеки, а також спільної співпраці у військовій сфері. Основними напрямками військової дипломатії є: миротворчі операції (військові представники співпрацюють для організації та проведення миротворчих місій під егідою міжнародних організацій, таких як ООН або НАТО. Це включає узгодження дій військових контингентів та підтримку безпеки в зонах конфліктів); спільні військові навчання (проведення міжнародних навчань для покращення взаємодії та готовності військових сил різних країн. Такі навчання сприяють налагодженню довіри та взаєморозуміння між державами); розробка угод у сфері безпеки (військові аташе та спеціальні місії ведуть переговори для укладання угод щодо контролю над озброєннями, спільної оборони, боротьби з тероризмом, а також обміну інформацією та технологіями у військовій сфері); врегулювання конфліктів (військові дипломати беруть участь у переговорах щодо зниження

напруги в конфліктних регіонах, забезпечення умов для припинення вогню та сприяння мирним переговорам);

гуманітарну дипломатію, яка особливо важливою в умовах кризових ситуацій, коли необхідно швидко мобілізувати ресурси для порятунку життя та відновлення стабільності. Цей вид дипломатії спрямований на координацію міжнародної допомоги та взаємодію між державами, міжнародними організаціями, неурядовими організаціями (НУО) та іншими акторами, щоб забезпечити ефективне реагування на надзвичайні ситуації. Гуманітарна дипломатія передбачає реагування на стихійні лиха, пандемії та епідемії; організацію роботи з біженцями та внутрішньо переміщеними особами у зонах конфлікту; організацію гуманітарних коридорів та місій; захист прав людини в кризових ситуаціях тощо.

Кожен вид дипломатії виконує важливі функції для досягнення міжнародних домовленостей, збереження миру та розвитку співпраці між державами і народами.

Офіційні письмові зносини між дипломатичним представником і міністром закордонних справ держави перебування є важливим інструментом підтримання міждержавних відносин та регулювання зовнішньої політики. Серед основних форм таких зносин виділяють:

Нота - офіційний документ, що використовується для урочистих або значущих повідомлень. Нота може містити як інформаційні повідомлення, так і заяви про позицію держави з важливих міжнародних питань. Вона є офіційною відповіддю на інші дипломатичні документи і вимагає ретельної формалізації.

Вербальна нота - використовується для менш формальних повідомлень або повідомлень технічного характеру, таких як протокольні питання або організаційні аспекти співпраці. Відсутність підпису та адреси не применшує її значення, але підкреслює неофіційний характер обговорюваних питань.

Меморандум - цей документ часто має аналітичний характер і є засобом передачі глибокого аналізу фактів та аргументації з приводу певних подій або проблем. Він дозволяє розгорнуто викладати позицію держави з певного питання, однак не є настільки формалізованим, як нота, і може використовуватись на різних етапах переговорного процесу. Меморандум зазвичай супроводжується іншими документами, такими як нотатки чи звіти, що робить його важливим інструментом для підготовки переговорів.

Розширення цих форм зносин і розвиток нових засобів комунікації, зокрема через електронні технології, також відображають зміну характеру сучасної дипломатії, де швидкість і точність інформації відіграють ключову роль у вирішенні міжнародних питань.

Тема 2. Історія та еволюція дипломатичної і консульської служби

- 1.1. *Еволюція розвитку дипломатії та дипломатичних зносин*
- 1.2. *Давньосхідна дипломатія (IV-I тисячоліття до н.е.)*
- 1.3. *Антична дипломатія (I тисячоліття до н.е. – V ст. н.е.)*
- 1.4. *Середньовічна дипломатія (V-XV ст.)*
- 1.5. *Дипломатія в епоху Ренесансу (XVI-XVII ст.)*
- 1.6. *Дипломатія Нового часу (XVIII-XIX ст.)*
- 1.7. *Сучасна дипломатія (XX-XXI ст.)*

Ключові поняття теми: Закони Ману, проксени, амфіктіони, пілагори, сіммахії, італійська дипломатична система, пріоритети та імунітети, Віденський конгрес 1814 - 1815 р., Версальсько-Вашингтонська система, Мюнхенська угода, Створення ООН, Берлінська криза, доктрина відкритої дипломатії.

1.1. Еволюція розвитку дипломатії та дипломатичних зносин

Зародження та розвиток дипломатії є тривалим процесом, що проходив через різні історичні етапи, на кожному з яких дипломатія змінювала свої функції, форми і методи.

Взагалі, появу дипломатії як організованої та цілеспрямованої діяльності пов'язують з виникненням родового суспільства та утворення перших племен. На певному етапі розвитку людства інтереси окремих племен почали перетинатися, виникли перші проблеми: території для полювання, землеробства, рибальства та їх межі, перший обмін продуктами тощо.

Ера дипломатії починається тоді, коли прийшло усвідомлення переваг розв'язання конфліктів мирним шляхом: врегулювання конфліктів за принципом «право сильнішого» часто призводило до ще більшого їх загострення; війна згубно впливала на розвиток племені.

*Особливості дипломатичної діяльності цього періоду:
фактично це перші недосконалі, примітивні форми майбутньої дипломатії;
при врегулюванні суперечок виникали зародки угод;
цей період доцільно охарактеризувати як дипломатію «здорового глузду».*

Перші форми дипломатичних контактів виникли ще у стародавніх цивілізаціях. Дипломатія в той час була здебільшого засобом встановлення контактів між правителями різних держав, підтриманням союзів та обміном послами. Зокрема, стародавні держави Близького Сходу, такі як Єгипет, Вавилон, Ассирія та Персія, активно використовували послів для налагодження торговельних і військових союзів. Дипломатія також відіграла важливу роль у

врегулюванні конфліктів шляхом переговорів, що дозволяло уникнути війни чи зниження її наслідків.

В епоху античності, особливо в Стародавній Греції та Римі, дипломатія набула більш систематизованого характеру. Грецькі міста-держави використовували спеціальних посланців для ведення переговорів і укладення договорів. Особливо відомими стали грецькі амфіктіонії - союзи держав для спільної оборони або релігійних обрядів. У Римській імперії дипломатія отримала розвинену форму завдяки контактам з підкореними народами і сусідніми державами, зокрема через систему обміну послами та укладення міжнародних договорів.

У середні віки дипломатія відіграла ключову роль у відносинах між європейськими монархами та династіями. Виникли перші постійні дипломатичні представництва, хоча це явище не було поширеним до Ренесансу. Візантія розробила комплексну систему дипломатичних зносин, яка базувалася на принципах взаємної вигоди та застосуванні релігійної дипломатії. Середньовічна дипломатія також розвивалася через встановлення церковних і династичних союзів, а також врегулювання конфліктів між європейськими державами.

З середини XV століття, коли європейські держави почали активно розширювати свої зовнішньополітичні зв'язки, дипломатія набула сучасних рис. Саме в цей період з'являється концепція постійних дипломатичних місій. Італійські міста-держави, такі як Венеція та Флоренція, стали піонерами у створенні системи постійних посольств за кордоном. Посли почали представляти своїх правителів постійно, а не лише під час переговорів, що дозволило значно зміцнити дипломатичні зв'язки між державами.

Після Тридцятилітньої війни (1618 – 1648рр.) і Вестфальського миру, що заклав основи сучасної системи міжнародних відносин, дипломатія стала інструментом підтримання балансу сил в Європі. У цей період зародилася концепція багатосторонньої дипломатії, коли кілька держав брали участь у переговорах одночасно. Дипломатія також отримала підтримку через створення міжнародних конгресів і конференцій, таких як Віденський конгрес (1815), що регулювали порядок у Європі після Наполеонівських війн.

Сучасна дипломатія значно змінилася після Першої світової війни, коли на перший план вийшла багатостороння дипломатія і роль міжнародних організацій, таких як Ліга Націй, а згодом і ООН. Важливими подіями стали конференції у Версалі, Бреттон-Вудсі та Ялті, які визначили нову світову систему після Другої світової війни. У цей період дипломатія отримала більш формалізовані інституції та механізми, зокрема з'явилися постійні дипломатичні представництва при міжнародних організаціях. У XXI столітті дипломатія активно адаптується до нових глобальних викликів: міжнародного тероризму, кліматичних змін, економічних криз, а також нових технологій, які створюють нові можливості та виклики для дипломатичної практики. Цифрова дипломатія, або «е-дипломатія»,

стала важливим інструментом міжнародних відносин, оскільки дозволяє державам швидко реагувати на події і підтримувати взаємодію на глобальному рівні.

Сучасний етап розвитку дипломатії відзначається активним використанням новітніх технологій, таких як цифрові платформи, соціальні мережі та кіберзасоби комунікації. Цифрова дипломатія дозволяє державам та міжнародним організаціям швидше реагувати на глобальні виклики, вести багатосторонні переговори і залучати громадськість до дипломатичних процесів.

Таким чином, дипломатія пройшла довгий шлях від простих переговорів і обміну посланцями до складної мережі багатосторонніх контактів, що базується на міжнародному праві та регламентується міжнародними організаціями.

1.2. Давньосхідна дипломатія (IV-I тисячоліття до н.е.)

Давньосхідна дипломатія, що охоплює період IV–I тисячоліття до н.е., є однією з найдавніших форм організації міжнародних відносин, що розвинулася в регіоні стародавнього Сходу, зокрема в Єгипті, Месопотамії, Китаї, Індії та Персії. У цей період дипломатія набула форми регламентованих зв'язків між державами та правителями. Її метою було врегулювання конфліктів, укладання мирних угод, забезпечення безпеки кордонів і розвиток економічних відносин.

Дипломатична діяльність стародавніх держав Сходу здійснювалася верховною владою. Особливості дипломатичної діяльності східних стародавніх держав:

1. Укладання міждержавних договорів.

1296 р. до н.е. – укладений мир і підписаний договір між єгипетським фараоном Рамзесом II і хеттським царем Хаттушілем III.

1) договір складався з 3 частин:

вступ (преамбула);

текст договірних статей;

завершальна частина;

2) договором укладався військовий союз;

3) договір містив статті, в яких сторони зобов'язувалися надавати взаємну допомогу.

2. Здійснювалося дипломатичне листування:

Ель-Амарнський архів (листування фараонів Аменхотепа III і Аменхотепа IV, 360 глиняних табличок з листами від царів інших держав);

архів хеттського царя Суппілуліуми I з Богоз-Кьой;

бібліотека Саргонідів (близько 2000 дипломатичних документів часів діяльності ассирійського царя Ашурбаніпала.

3. *Практика дипломатичних переговорів перед відкриттям військових дій.* У 16 с. до н.е. вождь кочового племені гіксосів поставив царю Фів вимоги, які той не спроможен виконати, погрожуючи у разі відмови розпочати військові дії.

Це найдавніший, з усіх відомих історії міжнародних відносин, випадок оголошення ультиматуму.

4. *Обмін послами.* Важливою рисою давньосхідної дипломатії була система обміну посольствами, яка використовувалася для ведення переговорів, укладення шлюбних союзів між династіями та вирішення конфліктів. Особлива увага приділялася дипломатичним ритуалам і протоколам. Наприклад, у Вавилоні й Ассирії відправлення послів вимагало спеціальних підготовчих заходів, включаючи дари та дипломатичні листи, написані на глиняних табличках.

5. *Застосування таємної дипломатії* (цар Ашурбаніпал у всіх містах Ассирії мав своїх людей, які готували для нього таємні повідомлення про стан справ у прикордонних областях та сусідніх державах).

6. *Поява перших державних органів, що здійснюють дипломатичну діяльність.*

У Стародавньому Єгипті вже існувала окрема державна канцелярія, що займалася питаннями закордонних справ, яка датується приблизно 1400 р. до н.е. Це свідчить про те, що дипломатичні відносини були важливою складовою державної політики. В Китаї, за часів династії Хань (206 р. до н.е. – 220 р. н.е.) [9], в урядових канцеляріях велася детальна документація всіх значущих подій як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Такий підхід підкреслює важливість дипломатичних процесів і зовнішньополітичної діяльності в управлінні державою.

Рис. 2.1 Аменхотеп IV (Ехнатон) [7]

Рис.2.2. Цар Ашурбаніпал. Асирійській рельєф[8]

Відомим витвором давньоіндійської культури є Закони Ману-Смриті -збірка релігійно-моральних та правових приписів, які частково можна віднести до прототипу регуляторних актів, що розповсюджуються і на дипломатію.

Відповідно до «Законів Ману», ефективність дипломатичної діяльності держави значною мірою залежить від особистих якостей і професійних здібностей дипломата. Серед ключових характеристик виділяються:

проникливість, широка освіченість і здатність завоювати довіру, що дозволяє дипломату отримувати надійну інформацію про ситуацію в сусідніх державах та наміри їхніх правителів;

глибоке знання психології, вміння розпізнавати справжні наміри іноземних представників не лише за їх словами та діями, але й за невербальними ознаками, такими як жести та міміка;

зрілість, сміливість, відданість своїй справі, а також добре розвинені пам'ять і ораторські здібності, що є необхідними для успішного ведення переговорів.

Рис. 2.3. Закони Ману [9,10]

Згідно з вченням Ману, основною метою дипломатії було уникнення воєнних конфліктів і зміцнення миру через мудре керування міжнародними відносинами. Дипломатична майстерність полягала у передбаченні та нейтралізації загроз до того, як вони могли перерости у відкрите протистояння, що підкреслює важливість стратегічного мислення й міжособистісних навичок у дипломатичній практиці.

Залишилися і пам'ятки про давньокитайську дипломатію. У I тисячолітті до н.е. велика китайська держава зазнала політичного розпаду на кілька менших царств, які перебували в тісній взаємодії між собою. Ці держави періодично вступали у військові конфлікти або ж укладали союзи та проводили дружні переговори. Давньокитайська дипломатія мала свої особливості, що відзначалися низкою важливих аспектів:

1. З метою захисту від зовнішніх загроз правителі окремих китайських царств часто об'єднувалися у союзи, щоб спільними силами протистояти ворогам.

2. В середині VI ст. до н.е. був укладений договір, який став першим відомим договором про ненапад в історії дипломатії. Цей договір передбачав відмову від застосування військової сили у вирішенні міждержавних суперечок, а також обов'язкове звернення конфліктуючих сторін до третейського суду для врегулювання конфліктів.

3. Важливим елементом давньокитайської дипломатії було направлення посольських місій, керівники яких отримували символічне підтвердження своїх повноважень у вигляді посольських бунчуків.

4. Після виконання дипломатичних завдань керівники посольських місій зобов'язані були складати докладні звіти про результати своєї діяльності. Ці звіти ретельно зберігалися в царських канцеляріях, що свідчить про високий рівень організації дипломатичної служби в тогочасному Китаї.

Таким чином, давньокитайська дипломатія демонструє перші ознаки систематизації міждержавних відносин, а також розробку інструментів для мирного вирішення конфліктів і захисту спільних інтересів через союзницькі угоди.

1.2 Антична дипломатія (I тисячоліття до н.е. – V ст. н.е.)

В епоху античності, особливо в Стародавній Греції та Римі, дипломатія набула більш систематизованого характеру. Грецькі міста-держави використовували спеціальних посланців для ведення переговорів і укладення договорів. Міжнародні зв'язки між давньогрецькими полісами існували у різних формах, кожна з яких мала свою специфіку та сприяла розвитку дипломатичних і політичних відносин між містами-державами.

Проксенії. Проксен був громадянином міста, в якому він представляв інтереси іншої держави, що його призначила. Спочатку основною функцією проксена було сприяння купцям і захист інтересів торговців. Проте з часом пост проксена набув спадкового характеру і його роль розширилася, охоплюючи підготовку дипломатичних переговорів між полісами.

Амфіктіонії. Це були релігійні союзи, що формувалися навколо святилищ певних богів і об'єднували навколишні громади. Основною метою амфіктіоній було проведення жертвоприношень і святкувань на честь божеств. Під час таких

релігійних церемоній запроваджувався «божий мир» (ієроменія), що забороняв ведення військових дій. Верховним органом амфіктіоній були загальні збори, в яких брали участь уповноважені особи - ієромнемони, кількість яких залежала від кількості членів союзу та розподілу голосів між ними.

Пілогорії були формою міжнародних відносин у Стародавній Греції, що представляли собою тимчасові дипломатичні збори представників різних полісів для обговорення важливих міждержавних питань, зокрема військових союзів, торгівлі або укладення мирних договорів.

Сіммахії. Це були військово-політичні союзи грецьких полісів, такі як Лакедемонська та Афіньська сіммахії. Такі союзи були створені для спільного захисту або ведення війни проти зовнішніх ворогів, і вони часто визначали політичний баланс сил у грецькому світі.

Таким чином, різні форми міжнародних зв'язків між давньогрецькими полісами відображали складність і різноманітність політичних, релігійних та економічних відносин у Давній Греції.

Особливості посольських місій у Стародавній Греції характеризувалися значною інтенсивністю та широким застосуванням дипломатичних функцій (активне використання послів спеціального призначення). Особи, відповідальні за здійснення зовнішніх зносин, поділялися на дві основні категорії:

Вісники (ангелоси) - це інститут особливих жерців, які спочатку відігравали ключову роль у зовнішніх зносинах. Їхні функції включали супровід посольств, скріплення договорів клятвою та розв'язання питань видачі злочинців.

Старійшини (пресбеси) - інститут, що виник пізніше та мав світський характер, представники якого брали активну участь у дипломатичних місіях.

Іноземні посольства в Стародавній Греції не мали постійного статусу. Вони формувалися Народними зборами для вирішення конкретних зовнішньополітичних питань та носили тимчасовий характер.

Посольська делегація складалася не менш ніж з 2-ох (до 10 послів), кожен з яких готував заздалегідь продуману промову на переговорах. Пізніше почали обирати головного посла – архістарійшину, що очолював посольську місію. Послів обирали з найбільш поважних, багатих і авторитетних людей, які володіли навиками ораторського мистецтва. В деяких містах існувало вікове обмеження (не менш як 50 років), а тому їх часто називали старійшинами. Посли повинні були володіти красномовністю, вміти чітко викладати свої думки і справляти позитивне враження на слухачів. Послам при відправленні надавалися рекомендаційні листи (сімбола) до проксенів міста, в яке вирушала місія. Мета посольської делегації вказувалася в інструкції, яка являла собою своєрідну вірчу грамоту: дві складені разом навощені дощечки. Підтвердженням повноважень посла була вірча грамота Народних зборів. Послам виділявся штат прислуг та грошова сума.

Специфіку мала і процедура укладання договорів у Стародавній Греції. У Стародавній Греції переважала система відкритих договорів, які уклалися в

умовах повної гласності. Після завершення переговорів та укладання договору його умови були висічені на кам'яних плитах аттичною мовою і публічно виставлялися для загального огляду. Процес ратифікації здійснювався шляхом публічного обміну урочистими клятвами між сторонами.

З розвитком впливу Македонії відбулася зміна, і з'явилася практика укладання секретних договорів, зокрема, відомий договір між Афінами та царем Філіпом стосовно Амфіполя. Зміна аттичного діалекту на інші мови супроводжувала цей процес. Для мирного вирішення міжнародних суперечок використовувався принцип арбітражу, який фіксувався в статтях договорів. Арбітрами могли виступати міста, відомі філософи або навіть переможці Олімпійських ігор.

Дипломатія Стародавнього Риму характеризувалася акцентом на культ величі та прагненням нав'язувати свою волю іншим державам. У цьому контексті особливу роль відігравали специфічні органи, які забезпечували реалізацію зовнішньої політики Риму.

Одним з таких органів була комісія жерців-феціалів, що виконувала ключову роль у врегулюванні суперечок і непорозумінь між племенами та племінними союзами. Феціали здійснювали наступні функції:

підписання міжнародних договорів і контроль за їх виконанням.
оголошення війни та укладання миру.

Комісія феціалів складалася з 20 членів, які походили з патриціанських родів і перебували на своїх посадах пожиттєво. Цей орган відігравав важливу роль у підтримці римської дипломатії, забезпечуючи стабільність та порядок у відносинах з сусідніми державами та союзами.

У Стародавньому Римі інститут посольства мав значний розвиток та використовувався в різних аспектах державної діяльності. Приймання та відрядження посольств регулювалися найвищими органами влади: спочатку царями, потім Сенатом, а згодом імператорами.

Період Республіки. За Республіки склад посольств затверджувався Сенатом. При розгляді кандидатур на посольства Сенат видавав спеціальні постанови. Вибір послів здійснював головуючий у Сенаті, зазвичай консул або претор. У деяких випадках послів обирали шляхом жеребкування, причому від участі у посольстві ніхто не міг відмовитися.

Римські послы мали кілька назв: легати, вісники (нунції) або оратори. Вони супроводжувалися вірчими грамотами та інструкціями, підтвердженням їх повноважень служив особливий золотий перстень, що надавав певні пільги та привілеї. Послам також виділялися кошти та штат прислуги. Як правило, послы обиралися з числа сенаторів або видатних представників вершницького класу.

Період Римської Імперії. У період Римської імперії (I-V ст.) дипломатія та зовнішня політика зазнали суттєвих змін. Питання, що стосувалися оголошення війни, укладення миру, приймання і відрядження посольств, вирішувалися

виключно імператором. Дипломатія стала частиною державної служби, яку очолював імператорський секретар, особа, відповідальна за особисту канцелярію імператора під час правління Клавдія в середині I ст.

Послів могли притягати до судової відповідальності за перевищення своїх повноважень, а за невиконання інструкцій їх чекала страта. Посольські місії зазвичай включали від 2 до 10 осіб, зокрема 3 осіб були типовою кількістю. Посли обиралися з числа сенаторів або представників вершницького класу, а також з числа багатих людей незнатного походження, таких як військові, купці та лихварі.

Посольства іноземних держав, які прибували до Риму, поділялися на 2 категорії:

- посольства ворожих держав;
- посольства дружніх держав.

Крім того, у Стародавньому Римі існувала практика включення в договори положень щодо отримання заручників була звичайним заходом для забезпечення дотримання умов угоди. Наприклад, Юлій Цезар зажадав від галльських племен не менше 600 заручників як гарантію виконання укладених договорів. Римляни також запровадили практику встановлення чітких термінів для завершення переговорів. У 197 р. до н.е. македонським послам, які прибули до Риму, було повідомлено, що якщо переговори не завершуються підписанням угоди впродовж 60 днів, їх почнуть розглядати не як дипломатичну місію з імунітетом, а як шпигунів, і їх можуть затримати та відправити до узбережжя.

1.3 Середньовічна дипломатія (V-XV ст.)

Утворення національних держав у Європі ставило нові завдання перед дипломатією й зробило її більш реалістичною та гнучкою. Найефективнішу дипломатію демонстрували Апостольська Столиця, Франція, італійські міста-держави. Папська дипломатія, яка спиралася на авторитет католицької церкви, задавала тон у політичному житті християнського Заходу впродовж усього Середньовіччя. Із середини V ст. пани тримали при константинопольському дворі своїх резидентів - апокрисіаріїв (дослідники вважають їх першими постійними дипломатичними представниками при іноземних дворах). Апокрисіарії не лише залагоджували церковні справи, а й виконували окремі спеціальні доручення політичного характеру. Серед самих пап траплялися талановиті дипломати.

У Візантійській імперії організація дипломатичної служби відігравала важливу роль. У Константинополі функціонувало спеціальне відомство, яке займалося питаннями зовнішніх зносин. Це відомство розробляло складний протокол для прийому послів, який включав такі етапи:

1. Прийом посла.
2. Організація розміщення посольської місії.
3. Офіційний прийом у імператора
4. Експерсії по столиці.

5. Процедура від'їзду посольства

Італійська система дипломатично-консульської служби (ДКС) знайшла своїх носіїв та розробників у Візантії, італійських містах-державках, Іспанії, Франції та інших європейських країнах. З розширенням міжнародних відносин і ускладненням системи міжнародних зв'язків, італійська система заклала основи професійної підготовки фахівців у сфері ДКС.

Венеціанці були фактично першими у створенні систематизованих державних дипломатичних архівів, що забезпечило можливість дипломати відстежувати характер і особливості дипломатичних місій у різних регіонах та країнах. Їхні архіви, що охоплюють період з 883 по 1797 рр., містять інструкції та офіційні послання, направлені послами до іноземних держав, зокрема, 21,177 таких послань.

У цих архівах також зберігалися *avvisi* - інформаційні бюлетені, які інформували послів про події в їхній власній країні. Наприкінці XIII століття були започатковані спеціальні книги для запису актів міжнародного характеру, зокрема:

«Книга договорів», де реєструвалися важливі державні акти;

«Пам'ятна книга подій», де фіксувалися події, що мали значення для державної дипломатії.

У Венеції вперше відбулось формування цілісної системи критеріїв для відбору послів. Посол призначався на обмежений термін (від 3-4 міс. до 2 р.), не мав права мати будь-яку власність у країні його перебування, отримувати звання чи титули в іноземній країні, працював без відпусток, а після повернення повинен був скласти фінансовий звіт і здати всі отримані ним подарунки. Послу не дозволялось брати з собою дружину і рекомендувалось везти з собою, навіть, повара.

В 16 ст. почав широко використовуватися сам термін «посол» (від італійського «слуга»). На посольську службу, як і раніше, не призначались люди зі знаті, хоча система дипломатично-консульської служби стала значно ліберальнішою, а дипломатична служба – престижною. Також почали формуватися інститути постійного посольства. Так, наприклад, У 1446 році герцог Мілану Фрациско Сфорца призначив Нікодемо да Понтремолі, міланця, постійним представником при дворі флорентійського герцога Козімо Медічі. Це посольство діяло безперервно впродовж 20 років. У 1455 році міланський посланник був направлений до неаполітанського двору, а у 1463 році було утворено постійне посольство у Франції.

Французькі монархи, такі як Людовік IX Святий, Філіп IV Красивий і Людовік XI, значною мірою покладалися на дипломатію як основний інструмент своєї міжнародної політики, переважаючи над військовою силою.

Людовік IX, зокрема, продемонстрував уміння вирішувати політичні проблеми через взаємні поступки. Він досяг угоди з королем Генріхом III Англійським (1216-1272) і, відповідаючи на критику своїх баронів за надмірну

поступливість, зазначив: «Я вважаю, що використовую те, що дав йому (Генріху III), адже раніше він не був моїм васалом, а тепер став ним». Під час правління Людовіка IX Франція також здійснила спробу налагодити дипломатичні зв'язки з потужними монгольськими ханами, при цьому французькі послы змогли дізнатися важливі військові таємниці монголів, що мало значення для Заходу.

Правління Філіпа IV Красивого стало основою для подальшого розвитку французької дипломатії. На відміну від попередників, які обмежувалися рідкісними та тимчасовими дипломатичними місіями, Філіп IV регулярно організовував посольства і започаткував систематичне дипломатичне листування з іноземними дворами. Він намагався надати своїм територіальним завоюванням видимість законності, організовуючи судові процеси і започаткувавши традиції королівської канцелярії, у якій ключову роль відігравали юристи і нотаріуси.

1.4 Дипломатія в епоху Ренесансу(XVI-XVII ст.)

Епоха Ренесансу, що охоплює XVI-XVII століття, стала періодом значних змін у сфері дипломатії, які зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Ренесансні ідеї, що акцентували увагу на людських здібностях і раціональному підході до вирішення проблем, знайшли відображення в розвитку дипломатії, перетворюючи її на більш складний і структурований інститут.

Період Ренесансу характеризувався зростанням ролі постійних дипломатичних місій, які стали важливою частиною міжнародних відносин. Цей процес почався з великих італійських міст-держав, таких як Венеція, Флоренція і Мілан, які були першими, хто створив постійні дипломатичні представництва за межами своїх територій. Постійні дипломатичні місії забезпечували не тільки обмін інформацією, але й постійний моніторинг ситуації в інших країнах, що стало основою для формування сучасної дипломатичної практики.

Важливими нововведеннями стали і створення перших дипломатичних протоколів і стандартів, а також систематизація дипломатичних документів. Венеціанські дипломати почали вести ретельний облік дипломатичних переговорів і угод, що дозволяло їм ефективніше здійснювати зовнішні зносини.

Ренесансні монархи активно використовували дипломатію як інструмент для досягнення своїх політичних цілей. Людовік XI, король Франції, вважається «батьком сучасної дипломатії», він застосовував дипломатичні хитрощі і інтриги для зміцнення своєї влади та впливу. Він навчився маніпулювати союзами та ворожнечами між європейськими державами, що стало важливим аспектом дипломатичної стратегії епохи. Він вважав важливим уміння своїх дипломатів одурити досвідчених іноземних суперників: «Якщо вони вам брешуть, брехніть їм ще більше». Король також радив своїм італійським союзникам в боротьбі з коаліцією феодалної знаті: «Роз'єднуйте своїх ворогів, тимчасово задовольняйте їхні вимоги, а потім розбийте їх поодиноці і не дайте їм знову об'єднатися».

Правління Людовіка XI, яке суттєво вплинуло на розвиток західноєвропейської дипломатії, та зробило вклад щодо кардинальної зміни в її методах і формах. Тимчасові дипломатичні відносини були замінені на постійні представництва при дворах, що призвело до того, що жодна європейська держава вже не могла обійтися без дипломатичної служби.

Після Людовіка XI інші європейські монархи перетворили дипломатичні відносини на монополію держави, вимагаючи від дипломатів не лише ведення переговорів, але й шпигунства та вербування агентів.

Рис. 2.6. Людовік XI (3 липня 1423, Бурж, Франція - 30 серпня 1483, замок Плессі-ле-Тур, Франція) - король Франції в 1461-1483рр. з династії Валуа [11]

Італійські держави також продовжували відігравати важливу роль у розвитку дипломатії. Мілан, Флоренція і Венеція створили складні дипломатичні мережі, які забезпечували не лише політичні, але й економічні інтереси цих міст-держав. Вони активно використовували дипломатичні місії для укладення союзів, ведення переговорів і розв'язання конфліктів.

Одним із значних досягнень цього періоду стало формування концепції «дипломатичного імунітету», що забезпечувало захист послів і дипломатичних представництв від переслідувань та нападів. Це стало важливою частиною міжнародного права і дипломатичних відносин.

Водночас зростала значення шифрування і кодів у дипломатичних комунікаціях, що було важливим для забезпечення конфіденційності переговорів. Дипломати почали використовувати складніші системи шифрування для захисту інформації, що також свідчить про розвиток дипломатичних практик у цей період.

Епоха Ренесансу стала періодом значних перетворень у дипломатії, які заклали основи для розвитку сучасної дипломатії. Ренесансні ідеї про важливість раціонального підходу, постійного моніторингу міжнародної ситуації і ефективного використання дипломатичних інструментів стали основою для формування дипломатичних практик, що продовжують використовуватися до сьогодні.

Таким чином, дипломатія XVI-XVII століть відзначалася інституційними змінами, розвитком дипломатичних протоколів і практик, а також значним впливом монархів, що визначало політичний ландшафт Європи того часу.

1.5 Дипломатія Нового часу (XVIII-XIX ст.)

Віденський конгрес, що відбувся закінчився підписанням документів у 1815 році та став знаковою подією у міжнародних відносинах і суттєво вплинув на розвиток дипломатії. Конгрес був скликаний після Наполеонівських війн для реструктуризації політичної карти Європи та відновлення стабільності континенту. У процесі роботи конгресу були розроблені нові принципи дипломатичного протоколу, які визначили структуру і функціонування дипломатичних представництв у міжнародних відносинах.

30 травня в Парижі був підписаний перший мирний договір між головними державами-переможцями, а саме Росією, Великою Британією, Пруссією та Австрією, з одного боку, та королівською Францією — з іншого. Умови договору були відносно м'якими, що викликало значне незадоволення серед багатьох німецьких держав, які найбільше постраждали від політичного і територіального диктату, а також економічних контрибуцій, запроваджених Першою французькою імперією.

Конгрес відбувався з 18 вересня 1814 року у Відні й зібрав 216 представників майже всіх європейських держав, за винятком Османської імперії. Віденський конгрес став загальноєвропейським форумом величезного масштабу, значно більшим за чисельністю учасників та охопленням держав порівняно з Вестфальським миром 1648 року, який завершив Тридцятилітню війну. У місті та його околицях зібралися тисячі осіб, які забезпечували діяльність численних делегацій [12].

На правах господаря конгресу, цей міжнародний захід очолив видатний дипломат і майстер політичних інтриг, канцлер Австрійської імперії Клеменс фон Меттерніх. Він відігравав ключову роль у переговорах, які відбувалися в умовах гострого суперництва, шпигунських інтриг та закулісних домовленостей. Його вміння маневрувати в складній політичній обстановці забезпечили вирішальний вплив на формування повоєнного порядку в Європі.

Меттерніх зосередив зусилля на збереженні балансу сил, уникаючи домінування однієї держави, особливо Франції, яка після Наполеонівських війн залишалася потужним гравцем. Проте, головними цілями конгресу були територіальний перерозподіл, підтвердження легітимності монархій та закріплення стабільного міжнародного порядку в Європі, що заклало основу для так званої «Європейської рівноваги» на наступні десятиліття [13].

Рис. 2.3. Учасники Віденського конгресу
(Жан-Батіст Ізабе, після 1815р.) [12]

Головні учасники конгресу, які мали визначальний голос в ухваленні рішень: від Австрійської імперії – Франц I та Меттерніх; Великої Британії – голова МЗС, віконт Роберт Стюарт Каслрі та полководець, герцог Артур Велслі Веллінгтон, майбутній переможець Наполеона під Ватерлоо; Російської імперії – Олександр I, граф Карл фон Нессельроде та посол у Відні, граф українського походження Андрій Розумовський; Пруського королівства – канцлер Карл Август фон Ганденберг та Вільгельм фон Гумбольдт; від королівської Франції – Шарль-Моріс де Талейран-Перігор.

Під час Віденського конгресу дипломати були поділені на три основні категорії:

посли - це були представники суверена чи монарха, наділені особливими привілеями та високим статусом. Посли користувалися широкими правами і привілеями у дипломатичних відносинах, що відображало їх значення в міжнародних переговорах та їх роль у встановленні та підтриманні міждержавних зв'язків;

посланники - представники урядів, які не мали таких же привілеїв, як послы, але все ж виконували важливі функції у сфері дипломатії. Посланники були основними каналами комунікації між державами, які не володіли статусом послів, але були важливими для підтримання регулярних дипломатичних відносин;

повірені у справах - ця категорія включала дипломатів, що представляли інтереси своїх країн на менших рівнях і мали обмежені права порівняно з послами і посланниками. Повірені у справах займалися поточними справами і забезпечували оперативний обмін інформацією.

У 1818 році, згідно з Аахенським протоколом, між посланниками та повіреними у справах був введений новий клас – міністри-резиденти. Цей клас представляв собою проміжний рівень між посланниками і повіреними у справах, що дозволяло забезпечити більш ефективну та ієрархічну організацію дипломатичних представництв.

Віденський конгрес справив значний вплив на розвиток дипломатії і встановив нові норми, які визначали дипломатичну практику на багато років вперед. Основні аспекти впливу включають:

1. Створення стандартів дипломатичного протоколу - Віденський конгрес заклав основи дипломатичного протоколу, які включали класифікацію дипломатичних представництв, що допомогло уніфікувати процедури і забезпечити чіткість у дипломатичних відносинах.

2. Розвиток дипломатичних ранжирів - введення різних класів дипломатичних представництв, таких як послы, посланники, повірені у справах і міністри-резиденти, дозволило звести до мінімуму конфлікти щодо статусу і привілеїв дипломатів та забезпечити їхню ефективну взаємодію.

3. Універсалізація дипломатичних норм - Віденський конгрес сприяв унормуванню дипломатичних практик, які були прийняті не тільки великими державами, але й менш значними країнами. Це допомогло створити стабільнішу та більш передбачувану систему міжнародних відносин.

4. Формування міжнародних відносин на основі рівності і балансу сил - Конгрес поставив акцент на необхідності підтримання рівноваги сил у Європі, що стало важливим принципом в міжнародній політиці і дипломатії, запобігаючи домінуванню однієї держави над іншими.

Таким чином, Віденський конгрес 1815 року суттєво вплинув на розвиток дипломатії, заклавши основи для формування сучасних дипломатичних практик і стандартів. Його рішення стали важливим етапом у формуванні міжнародної

системи, що сприяло стабільності та організації міжнародних відносин у ХІХ столітті та надалі.

1.6 Сучасна дипломатія (XX-XXI ст.)

Після Першої світової війни було створено Лігу Націй англ. (*League of Nations*, фр. *Société des Nations*, исп. *Sociedad de Naciones*, 1919), яка стала першим великим міжнародним органом, покликаним забезпечити мир та стабільність через дипломатичні механізми. 10 січня 1920 року набув чинності Статут Ліги Націй, ратифікований 42-а країнами-учасниками Паризької мирної конференції. Нова міжнародна міжурядова організація, створена для вирішення глобальних конфліктів, у більшості випадків не справилась з викликами часу.

Рис. 2.4. Штаб-квартира Ліги націй. Палац Націй на березі Женевського озера, Швейцарія, 1920р. (фото з мережі Інтернет)

Хоча Ліга Націй не змогла запобігти Другій світовій війні, вона заклала основи для створення Організації Об'єднаних Націй (ООН) у 1945 році. ООН стала ключовим органом для підтримки міжнародного миру і безпеки, розвитку міжнародного права і координації гуманітарної допомоги.

Рис. 2.5 Перше засідання Лігі націй, 1920р. (фото з мережі Інтернет)

Найважливішою подією, що вплинула на принципи формування міжнародної безпеки та міжнародні дипломатичні відносини країн стало створення Організації об'єднаних націй (*United Nations*).

Створення Організації Об'єднаних Націй (ООН) [14] є результатом глобальних зусиль, спрямованих на забезпечення міжнародного миру та безпеки після Другої світової війни. Після руйнівних наслідків двох світових воєн, міжнародне співтовариство усвідомило необхідність створення глобальної структури, яка б запобігала майбутнім конфліктам і сприяла співпраці між державами.

Ідея створення міжнародної організації для підтримання миру була висунута ще під час Другої світової війни. Важливим кроком на цьому шляху стала Атлантична хартія, підписана в серпні 1941 року президентом США Франкліном Рузвельтом та прем'єр-міністром Великої Британії Уїнстоном Черчилем. Хартія підкреслювала необхідність міжнародного співробітництва, самовизначення народів та колективної безпеки після війни.

Наступним кроком стало підписання Декларації Об'єднаних Націй 1 січня 1942 року, коли представники 26 держав, включаючи основні союзні країни (США, Великобританія, СРСР та Китай), заявили про свою прихильність до боротьби з нацизмом та фашизмом і підтримки ідей майбутньої організації.

Остаточне формування ООН стало можливим завдяки конференції в Думбартон-Оксі (США) у 1944 році, де було розроблено основні принципи організації, її структуру та функції. Під час цієї конференції представники США,

СРСР, Великобританії та Китаю узгодили основи для створення організації, яка б забезпечувала підтримку миру через колективні дії.

Завершальним етапом стало підписання Статуту ООН 26 червня 1945 року в Сан-Франциско на Конференції ООН з міжнародної організації. В цій конференції взяли участь представники 50 країн, які підписали Статут, що став основним правовим документом нової організації. Статут ООН вступив у силу 24 жовтня 1945 року, після ратифікації більшістю держав-засновників, включаючи п'ять постійних членів Ради Безпеки (США, СРСР, Великобританія, Китай та Франція). Цей день вважається офіційною датою створення ООН.

Основною метою ООН стало підтримання міжнародного миру та безпеки, сприяння розвитку дружніх відносин між народами, захист прав людини та координація міжнародного співробітництва в економічних, соціальних, культурних та гуманітарних сферах.

Таким чином, створення ООН стало історичною відповіддю на виклики глобальних конфліктів та насильства, поклавши початок новій епосі міжнародної дипломатії, заснованій на принципах колективної безпеки, суверенної рівності держав та поваги до прав людини.

Після Другої світової війни дипломатія стала відзначатися конфліктами між великими державами, зокрема між США та СРСР, що позначилося на формуванні біполярного світового порядку. Холодна війна супроводжувалася численними дипломатичними маневрами, включаючи ядерне стримування, дипломатичні переговори для контролю над озброєннями, і створення військово-політичних альянсів (НАТО, Варшавський договір). Важливими подіями в цей період були переговори про роззброєння та дипломатичні стосунки, що велися для розв'язання кризових ситуацій, таких як Кубинська ракетна криза.

Розпад СРСР у 1991 році призвів до зміни міжнародного порядку і створення нових незалежних держав. Це розширило дипломатичну роботу і додало нові виклики у сфері міжнародних відносин. Після закінчення «холодної війни»* нові міжнародні організації та альянси стали відігравати важливу роль у підтриманні стабільності та розвитку економічних і політичних відносин.

** Термін «холодна війна» позначає глобальне протистояння між двома блоками країн на чолі з США та СРСР, яке тривало від кінця Другої світової війни до початку 1990-х років. Він вперше був вжитий Уїнстоном Черчилем у його промові в Фултоні (США) 5 березня 1946 року, де він зазначив про наявність «залізної завіси», що поділила Європу на дві частини: західні демократичні країни та східні комуністичні, керовані Радянським Союзом. Основою конфлікту стала ідеологічна боротьба між комунізмом і капіталізмом, а також геополітичне суперництво двох наддержав за вплив у світі.*

Особливістю «холодної війни» було те, що, незважаючи на відсутність прямих військових зіткнень між США і СРСР, обидві сторони активно розвивали свої військові потенціали, що призвело до інтенсивної гонки озброєнь, особливо в сфері ядерних технологій. Стратегічна перевага США після Другої світової війни полягала в монополії на атомну зброю, яка стала основою їхніх військових планів щодо СРСР. Однак у 1949 році Радянський Союз випробував власну атомну бомбу, що стало важливою віхою в ескалації «холодної війни». Це призвело до подальшого розвитку ядерних і термоядерних озброєнь обох країн, що збільшило ризик глобального конфлікту.

Гонка озброєнь між США та СРСР охопила всі сфери військової техніки: від стрілецької зброї до ракетної техніки. З кожним новим зразком зброї одна сторона намагалася перевершити іншу, що створювало постійний стан напруги. Однак усвідомлення потенційної катастрофи від ядерної війни зумовило обмеження гонки озброєнь і укладення низки міжнародних угод. До таких угод належали Договір про заборону ядерних випробувань (1963), Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (1968) та інші домовленості, що сприяли поступовому роззброєнню. Таким чином, «холодна війна» була багаторівневим протистоянням, яке включало політичну, військову, ідеологічну та економічну конкуренцію двох наддержав, що залишило глибокий вплив на міжнародні відносини та світовий порядок у другій половині ХХ століття.

З початку ХХІ століття глобалізація значно вплинула на дипломатію, ведучи до збільшення важливості мультисторонніх відносин та міжнародних організацій. Інституції такі як Група двадцяти (G20), Світова організація торгівлі (СОТ) та численні регіональні об'єднання (Європейський Союз, Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)) відіграють важливу роль у формуванні міжнародної політики та економіки.

Сучасна дипломатія також стикається з новими викликами, такими як глобальні кліматичні зміни, міжнародний тероризм, кіберзагрози та пандемії. Зміни клімату та екологічні кризи вимагають нових форм міжнародного співробітництва і узгоджених дій.

Тероризм і глобальна безпека стали центром міжнародних переговорів, що ведуться як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівнях. Технологічні інновації також кардинально змінили дипломатію. Інтернет і соціальні мережі стали потужними інструментами для комунікації і впливу. Дипломати і міжнародні організації використовують ці платформи для просування своїх інтересів, ведення переговорів і взаємодії з громадськістю. Проте нові технології також створюють нові виклики, такі як питання кібербезпеки та дезінформації.

Сучасна дипломатія все більше орієнтується на публічну дипломатію, що включає взаємодію з громадськістю, просування національних інтересів через

культурні обміни, освіту і медіа. Дипломати не тільки ведуть переговори з урядовими представниками, але й взаємодіють з неурядовими організаціями, бізнесом та академічними установами.

Таким чином, дипломатія в XX-XXI століттях продовжує еволюціонувати, реагуючи на нові виклики і можливості, що постають у глобалізованому світі. Успішне управління міжнародними відносинами в майбутньому вимагатиме як адаптації до змін, так і інноваційного підходу до традиційних дипломатичних практик.

Тема 3. Інститути та практика дипломатичних зносин

1.1 Поняття та принципи права зовнішніх зносин

1.2 Система органів зовнішніх зносин держави

1.3 Правова основа зовнішніх зносин

Ключові поняття теми: зовнішні зносини, принципи зовнішніх зносин, тимчасові та постійні органи зовнішніх зносин, органи зовнішніх зносин.

1.1 Поняття та принципи права зовнішніх зносин

Зовнішні зносини (або міжнародні відносини) – це сукупність політичних, економічних, культурних, військових та інших контактів і взаємодій між державами, міжнародними організаціями та іншими учасниками міжнародної системи. Вони спрямовані на забезпечення національних інтересів кожної країни, вирішення глобальних проблем, підтримання миру та стабільності на міжнародній арені.

Зовнішні зносини - частина загальної системи міждержавних відносин і міжнародної діяльності кожної держави, що охоплює лише офіційні, підтримувані за допомогою особливих державних органів переважно політичні зв'язки і відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права з метою здійснення їх зовнішніх функцій мирними засобами відповідно до основних принципів міжнародного права [15].

Діяльність держав у галузі зовнішніх зносин, здійснювана за допомогою дипломатичних за своїм характером форм і методів реалізації їх зовнішньої функції, завжди має міжнародно-правове значення. Саме в процесі зовнішніх зносин встановлюються і оформлюються офіційні відносини між державами, і дії органів зовнішніх зносин юридично розцінюються як дії самих держав, що зобов'язують їх у міжнародно-правовому сенсі, свідчать про прийняття та реалізацію ними прав і обов'язків держав у міжнародному спілкуванні.

Поняття та принципи права зовнішніх зносин є ключовими для розуміння регулювання міжнародних відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного права. Це право визначає, як держави та міжнародні організації взаємодіють між собою, встановлюючи правила і норми, що забезпечують ефективність та правомірність міжнародних відносин [16,17].

Поняття права зовнішніх зносин. Право зовнішніх зносин (або міжнародне публічне право) охоплює правові норми і принципи, що регулюють відносини між державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародного права. Це право забезпечує правову основу для:

Дипломатичних відносин: Регулювання відносин між державами через дипломатичні канали, укладання договорів, встановлення посольств та консульств.

Міжнародних договорів: Укладення, виконання та тлумачення угод між державами та іншими міжнародними суб'єктами.

Міжнародних організацій: Правила та процедури, які регулюють діяльність міжнародних організацій, таких як ООН, ЄС, НАТО тощо.

Міжнародних норм і стандартів: Встановлення загальновизнаних норм і стандартів для міжнародних відносин, що включають права людини, екологічну безпеку, економічне співробітництво тощо.

Основні принципи права зовнішніх зносин

1. Принцип суверенної рівності держав: усі держави мають рівні права і обов'язки на міжнародній арені, незалежно від їхнього розміру чи економічної потужності. Це принцип забезпечує, що жодна держава не може домінувати над іншими в міжнародних відносинах.

2. Принцип непорушності кордонів: держави повинні поважати існуючі кордони та територіальні межі інших держав. Непорушність кордонів забезпечує стабільність і мир у міжнародних відносинах.

3. Принцип невтручання у внутрішні справи: держави не повинні втручатися у внутрішні справи інших держав, якщо це не порушує міжнародні норми або права людини. Це принцип гарантує, що держави можуть самостійно вирішувати свої внутрішні питання без зовнішнього впливу.

4. Принцип мирного вирішення суперечок: конфлікти і суперечки між державами повинні вирішуватися мирним шляхом через переговори, медіацію або арбітраж, а не через насильство або війну.

5. Принцип виконання міжнародних зобов'язань: держави повинні виконувати свої зобов'язання відповідно до міжнародних договорів і угод, які вони підписали. Це принцип забезпечує правопорядок і стабільність у міжнародних відносинах.

6. Принцип прав людини: захист прав і свобод людини є важливим аспектом міжнародного права. Держави зобов'язані дотримуватися міжнародних стандартів прав людини і забезпечувати їх реалізацію на своїй території.

Ці принципи служать основою для формування та підтримання міжнародних відносин, забезпечуючи правову основу для співпраці, мирного вирішення конфліктів та захисту прав і свобод на глобальному рівні.

До державних конституційних органів та посадових осіб зовнішніх зносин належать: вищі законодавчі органи влади, що обираються громадянами даної країни; глава держави; уряд і, насамперед, його глава (прем'єр-міністр); міністр закордонних справ.

В усіх державах із республіканською формою правління найважливішим державним органом як у галузі внутрішньої, так і в галузі зовнішньої політики та зовнішніх зносин є вищі законодавчі органи влади.

В контексті закордонних державних органів зовнішніх зносин існує поділ на дві основні категорії: постійні та тимчасові.

Постійні органи здійснюють регулярну діяльність за кордоном, представляючи та захищаючи інтереси своєї держави. До цієї категорії відносяться посольства, місії, а також представництва при міжнародних організаціях. Ці органи виконують функції постійного представництва і політичної діяльності.

Тимчасові органи охоплюють різноманітні делегації, окремих представників за кордоном, а також спостерігачів на міжнародних конференціях, з'їздах, в міжнародних комісіях, а також на державних ювілеях, коронаціях та траурних церемоніях. Ці органи виконують специфічні, обмежені за часом завдання і не мають постійного статусу.

Постійні закордонні органи можуть бути дипломатичними, такими як посольства або представництва при ООН, які мають представницький характер і виконують політичні функції. У відмінності від дипломатичних представництв, консульства мають специфічний міжнародно-правовий статус, що відрізняється від статусу дипломатичних представництв. Консульства виконують переважно адміністративні та допоміжні функції.

Представництва на технічних або спеціалізованих галузевих виставках і конгресах також не мають дипломатичного статусу. Члени таких представництв діють за службовими паспортами і не користуються дипломатичними привілеями. Як і в інших випадках, ці представництва можуть бути як постійними, так і тимчасовими, залежно від характеру їх діяльності.

1.2 Система органів зовнішніх зносин держави

Система органів зовнішніх зносин держави є складною структурою, що включає різноманітні інституції та функції, спрямовані на управління та координацію міжнародних відносин [18].

Ці органи відповідають за формування зовнішньої політики, ведення дипломатичних переговорів, забезпечення виконання міжнародних зобов'язань і захист інтересів держави за кордоном.

Основні категорії органів зовнішніх зносин

1. Центральні органи.

Головний орган зовнішніх зносин: це, як правило, Міністерство закордонних справ або його еквівалент. Цей орган відповідає за загальну координацію зовнішньої політики, ведення дипломатичних переговорів, підготовку міжнародних договорів, а також управління зовнішньоекономічною діяльністю. Міністерство закордонних справ є ключовим органом у формуванні та реалізації зовнішньої політики держави.

Президент або глава держави: у деяких країнах, особливо в президентських республіках, глава держави має важливу роль у зовнішніх зносинах, часто приймаючи ключові рішення у зовнішній політиці та дипломатичних справах.

Інші урядові відомства: деякі аспекти зовнішньої політики можуть також бути в компетенції інших урядових відомств, таких як Міністерство оборони, Міністерство економіки, Міністерство торгівлі, які мають своїх представників для координації зовнішньоекономічних або оборонних питань.

2. Дипломатичні представництва.

Посольства: постійні представництва держави в інших країнах, які здійснюють широкий спектр дипломатичних функцій, включаючи представлення інтересів держави, ведення переговорів, консульську діяльність, а також сприяння розвитку двосторонніх відносин.

Консульства: менші за розміром представництва, які переважно займаються консульськими питаннями, такими як видача віз, захист прав громадян, консультування та допомога в питаннях правового статусу.

Місії при міжнародних організаціях: представництва держав при міжнародних організаціях, таких як ООН, ЄС, НАТО, де вони беруть участь у роботі організацій, відстоюючи інтереси своєї держави та взаємодіючи з іншими державами.

3. Тимчасові та спеціальні органи.

Делегації: групи представників, які направляються для участі в міжнародних конференціях, переговорах або для виконання спеціальних завдань. Делегації можуть бути постійними або тимчасовими, в залежності від завдань та контексту.

Спеціальні представники: особи, призначені для вирішення конкретних питань або завдань, таких як переговори по певним договорам або участь у спеціальних місіях.

4. Дипломатичні агенти.

Посли: високопосадові дипломати, які представляють державу у іноземних країнах. Посли мають найвищий ранг серед дипломатичних представників і виконують ключову роль у формуванні та підтриманні двосторонніх відносин.

Посланники та повірені у справах: менш високий ранг дипломата, який займається певними аспектами дипломатичних відносин. Посланники можуть

представляти державу на менш важливих рівнях, а повірені у справах часто виконують функції за відсутності посла.

Функції органів зовнішніх зносин

1. Формування зовнішньої політики: Розробка та реалізація стратегії держави у міжнародних відносинах, врахування національних інтересів та цілей.

2. Ведення дипломатичних переговорів: Укладання міжнародних договорів і угод, вирішення суперечок та конфліктів.

3. Захист національних інтересів: Сприяння і захист прав та інтересів держави та її громадян за кордоном.

4. Управління зовнішньоекономічними відносинами: Регулювання торговельних і економічних зв'язків з іншими державами.

5. Інформаційна діяльність: Збір, обробка і аналіз інформації про міжнародні події і тенденції, інформування уряду та громадськості.

6. Консульська діяльність: Надання допомоги громадянам своєї держави, що перебувають за кордоном, включаючи консульські послуги та захист прав.

Таким чином, система органів зовнішніх зносин є комплексною структурою, що включає різноманітні інституції та функції, що забезпечують ефективне управління міжнародними відносинами та реалізацію зовнішньої політики держави.

1.3 Правова основа зовнішніх зносин

Правові основи управління закордонними справами формують систему, що включає нормативно-правові акти різного рівня юридичної сили, які можна умовно поділити на дві основні категорії:

1. Міжнародні нормативно-правові акти:

Конвенції, статuti, хартії, декларації та домовленості між міжнародними суб'єктами;

Пакти та міжнародні угоди;

Резолюції, що відображають інтереси на міжнародних конференціях, з'їздах і форумах;

Двосторонні міжнародні договори.

2. Національні нормативно-правові акти:

Конституція України;

Кодекси та закони;

Підзаконні нормативно-правові акти.

Акти законодавства, що розробляються та приймаються суб'єктами управління у сфері закордонних справ, можна поділити на три основні групи відповідно до їхніх функцій:

1. Акти, що визначають основи зовнішньої політики держави;

2. Акти, що регулюють систему органів державного управління у сфері закордонних справ;

3. Акти, що визначають взаємовідносини України з іншими державами та основні положення євроінтеграційного курсу України.

Міжнародно-правові норми та національне законодавство України складають основоположний правовий фундамент, на якому базується державне управління закордонними справами.

Основу міжнародно-правового фундаменту управління закордонними справами складають такі ключові документи:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй;
2. Віденська конвенція про дипломатичні зносини;
3. Віденська конвенція про консульські зносини;
4. Віденська конвенція про право міжнародних договорів.

Віденська конвенція про дипломатичні зносини є основним правовим документом, що регулює дипломатичні відносини між державами. Вона визначає юридичні рамки діяльності дипломатичних представництв України, регламентує порядок встановлення дипломатичних стосунків, акредитації глав дипломатичних представництв, їх класифікацію, а також дипломатичні привілеї та імунітети. Конвенція також визначає підстави для припинення повноважень глав дипломатичних установ і передбачає механізм інформування Міністерства закордонних справ про призначення, прибуття та відбуття працівників дипломатичних представництв і членів їхніх сімей.

Віденська конвенція про консульські зносини забезпечує правову основу для консульської діяльності, що є критично важливою для зміцнення двосторонніх зв'язків між державами. Ця конвенція регулює встановлення і припинення консульських відносин, привілеї та імунітети консульських установ і їхніх працівників, а також правовий статус консульських агентів.

До іншої важливої групи міжнародно-правових актів, що регулюють питання представницької та дипломатичної діяльності, відносяться:

Конвенція ООН про привілеї та імунітети ООН (1946 р.);

Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН (1947 р.);

Конвенція про спеціальні місії (1969 р.);

Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру (1975 р.).

Остання конвенція є важливою для регулювання діяльності представництв України при міжнародних організаціях, визначаючи їх функції, склад, чисельність персоналу, повноваження голови установи та інші аспекти.

Взагалі, **право зовнішніх зносин** (як вже визначалося вище в цій темі) - це галузь міжнародного публічного права, що складається з норм і принципів, які визначають порядок здійснення відносин між державами та міжнародними організаціями, правове становище і порядок діяльності органів зовнішніх зносин

та їх посадових осіб, а також встановлюють привілеї та імунітети представників держав і міжнародних міжурядових організацій.

Предметом права зовнішніх зносин є міждержавні відносини політичного характеру, що виникають між суб'єктами міжнародного публічного права, представленими їхніми офіційними органами та посадовими особами, створеними для реалізації зовнішньої політики держав. Основна увага при цьому зосереджена на регулюванні дипломатичних і консульських відносин, міжнародних переговорів та контактів, що здійснюються на рівні офіційних державних органів.

Міжнародні взаємини між приватними особами та організаціями, навіть якщо вони сприяють реалізації інтересів держави, але не є її офіційними представниками у сфері зовнішніх зносин (так звана "народна дипломатія"), не підпадають під юрисдикцію права зовнішніх зносин і не регулюються його нормами.

Система права зовнішніх зносин як галузь міжнародного публічного права включає кілька підгалузей, які регулюють різні аспекти міжнародної взаємодії (рис 3.1)

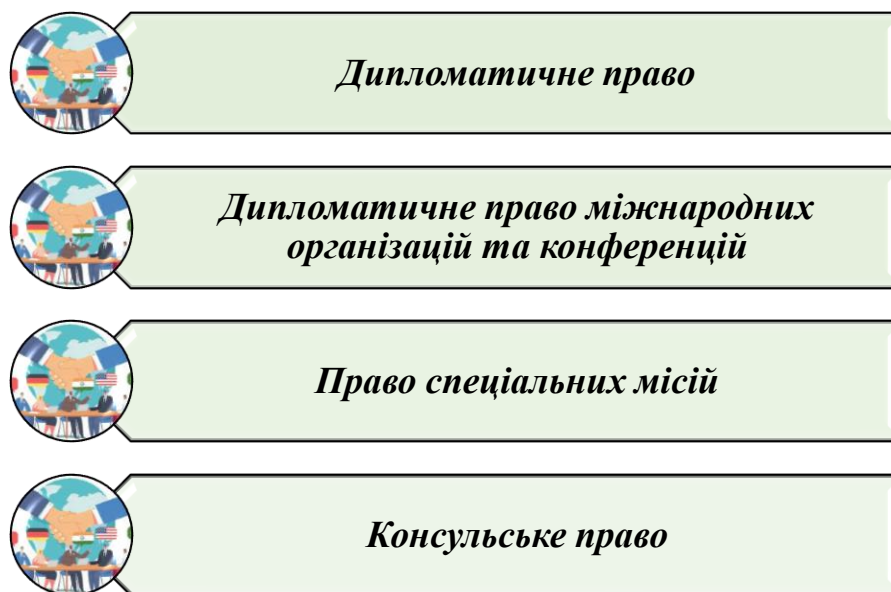

Рис. 3.1 Складові права зовнішніх зносин

Дипломатичне право - регулює діяльність дипломатичних представництв і визначає статус дипломатів, їхні права та обов'язки, а також правила ведення дипломатичної служби.

Дипломатичне право міжнародних організацій та конференцій - охоплює питання організації і проведення міжнародних зустрічей, конференцій та діяльності міжнародних організацій, таких як ООН, НАТО та інші.

Право спеціальних місій - регулює діяльність тимчасових місій, які виконують окремі завдання у зовнішніх зносинах, але не мають постійного характеру.

Консульське право - визначає статус консульських представництв і регулює їхню діяльність щодо захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб своєї держави за кордоном.

Таким чином, право зовнішніх зносин забезпечує правове регулювання офіційних міжнародних відносин між державами, сприяючи стабільності та впорядкованості міжнародної політики.

Тема 4. Дипломатичні привілеї та імунітети

1.1. Дипломатичні привілеї та імунітети: поняття та особливості застосування

1.2. Умови визначення початку і завершення дії дипломатичних привілеїв та імунітетів

1.3 Специфіка привілеїв та імунітетів членів дипломатичного персоналу

Ключові поняття теми: дипломатичні привілеї, дипломатична пошта, повні привілеї та імунітети, імунітет від кримінальної відповідальності, зустрічні позови, недоторканність кореспонденції, дипломатичні паспорти.

1.1. Дипломатичні привілеї та імунітети: поняття та особливості застосування

З періоду становлення міжнародних відносин, постала потреба у систематизації механізмів їх здійснення, зокрема встановленні статусу офіційних іноземних представників, розмежуванні їхніх функцій і забезпеченні відповідного захисту. На ранніх етапах міжнародних відносин основними правилами стали принципи гостинності, гарантії безпеки для дипломатів та правила покровительства [19].

Найважливішим аспектом для нормалізації міжнародних відносин стало визнання статусу особистої недоторканості для офіційних представників іноземних держав. Ці правила, хоча і тісно пов'язані з інститутами статусу іноземців та гостинності, мають самостійне походження, що відноситься до періоду «первісної дипломатії» у міжплемінних відносинах. Вони чітко

відрізняються від регуляторів інших видів відносин і вже в античний період утворили окремий комплекс норм міжнародного права. Імперативні принципи міжнародного права, які в основному сформувалися на базі загальних правових принципів, стали важливою складовою античної основи міжнародно-правової трансформації.

Нормативний комплекс *jus cogens*, як основа міжнародно-правового регулювання, представляє принципові засади, без яких міжнародне право не могло б існувати. Цей комплекс був перенесений із античної практики в середньовічне міжнародне право, ставши його основою і каркасом для подальшого розвитку. Яскравим прикладом такого переносу римських правових норм у середньовічне міжнародне право є принцип недоторканості послів. Дипломатичні привілеї та імунітети є основними елементами міжнародного права, що забезпечують ефективність та безперервність дипломатичних відносин між державами. Ці привілеї та імунітети спрямовані на захист дипломатичних агентів від судового переслідування, надання їм спеціальних прав і свобод, що дозволяє їм виконувати свої функції без перешкод і загроз.

Привілеї в контексті дипломатії відносяться до спеціальних прав, наданих дипломатичним представникам, таких як звільнення від місцевих податків і зборів, захист їх особистого майна, а також пільги у виконанні службових обов'язків.

Імунітети включають захист від юрисдикції місцевих судів і органів влади, що гарантує дипломатам свободу від кримінального та цивільного переслідування за дії, що здійснюються в межах їхніх офіційних обов'язків. Імунітети також охоплюють захист від арешту та конфіскації особистого та офіційного майна.

Особливості застосування дипломатичних привілеїв та імунітетів

1. Принципи застосування:

принцип взаємності є основою для надання привілеїв та імунітетів. Держави забезпечують дипломатичним представникам інших країн такі ж права і захист, які надаються їхнім власним дипломатам за кордоном;

імунітети та привілеї не є абсолютними і можуть бути обмежені в разі, коли це необхідно для забезпечення правосуддя та правопорядку, але тільки в межах, визначених міжнародними угодами і національним законодавством;

привілеї та імунітети застосовуються для забезпечення виконання дипломатичних функцій і не повинні використовуватися для особистих вигод або зловживань.

2. Привілеї та імунітети дипломатичного персоналу:

Голови дипломатичних місій (посли): Мають найширші привілеї та імунітети, включаючи недоторканість особи, захист особистого та офіційного майна, а також право на захист від судового переслідування.

Дипломатичні агенти: Отримують право на безперешкодне виконання своїх службових обов'язків, включаючи імунітет від кримінального і цивільного судочинства, захист від арешту та примусового втручання.

Адміністративно-технічний персонал: Має обмежені привілеї та імунітети, які в основному стосуються функціонального захисту, включаючи імунітет від певних податків і зборів, але не від всіх форм судового переслідування.

3. *Консульські привілеї та імунітети.* Консульські представники мають менші привілеї та імунітети порівняно з дипломатами. Основні права включають захист їхньої діяльності та особистого майна, але консульські агенти не користуються тим самим рівнем імунітету від судового переслідування, як дипломати.

4. *Міжнародні угоди та конвенції:*

Віденська конвенція про дипломатичні зносини (1961): Основний міжнародний документ, який регулює права та обов'язки дипломатичних представників.

Віденська конвенція про консульські зносини (1963): Регулює статус і функції консульських установ та їхнього персоналу.

1.2. Умови визначення початку і завершення дії дипломатичних привілеїв та імунітетів

Для характеристики міжнародно-правової природи дипломатичних імунітетів та привілеїв слід підкреслити, що вони є особливими правами, які держава перебування надає дипломатичним представництвам та їхньому персоналу з метою забезпечення ефективного виконання дипломатичних функцій. Такі права спрямовані, перш за все, на створення умов, які дозволяють дипломатам виконувати свої обов'язки без втручання з боку приймаючої держави [20].

До найважливіших дипломатичних імунітетів та привілеїв належать: недоторканність дипломатичних представництв та дипломатичного персоналу,

захист дипломатичних архівів і кореспонденції, імунітет від юрисдикції та можливості притягнення дипломатів до кримінальної відповідальності, пільги при проходженні митного та прикордонного контролю, звільнення від певних видів податків та зборів тощо.

Як один із найважливіших інститутів права зовнішніх зносин і невід'ємний елемент дипломатичної практики, дипломатичні здаються досить консервативними у своїй правовій основі. *Ці норми детально регламентовані та закріплені численними міжнародними договорами і конвенціями. Серед найважливіших документів слід згадати:*

Віденський протокол 1815 року (Віденський регламент) про класи дипломатичних представників,

Аахенський протокол 1818 року,

Гаванську конвенцію про консульських чиновників 1928 року,
Конвенцію про привілеї та імунітети ООН 1946 року,
Конвенцію про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН 1947 року,

Угоду між ООН та США про місцезнаходження центральних установ ООН 1947 року,

Віденську конвенцію про дипломатичні зносини 1961 року,

Віденську конвенцію про консульські зносини 1963 року,

Віденську конвенцію про спеціальні місії 1969 року,

Конвенцію про запобігання і покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, зокрема дипломатичних агентів, 1973 року,

Віденську конвенцію про представництво держав у їхніх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 року.

Окремі аспекти правового статусу дипломатичних представництв та їх персоналу також регулюються двосторонніми угодами. Згідно з пунктом «б» статті 47 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року, держави мають право за домовленістю обмежувати або розширювати обсяг дипломатичних імунітетів та привілеїв на основі принципу взаємності. Це дозволяє гнучко адаптувати норми до конкретних умов двосторонніх відносин між державами.

Таким чином, дипломатичні імунітети та привілеї є важливим правовим інструментом, який сприяє підтриманню стабільності та ефективності міжнародних відносин, забезпечуючи захист і належні умови для діяльності дипломатичних представників.

З точки зору міжнародного права, різниця між дипломатичними імунітетами та привілеями є важливою для розуміння правового статусу дипломатичних представництв і їхніх співробітників.

Імунітети в міжнародному праві означають звільнення дипломатичних представників і органів зовнішніх зносин від юрисдикції держави перебування. Це включає їх захист від кримінального, цивільного або адміністративного переслідування з боку держави, в якій вони працюють. Імунітети базуються на принципі недоторканності, який надає представникам іноземних держав особливий правовий статус, щоб вони могли безперешкодно виконувати свої обов'язки. Таким чином, імунітет є інструментом, який забезпечує функціонування дипломатичних представників незалежно від правових норм держави перебування.

На відміну від імунітетів, привілеї - це пільги та переваги, що надаються державою перебування дипломатам та їхнім представництвам з метою забезпечення сприятливих умов для виконання їхньої діяльності. Привілеї можуть включати звільнення від сплати податків, митних зборів, а також інші адміністративні пільги. Проте, на відміну від імунітетів, привілеї діють у більш

вузькій сфері правопорядку приймаючої держави і не пов'язані з повним вилученням із юрисдикції держави.

Ключовою відмінністю є те, що імунітети вимагають від держави перебування особливих юридичних заходів для захисту дипломатичних агентів, таких як невтручання у їхню діяльність. Натомість, привілеї надаються для полегшення роботи дипломатів і, як правило, не потребують від держави спеціальних заходів. Наприклад, звільнення від сплати податків або митного огляду не вимагає активних дій з боку держави, тоді як імунітети передбачають спеціальні юридичні гарантії.

Початок дії привілеїв та імунітетів

1. *Набуття привілеїв та імунітетів:* Привілеї та імунітети дипломата починають діяти з моменту їх акредитації або офіційного призначення. У випадку дипломатичного представника, це може бути з моменту вручення акредитаційних документів приймаючій державі. Для консульських представників - з моменту отримання консульських патентів і вступу в обов'язки. Наявність привілеїв та імунітетів обумовлена не лише акредитацією, а й підписанням і ратифікацією міжнародних конвенцій, таких як Віденська конвенція про дипломатичні зносини (1961) та Віденська конвенція про консульські зносини (1963), які визначають ці права.

2. *Процедурні аспекти:* Після акредитації або прийняття консульських патентів, дипломатичний агент або консульський представник отримує письмове підтвердження від Міністерства закордонних справ або іншого уповноваженого органу. Це підтвердження є формальним документом, що засвідчує надання привілеїв та імунітетів.

Таким чином, можна виділити наступні особливості набуття привілеїв:

1. Кожний працівник консульської установи користується привілеями та імунітетом, передбаченими Конвенцією, з моменту його в'їзду на територію держави перебування при прямуванні на місце свого призначення, або, якщо він вже перебуває на території цієї держави, з моменту, коли він приступає до виконання своїх обов'язків у консульській установі.

2. Члени сім'ї працівника консульської установи, які проживають разом з ним, користуються привілеями та імунітетом, передбаченими цією Конвенцією, починаючи з дати їх в'їзду на територію держави перебування, або з моменту, коли вони стали членами його сім'ї.

3. Коли функції працівника консульської установи припиняються, його привілеї та імунітет, а також привілеї та імунітет членів його сім'ї, які проживають разом з ним, припиняються в момент, коли ця особа залишає державу перебування, або після закінчення розумного строку, щоб це зробити.

Привілеї та імунітет членів сім'ї працівника консульської установи припиняються, коли вони перестають бути членами його сім'ї. Однак, якщо ці

особи мають намір залишити державу перебування протягом розумного строку, то їх привілеї та імунітет зберігаються до їх від'їзду.

4. У випадку смерті працівника консульської установи, члени його сім'ї, які проживають разом з ним, продовжують користуватися наданими їм привілеями та імунітетом до моменту залишення ними держави перебування або до закінчення розумного строку для залишення держави перебування

Відмова від привілеїв та імунітету.

1. Акредитуюча держава може відмовитися від будь-яких привілеїв та імунітету, якими користуються відповідні особи згідно з Статтями 34, 35 та 36 Конвенції. В усіх випадках така відмова має бути повідомлена державі перебування виразно та в письмовій формі.

2. Подання позову будь-якою особою у справі, в якій вона могла б користуватися імунітетом від юрисдикції згідно з цією Конвенцією, позбавляє таку особу права посилаючись на імунітет від юрисдикції у випадку зустрічного позову, пов'язаного з основним позовом.

3. Відмова від імунітету від юрисдикції у цивільній або адміністративній справі не тягне за собою відмову від імунітету у відношенні виконання судових рішень, для яких необхідна окрема відмова у письмовій формі.

Привілеї та імунітети представництва.

1. Недоторканність і імунітет приміщень, прилеглої до них території і майна. Приміщення і територія представництва та особиста резиденція глави місії недоторканні; цю недоторканність мають також члени дипломатичного, адміністративного і технічного персоналу місії за умови, що вони не є громадянами або постійними мешканцями приймаючої держави.

Представники приймаючої держави не можуть входити в такі приміщення і на прилеглу територію без дозволу глави місії; приймаюча сторона зобов'язана гарантувати те, що будуть вжиті всі необхідні заходи щодо захисту таких приміщень і територій від вторгнення або спричинення збитку, із запобігання будь-якому порушенню порядку в місії або утисків її гідності.

Приміщення з прилеглою територією і їх вмістом, а також транспорт, що належить місії, наділені імунітетом від обшуку, реквізиції, накладення арешту або виконання рішення суду. Транспорт, що належить членам дипломатичного, адміністративного і технічного персоналу, користується аналогічним імунітетом, окрім спеціальних положень, що стосуються порушень правил дорожнього руху, діючих у різних країнах. Відносно подібних порушень до дипломатів зазвичай ставляться як до громадян приймаючої країни, але вони не несуть покарання, і про це порушення доповідається главі місії.

2. Недоторканність записів, документів, кореспонденції і архівів. Записи, документи, кореспонденція і архіви місії недоторканні у будь-який час, де б вони не знаходилися.

3. Свобода і недоторканність способів спілкування. Дипломатична місія має право на вільне спілкування з усіх службових питань і право на доступ до будь-якого устаткування для цього в країні перебування. Місія може використовувати будь-який спосіб, включаючи кур'єрів і кодовані або шифровані повідомлення, для спілкування зі своїм урядом, із будь-якими з урядових місій і консульств, де б вони не знаходилися. Проте засоби безпроводного зв'язку можуть бути встановлені і використані лише з відома уряду країни перебування.

4. Дипломатична пошта (сумка, мішок, валіза). Це опечатана сумка або контейнер, чітко маркірований як дипломатична пошта, що містить лише службові документи або предмети для службового користування. Дипломатична пошта зазвичай розділяється за важливістю вмісту на два види: супроводжувана і несупроводжувана.

Дипломатична пошта недоторканна: вона не може бути розкрита або арештована; для її швидкої пересилки має бути використана будь-яка можливість.

Дипломатична пошта може перевозитися дипкур'єром, який має право на захист державою, яку він відвідує або в якій він виконує свої функції. Він користується особистою недоторканністю і не підлягає жодній формі затримання або арешту.

Дипломатичний кур'єр, що зазвичай служить МЗС, на кожен поїздку має бути забезпечений своїм міністерством або главою місії документами, що засвідчують його статус і вказують кількість місць багажу, що становить дипломатичну пошту. Там, де немає постійного дипкур'єра, держава або місія можуть призначити окрему людину, найчастіше – відповідного підданства, що служить, здійснює поїздку з інших причин, – як дипкур'єра для спеціальної поїздки. У такому разі він забезпечується необхідними документами міністерством або главою місії, крім того, він користується таким же імунітетом і особистою недоторканністю, як і постійний дипкур'єр, до тих пір, поки у нього знаходиться вручена дипломатична пошта.

За звичайних умов дипломатичну пошту може бути ввірено командирові екіпажу літака за умови, що він прибуває у країну або залишає її через службовий прохід. Член відповідної місії має право передати дипломатичну пошту особисто в руки командирові екіпажу і так само отримати дипломатичну пошту від нього. Командир екіпажу має бути забезпечений документами, які підтверджують число місць багажу, що становить дипломатичну пошту, але він сам дипкур'єром не вважається.

Коли зв'язок між державою і його дипломатичною місією проходить через третю державу, остання повинна надати таку ж недоторканність, як і приймаюча держава.

Дипломатична пошта, так само як і дипломатичні кур'єри, під час проходження транзитом через треті країни недоторканна. Проте дипкур'єри повинні отримати відповідні візи.

5. Звільнення від оподаткування.

Дипломатична місія звільнена від усіх державних, регіональних, муніципальних податків і зборів, що мають відношення до приміщень і території місії, є власністю місії або орендованих, за винятком тих витрат, які є платою за надання спеціальних послуг (наприклад, за воду, електрику і прибирання сміття).

Це звільнення не поширюється на осіб, що уклали контракт із главою місії або його урядом; із цієї причини в контракті зазвичай обмовляється, що за будь-які платежі і збори, пов'язані з резиденцією і місією, відповідає глава місії або його уряд.

Дипломатична місія також звільнена від податків і зборів з будь-яких винагород і сум, отриманих у процесі звичайного функціонування місії.

6. Право на імпорт і звільнення від митних зборів.

Дипломатична місія відповідно до існуючих законів має право на імпорт предметів для службового користування, по відношенню до яких вона звільнена від митних та інших подібних зборів.

Але місія не звільнена від оплати додаткових послуг, пов'язаних із ввезенням свого майна, таких, наприклад, як зберігання і перевезення. Товари, ввезені безмитно, не можуть бути продані або поширені на території приймаючої держави, окрім як відповідно до встановлених державою умов.

1.3 Специфіка привілеїв та імунітетів членів дипломатичного персоналу

Привілейований статус дипломатів є традиційним явищем, що зумовлений не лише повагою до їхньої професії, але й необхідністю забезпечення повної свободи для ефективного виконання дипломатичних обов'язків. Дипломати повинні бути захищені від будь-якого правового, фізичного або морального тиску з боку держави перебування, оскільки лише в умовах повної незалежності вони можуть належним чином представляти інтереси своєї країни. У миролюбних правових державах привілеї та імунітети дипломатів можуть виглядати надмірними або безглуздими, що інколи викликає незадоволення серед населення.

Проте в окремих випадках і за особливих обставин лише офіційне визнання взаємно застосовних привілеїв та імунітетів дозволяє підтримувати ефективні дипломатичні відносини.

Привілеї та імунітети надаються не лише дипломатичним місіям, але й окремим дипломатам. Зокрема, ці права застосовуються до дипломатичних представництв, а також до Організації Об'єднаних Націй та її функцій відповідно до Конвенції про привілеї та імунітети ООН від 1946 року, хоча реалізація цих привілеїв може варіюватися в залежності від держави.

Повний дипломатичний імунітет і привілеї застосовуються до дипломатів та членів їх родини, які проживають разом з ними, за умови, що ці особи не є громадянами або постійними резидентами країни, в якій дипломат здійснює свою

службу. Розуміння терміну «родина» варіюється залежно від держави, але зазвичай включає подружжя та неповнолітніх дітей дипломата. У деяких державах також визнається партнерство, що може включати не лише формально одружених осіб, але й цивільних партнерів, залежно від національного законодавства.

У випадку, якщо дипломат є вдівцем, неодруженим або не супроводжується дружиною, він може включити до складу своєї сім'ї матір або сестру, за умови, що ці особи проживають разом з ним (це може варіюватися залежно від правил конкретної держави та дипломатичних угод, оскільки не завжди ці родичі автоматично вважаються частиною сім'ї дипломата). До цієї категорії також відносяться сини та дочки, за яких дипломат несе законну відповідальність, а також вдовиці матері. Зазвичай у таких випадках мається на увазі, що дипломат може бути відповідальним за вдовицю, якщо вона проживає з ним і перебуває на його утриманні.

Обмежені дипломатичні привілеї та імунітети надаються трьом категоріям членів дипломатичних місій: громадянам або постійним жителям країни перебування; адміністративному або технічному персоналу; а також особистим слугам членів місії.

Дипломати зазнають обмежень у здійсненні професійної чи комерційної діяльності на території держави перебування з метою отримання особистого прибутку.

Зазвичай, хоча це не є універсальним правилом, члени дипломатичних місій забезпечуються дипломатичними посвідченнями, виданими приймаючою державою. Такі посвідчення зазвичай містять фотографію та підпис власника, а також інструкції, що можуть бути необхідними для службовців приймаючої держави, при цьому з урахуванням наданих привілеїв та імунітетів. Однак імунітет, наданий дипломатам і членам їх сімей приймаючою державою, не звільняє їх від юрисдикції їхньої рідної держави.

Тривалість дії імунітетів. Особисті привілеї та імунітети починають діяти з моменту прибуття члена дипломатичної місії до приймаючої країни для виконання службових обов'язків, або, якщо особа вже перебуває в країні, з моменту офіційного повідомлення відповідного міністерства про її статус. Дія привілеїв та імунітетів припиняється, коли член місії покидає країну після завершення своєї діяльності, або після певного періоду, наданого для організації виїзду (наприклад, у Великій Британії цей період може складати від 4 до 6 тижнів). Однак імунітет від юридичної відповідальності за дії, вчинені під час виконання службових обов'язків, може залишатися в силі ще деякий час після завершення дипломатичної діяльності. Імунітет від юридичної відповідальності за дії, здійснені в приватному порядку, припиняється з моменту закінчення дипломатичної служби. У випадку смерті члена місії, його родина продовжує користуватися наданими привілеями та імунітетами протягом достатнього періоду для організації виїзду з країни.

Повні привілеї та імунітети. Особиста недоторканність і захист. Всі дипломати, а також члени їх сімей, які не є громадянами або постійними резидентами приймаючої країни, користуються особистою недоторканністю. Приймаюча держава зобов'язана забезпечити їм захист від фізичного насильства та посягань на їх гідність і свободу.

Імунітет від кримінальної відповідальності Дипломати, а також члени їх сімей (за умови, що вони не є громадянами або постійними резидентами приймаючої країни), мають імунітет від кримінальної відповідальності відповідно до законодавства приймаючої країни.

Імунітет від цивільної і адміністративної відповідальності. Дипломати та члени їх сімей, які проживають разом із ними (за умови, що вони не є громадянами або постійними резидентами приймаючої країни), користуються імунітетом від цивільної та адміністративної відповідальності відповідно до законів приймаючої країни, за винятком наступних випадків:

а) дії, що стосуються нерухомого майна, яке є приватною власністю (наприклад, заяви про права власності або володіння), розташованого в країні перебування, якщо такі дії не здійснюються від імені держави, яку вони представляють, і не стосуються офіційних обов'язків;

б) дії, пов'язані зі спадкоємством, в якості виконавця, розпорядника або спадкоємця в особистій якості, а не від імені держави;

в) дії, що стосуються будь-якої професійної або комерційної діяльності, здійснюваної в країні перебування, крім службової діяльності. це обмеження також поширюється на дружину і родину дипломата.

Позбавлення дипломатичного імунітету. Імунітет від правової відповідальності, який надається особі, що володіє дипломатичним імунітетом, може бути скасований лише рішенням уряду її країни. Відмова у наданні імунітету від цивільного та адміністративного переслідування є лише дозволом на судове розглядання справи; для набуття юридичної сили такого рішення необхідно отримати спеціальне окреме рішення про відмову в імунітеті.

Зустрічні позови. Особи, які користуються дипломатичним імунітетом, не можуть заявляти про імунітет від юрисдикції щодо будь-яких зустрічних позовів, що прямо пов'язані з основним позовом.

Недоторканність кореспонденції. Особисті та службові документи, а також листування дипломатів і членів їхніх сімей (якщо вони не є громадянами або постійними резидентами країни перебування), користуються недоторканністю.

Недоторканність майна. Майно дипломата та членів його сім'ї (за умови, що вони не є громадянами або постійними резидентами країни перебування) також підлягає недоторканності.

Звільнення від обов'язків. Дипломати та члени їхніх сімей, що проживають разом з ними (за умови, що вони не є громадянами або постійними резидентами

країни перебування), звільняються від усіх індивідуальних і громадських обов'язків, таких як військова служба, реквізиція майна, військова контрибуція, а також участь у судових засіданнях як присяжні.

Звільнення від обов'язку давати свідчення. Дипломати та члени їхніх сімей, що проживають разом з ними (за умови, що вони не є громадянами або постійними резидентами країни перебування), не зобов'язані надавати свідчення у суді, за винятком випадків, коли це є частиною сприяння правосуддю.

Звільнення від державного і місцевого оподаткування. Дипломати та члени їхніх сімей, які проживають разом з ними (за умови, що вони не є громадянами або постійними резидентами приймаючої країни), звільнені від усіх податків і зборів на рухоме та нерухоме майно, а також від податків державного, регіонального або місцевого рівня, за винятком:

а) непрямих податків, включених у вартість товарів чи послуг, таких як податок на додану вартість (хоча у деяких випадках такі податки можуть бути сплачені за обоюсторонньою домовленістю або для підтримки продажу товарів, вироблених приймаючою країною).

б) податків і мит на приватну нерухомість, розташовану в країні перебування, за винятком випадків, коли управління такою нерухомістю здійснюється від імені направляючої держави та служить цілям місії.

в) податків на спадок, що стягуються приймаючою державою і передбачених статтею 39 Віденської конвенції ООН. Зазвичай такі податки не стягуються з особистого рухомого майна, якщо його присутність на території приймаючої країни може бути пояснена виконанням службових функцій і якщо власники не є резидентами або громадянами приймаючої країни.

г) податків і мит на особистий дохід, отриманий в приймаючій країні, а також податків, що стягуються з комерційної діяльності в цій країні.

д) зборів, що стягуються за додаткові послуги. (у практиці сполученого королівства ці збори можуть охоплювати частину місцевих тарифів і податків, що стосуються таких послуг, як дороги, вуличне освітлення, прибирання сміття, від яких дипломат отримує прямі переваги).

е) реєстраційних зборів, службових або протокольних витрат, боргових зобов'язань і гербових зборів, що стосуються нерухомого майна (крім нерухомого майна, що належить до території місії; в таких випадках витрати і борги стягуються тільки за додатково надані послуги).

Звільнення від митних зборів. Дипломат, а також члени його родини, які проживають разом із ним (за умови, що вони не є громадянами або постійними жителями приймаючої країни), мають право (відповідно до місцевих правил) на імпорт предметів для особистого користування, враховуючи предмети, необхідні для утримання будинку. Ці предмети звільняються від митних та інших пов'язаних із імпортом податків, але не звільняються від зборів, пов'язаних із додатковими послугами, такими як, наприклад, зберігання, перевезення. Дипломати і члени їх

родин зобов'язані виконувати вимоги, що пред'являються приймаючою країною до предметів, ввезених безмитно і згодом проданих або від яких позбавилися іншим способом.

Звільнення від вимог з соціального забезпечення. Дипломат, а також члени його родини, які проживають разом з ним (за умови, що вони не є громадянами або постійними жителями приймаючої країни), звільняються від вимог законодавства приймаючої країни з соціального забезпечення. Звільняються також особисті слуги, що знаходяться на службі в дипломата, за умови, що вони не є громадянами або резидентами приймаючої країни, які підпадають під категорію потребуючих соціального захисту своєї держави. Дипломат зобов'язаний підкорятися правилам соціального забезпечення відносно будь-якої особи, яку він наймає і яка не звільняється від вимог щодо соціального захисту. У деяких країнах дипломату може бути дозволено брати участь у системі соціального забезпечення, якщо він того забажає, в інших країнах його стан може бути передбачений існуючою угодою (між приймаючою країною і його власною).

Звільнення від огляду особистого багажу. Дипломат, а також члени його сім'ї, які проживають разом із ним (за умови, що вони не є громадянами або постійними жителями приймаючої країни), звільняються від огляду особистого багажу, за винятком серйозних підстав для необхідності пересвідчення, що в багажі не містяться предмети, які не мають імунітету або незаконно ввезені-вивезені. У такому випадку огляд проводиться в присутності дипломата або його повноважного представника.

Свобода переміщень. Усі члени персоналу дипмісії мають право на вільне переміщення без обмеження територією держави, в якій вони служать, за винятком тих місць, доступ до яких обмежений з причини національної безпеки. Це правило не завжди витримується, і деякі країни обмежують свободу дипломатів спеціальними зонами для поїздок, у цих випадках проводиться взаємна політика обмежень.

Проїзд через третю країну. За умови наявності всіх необхідних віз дипломати, а також члени їх сімей, які подорожують разом або окремо, користуються правом недоторканності та іншими імунітетами, необхідними для забезпечення їх безпечного проїзду через третю країну до місця служби або назад. Дипломати повинні бути забезпечені листом свого міністерства (переважно мовою третьої країни або країн), що пояснює мету їх поїздки, або дипломатичної візою, виданою дипломатичним або консульським представником країни. Зазвичай дипбагаж не підлягає огляду, і владі необхідно мати досить вагомі причини, щоб здійснити його.

Відповідні зобов'язання дипломатів. Надання державою привілеїв та імунітетів передбачає високий рівень відповідальності і чесності у того, хто одержує ці привілеї. Дипломат не може втручатися у внутрішні справи приймаючої держави, не може використовувати службові приміщення в інших

цілях, окрім як прямих і закріплених за ними функцій, не повинен мати вигоди зі свого імунітету відносно до правової відповідальності за недотримання законів в таких випадках, як дорожньо-транспортні пригоди, перевищення швидкості, порушення правил паркування.

Дипломатичні паспорти. Дипломатичні паспорти видаються більшістю держав тим своїм громадянам, які володіють правом дипломатичного імунітету, а також у деяких державах і особам, які мають високе становище. У Сполученому Королівстві практикується видача дипломатичних паспортів на суворо контрольованій основі і тільки дипломатам на період їхньої участі в британських дипломатичних місіях за кордоном.

Дипломатичний паспорт - це особливий документ, що видається державними органами своїм дипломатичним працівникам для посвідчення їхньої особи та офіційного статусу під час виконання дипломатичних обов'язків за кордоном. Його основною функцією є підтвердження приналежності власника до офіційних органів зовнішніх зносин, а також надання йому низки дипломатичних привілеїв та імунітетів відповідно до міжнародного права, зокрема згідно з нормами Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року.

Дипломатичний паспорт надає його власнику право на безперешкодне пересування між державами, спрощені процедури перетину кордонів і звільнення від деяких митних та імміграційних обмежень. Крім того, власники дипломатичних паспортів користуються певними імунітетами, серед яких недоторканність особи, звільнення від місцевої юрисдикції та податкові пільги. Важливо зазначити, що дипломатичний паспорт не гарантує автоматичне надання привілеїв та імунітетів, оскільки вони діють виключно в рамках офіційної дипломатичної діяльності та відповідно до двосторонніх чи багатосторонніх міжнародних угод між державами. Дипломатичні паспорти видаються не лише акредитованим дипломатам, але й іншим офіційним представникам держави, що здійснюють дипломатичні функції, а також членам їхніх родин, якщо вони супроводжують дипломата під час його перебування за кордоном.

Представники міжнародних організацій. У деяких випадках резиденти (а іноді й нерезиденти) – представники країн у міжнародних організаціях володіють правом на привілеї й імунітети, що є аналогічними дипломатичним. Представники ООН та її спеціалізованих установ зазвичай наділяються широким спектром привілеїв та імунітетів відповідно до Конвенції ООН про привілеї та імунітети від 1946 року і аналогічної конвенції, що стосується спец установ ООН. Мало хто зі старших службовців цих організацій має право користування усіма видами дипломатичних привілеїв та імунітетів за умови, якщо вони не є громадянами або резидентами приймаючої країни, інші співробітники цих організацій користуються обмеженими привілеями та імунітетами. Стосовно інших організацій, питання про привілеї та імунітети включаються зазвичай до статуту організації або до угоди, укладеної між приймаючою країною та міжнародною

організацією, до того як вона розміститься у цій державі. Спеціальні правила застосовуються у Швейцарії і США, де такі організації численні.

Члени дипломатичних місій, які здійснюють візит. Вважається звичайним надавати привілеї та імунітети представникам іноземних держав, які не акредитовані як дипломати в будь-якій державі, але які виконують квазидипломатичні або представницькі функції. До цієї категорії входять глави держав або їхні представники, незалежного від того, здійснюють вони офіційний чи неофіційний візит, члени арбітражного суду і урядові делегації, які прибули на конференції або конгреси.

Для врегулювання питання про надання таким спеціальним місіям, надісланим за згодою приймаючої країни, привілеїв та імунітетів існує Нью-Йоркська конвенція про спеціальні місії. країни, оскільки передбачається, що вони користуються соціальним захистом власної країни. Особисті слуги членів дипломатичного персоналу місії, які не є громадянами або резидентами країни, в якій вони служать, звільнені від сплати податків і зборів із заробітку, який вони отримують за свою службу, але не мають права ні на які інші привілеї та імунітети, крім тих, які приймаюча країна може вирішити їм надати; надання привілеїв повинно здійснюватися таким чином, щоб вони не послужили перешкодою для виконання функцій місії.

Дипломати, які є громадянами або резидентами країни, в якій вони служать, мають право тільки на імунітет від правової відповідальності і на особисту недоторканність стосовно офіційних дій, вчинених у процесі виконання своїх функцій, хоча в деяких країнах їм можуть бути надані й інші привілеї. Решта членів недипломатичного персоналу місії та особисті слуги, які є громадянами або резидентами країни, в якій вони служать, користуються лише тими привілеями та імунітетами, які приймаюча країна вважатиме прийнятними.

Розділ II

Дипломатичний етикет та протокол

«Дипломатія – це мистецтво відкладати прийняття рішення до того часу, поки проблема не зникне сама по собі»
Пауло Куельо

Тема 5. Дипломатичні візити

1.1 Візити в дипломатичній практиці

1.2 Офіційні контакти дипломатів. Дипломатичні бесіди

1.3 Візитівки дипломата та їх застосування

Ключові поняття теми: особисті візити, протокольні візити, офіційні контакти дипломатів, дипломатичні контакти, дипломатичне листування, вербальна нота, приватний лист напівофіційного характеру, мова дипломатичних документів, дипломатична бесіда, візитівка дипломата, мова дипломатичних документів.

1.1 Візити в дипломатичній практиці

Необхідність та значення особистих візитів дипломатів визначаються положеннями статті 3 Віденської конвенції про дипломатичні функції, оскільки підтримка контактів з офіційними та неофіційними представниками держави перебування, а також із членами дипломатичного корпусу, є невід'ємною умовою для збору достовірної інформації про політичне, економічне, наукове та культурне життя цієї країни. Ця інформація важлива для забезпечення точного інформування та належної орієнтації уряду акредитуючої держави.

Хоча сучасні засоби масової інформації, зокрема Інтернет, надають широкі можливості для отримання інформації, вони не можуть повністю замінити особисті контакти. Саме в процесі особистих зустрічей та розмов дипломат може виявити важливі нюанси міжнародних відносин, уточнити деталі та зробити правильні висновки. Дипломатична діяльність в приймаючій країні зазвичай розпочинається з особистих візитів офіційним особам відповідно до рангу

дипломата. Перші контакти встановлюються під час цих візитів і надалі підтримуються завдяки протокольним заходам, які організуються дипломатичним корпусом, Міністерством закордонних справ та іншими державними установами. Після вступу на посаду глава дипломатичного представництва здійснює візити до глави держави, міністра закордонних справ, прем'єр-міністра та інших членів уряду, парламенту, а також до керівників громадських та політичних організацій.

У деяких країнах існує фіксований перелік візитів, проте в більшості випадків посол самостійно визначає їх порядок, враховуючи рівень відносин між своєю державою та країною перебування. Візити до офіційних осіб часто чергуються з візитами до колег з дипломатичного корпусу. При цьому важливо дотримуватися принципу старшинства, тобто враховувати дати вручення вірчих грамот, хоча це правило не є обов'язковим, і посол може самостійно визначати порядок візитів. Зазвичай посол здійснює візити лише до тих послів, з якими акредитує держава підтримує дипломатичні відносини. Повірені у справах, після отримання офіційної ноти від посла щодо вручення ним вірчих грамот, зазвичай першими наносять візити послу як старшому за рангом, хоча іноді цей порядок може бути порушений з політичних або інших міркувань.

Рис. 5.1. Офіційний візит європейських лідерів в Україну, 16 червня 2022 року, м. Київ (фото з мережі Інтернет)

Протокольні візити [22] також здійснюються іншими дипломатичними співробітниками представництва, як до офіційних осіб, так і до колег з дипломатичного корпусу відповідно до їхньої посади. У деяких випадках під час візиту до високопоставлених офіційних осіб, наприклад, до міністра або його заступника, дипломат може бути супроводжений послом, який його представляє, хоча така практика є рідкісною. Візити може складати і дружина посла дружинам глав держави, представників уряду, міністра закордонних справ, дружинам послів, але й цей протокольний момент у країнах розвинутої демократії практично не застосовують. Дружина посла і дружини членів дипломатичного персоналу посольства запрошуються на різні заходи і там спілкуються зі своїми колегами. Їхня допомога надзвичайно потрібна й відчутна при організації протокольних заходів у посольстві, надто коли запрошується багато гостей, однак для цього необхідні знання в сфері політики і культури, дипломатичного протоколу, знання мов.

Протокольні або візити ввічливості, як зазначалося раніше, мають інформаційний та куртуазний характер і зазвичай тривають від 15 до 30 хвилин. Важливо пам'ятати, що будь-який візит дипломата має політичний аспект, оскільки це контакт між представниками двох держав. Незалежно від тематики обговорення, дипломат зобов'язаний інформувати про зміст зустрічі Міністерство закордонних справ.

У процесі роботи дипломати часто здійснюють ділові візити до різних міністерств, відомств і установ приймаючої держави для виконання конкретних завдань свого уряду, таких як отримання необхідної інформації. Таким чином, кожен дипломат безпосередньо бере участь у реалізації зовнішньополітичного курсу своєї країни, і це необхідно постійно мати на увазі, оскільки в дипломатичній роботі не існує дрібниць.

Ініціатива завершення візиту, як протокольного, так і ділового, зазвичай належить гостю, за винятком візитів до глави держави, де право завершення зустрічі належить виключно господарю. Варто зазначити, що в деяких монархічних державах під час аудієнцій з главою держави не прийнято ставити запитання – ініціатива бесіди належить лише йому.

Протокольні та ділові візити здійснюються з метою встановлення контактів і проведення переговорів [23] з керівниками держави, офіційними особами Міністерства закордонних справ та інших урядових установ, членами парламенту, дипломатами, політичними діячами, представниками профспілок, громадських організацій, бізнес-кіл, військовими, діячами культури, науки, мистецтва та засобів масової інформації [24]. Мистецтво встановлювати, підтримувати та розвивати контакти з офіційними особами та іншими впливовими особистостями, а також вміння вести дипломатичні переговори в різних умовах і на різних рівнях, є критично важливим як для діяльності зовнішньополітичного відомства, так і для роботи дипломатичних представництв за кордоном.

1.2. Офіційні контакти дипломатів. Дипломатичні бесіди

Офіційні контакти дипломатів є ключовим інструментом реалізації зовнішньої політики держави та встановлення міждержавних відносин. основною метою таких контактів є забезпечення постійного інформаційного обміну між державами, сприяння розвитку двосторонніх відносин, вирішення політичних, економічних і культурних питань, а також узгодження позицій щодо міжнародних проблем.

Дипломатичні контакти можуть відбуватися на різних рівнях, зокрема через зустрічі з офіційними представниками приймаючої держави, включаючи главу держави, прем'єр-міністра, членів уряду, керівників міністерств і відомств, а також парламентаріїв. важливою складовою офіційних контактів є зустрічі з дипломатичним корпусом, політичними діячами, бізнесовими колами, військовими, науковцями та представниками культури. кожна така зустріч виконує певну дипломатичну функцію і сприяє зміцненню відносин між державами.

Специфічною формою дипломатичних контактів є дипломатичне листування. *Дипломатичне листування* є однією з найбільш консервативних сфер дипломатичної діяльності, що вимагає суворого дотримання традиційних правил дипломатичного протоколу. Ці правила, сформовані впродовж тривалого історичного розвитку, стали загальновизнаними нормами міжнародної дипломатії і розглядаються як обов'язкові для застосування. Недотримання встановлених норм дипломатичного листування може не лише порушити комунікацію між сторонами, але й спровокувати дипломатичне напруження. Відповідне оформлення дипломатичних документів є не лише формальною вимогою, але й питанням політичної ваги, що впливає на репутацію та гідність держави. Зазвичай контроль за дотриманням цих правил покладається на протокольну службу міністерства закордонних справ або іншого зовнішньополітичного органу країни.

Взагалі, дипломатичні документи є офіційними, державними паперами, тому їх правильний вибір є надзвичайно важливим і має відповідати специфіці кожного конкретного випадку. Вибір типу документа слід здійснювати, враховуючи зміст і призначення, а також традиції країни, до якої направляється документ.

Види дипломатичних документів:

вербальна нота - використовується для вирішення поточних справ або технічних питань, таких як прискорення видачі віз або реєстрація автомобілів;

особиста нота і меморандум - застосовуються для офіційного інформування про позицію держави з певного питання;

приватний лист напівофіційного характеру, вітальна листівка і телеграма використовуються для підтримання контактів і дружніх відносин.

Особливості оформлення дипломатичних документів:

вербальна нота надходить безпосередньо від міністерства закордонних справ або дипломатичного представництва. Текст складається від третьої особи і не підписується, що підкреслює її офіційний характер. Нота друкується на нотному бланку, виготовленому типографським способом.

дипломатичні документи повинні мати бездоганний зовнішній вигляд. Вони друкуються на папері високої якості формату А4, і в текстах не допускаються підчистки або виправлення. Текст має бути рівномірно відформатований по всьому аркушу.

для відправки дипломатичних документів використовуються конверти, що відповідають розміру та якості документа. Документ можна скласти лише навпіл аркуша. Деякі експерти з дипломатичного протоколу радять не згортати документи взагалі.

печатка розміщується внизу документа. У дипломатичному листуванні критично важливо уникати неточностей і викривлень фактів.

формули ввічливості, компліменти та протокольні формули є невід'ємними складовими багатьох дипломатичних документів і задають тональність всьому тексту.

Важливою складовою дипломатичного листування є мова, на якій укладаються дипломатичні документи. Формально, дипломатичні представництва мають право вести кореспонденцію рідною мовою своєї держави. Проте в практиці міжнародних відносин найчастіше застосовується мова країни перебування, або до оригіналу додається переклад на місцеву мову. Протокольна практика вимагає врахування місцевих звичаїв у питаннях вибору мови.

Мова дипломатичних документів повинна бути тактовною, ввічливою та позбавленою будь-яких гострих висловлювань, особливо щодо конкретних осіб. Основний принцип дипломатичного листування – дотримання норм міжнародної ввічливості та дипломатичної коректності. Навіть у разі вирішення складних питань слід використовувати спокійну й врівноважену тональність. Дипломатичні тексти мають бути чіткими, логічно структурованими, лаконічними і недвозначними. Всі слова повинні точно відповідати своєму значенню, а в разі можливих різночитань терміни слід замінити на більш однозначні вирази.

Одним із фундаментальних принципів дипломатичного листування є принцип взаємності. Згідно з цим правилом, на кожен документ повинна бути надана відповідь аналогічним чином: на вербальну ноту - вербальною нотою, на особистий лист - особистим листом, на візитну картку - візитною карткою. Відповідь на дипломатичний документ є обов'язковою вимогою протоколу, оскільки відсутність відповіді сприймається як негативна реакція або ігнорування.

Дипломатичні бесіди є важливим елементом таких контактів. під час дипломатичних бесід обговорюються різні питання міжнародних відносин, включаючи політичні, економічні та безпекові аспекти. вони можуть проходити в офіційній або неофіційній формі, залежно від мети та характеру зустрічі.

незалежно від формату бесіди, важливою умовою успішної дипломатичної роботи є вміння виявляти гнучкість, такт і дипломатичне мислення.

Дипломатична бесіда вимагає ретельної підготовки, включаючи вивчення позицій обох сторін та можливих сценаріїв розвитку подій. під час таких розмов дипломат не лише представляє позицію своєї держави, а й прагне отримати корисну інформацію від співрозмовника, яка може вплинути на подальші рішення у зовнішній політиці. таким чином, дипломатичні бесіди є важливим інструментом у розробці і реалізації зовнішньополітичного курсу держави. значущість дипломатичних контактів і бесід полягає у тому, що вони сприяють формуванню взаєморозуміння між країнами, вирішенню міжнародних суперечностей та досягненню компромісів у складних питаннях міжнародної політики.

1.3. Візитівка дипломата та їх застосування

Візитівки відомі з давнини, походять вони з далекого сходу, де були вжитку задовго до винайдення друкованого письма. тоді картки виписувалися від руки тушшю на шовку або на якісному рисовому папері. за часів Людовіка XIV у Франції вони використовувалися як листи, надіслана картка могла замінити візит. В подальшому у наступних століттях візитні картки розповсюдилися в багатьох країнах і вагомими вважалися ті, що були виготовлені від руки. сьогодні ж вони ввійшли не тільки в дипломатичну практику, але й у ділове життя як невід'ємний атрибут міжлюдських відносин.

у міжнародній практиці міцно утвердилися короткі символи, які виражають ставлення власника картки до того, кому вона призначається, або інтенцію, з якої вона посилається. ці символи, що означають подяку і побажання, пишуться чорним чорнилом у лівому нижньому куті візитної картки:

r.f. – pour feliciter – привітання;

r.g. – pour remercier – подяка;

r.f.n.a. – pour feliciter nouvel an – побажання з нагоди нового року;

r.f.f.n. – pour feliciter fete nationale – побажання з нагоди національного свята;

r.p. – pour presenter – відрекомендування іншої особи (замість особистого візиту);

r.c. – pour condoleance – виказ співчуття;

r.p.c. – pour prendre conge – прощання у зв'язку з остаточним від'їздом з країни у випадку, коли не складається прощальний візит.

Вважається грубим порушення етикету, якщо загнуту картку приносить кур'єр або водій. через них можна передавати лише незагнуті картки, але в жодному разі – не поштою. відповіді на візитні картки також дають візитними картками впродовж 24 годин з часу їх отримання. але слід відзначити, що ці останні моменти використання візитних карток застосовуються нечасто.

Візитівка дипломата є важливим елементом дипломатичного протоколу і невід'ємною частиною офіційного етикету в міжнародній дипломатичній практиці. Вона виконує функцію представлення дипломата у професійній сфері та полегшує встановлення контактів з офіційними особами, колегами з дипломатичного корпусу, представниками бізнесових, культурних, політичних і наукових кіл. Основними функціями візитівки дипломата є наступні (рис 6.1):

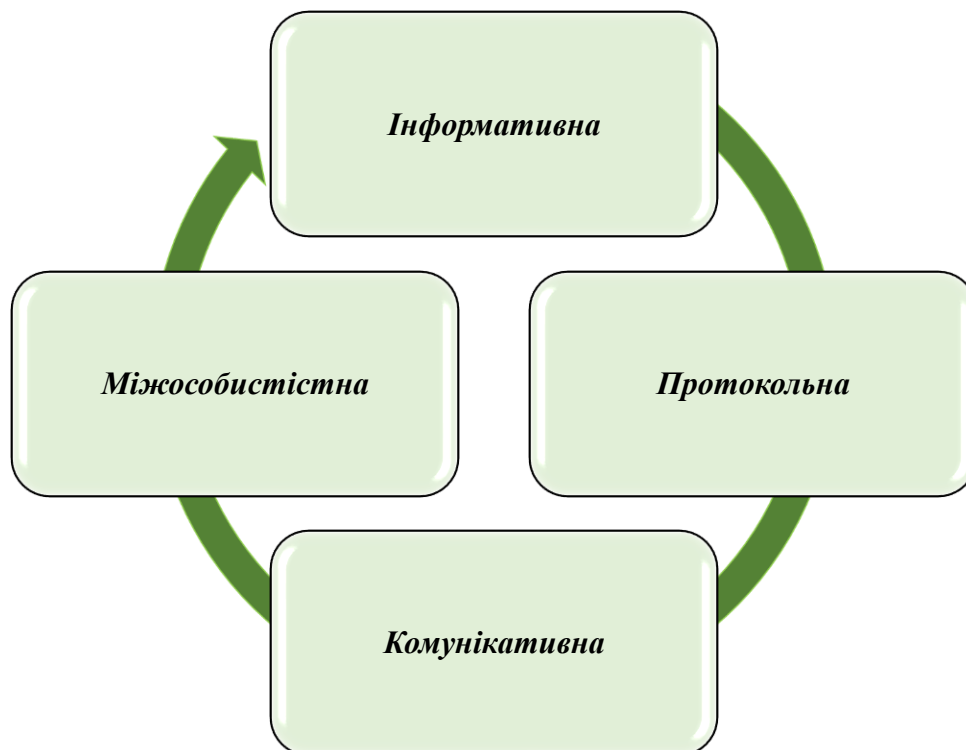

Рис. 5.1 Ключові функції візитівки дипломата

Інформаційна функція. Візитівка містить основні відомості про дипломата, зокрема його ім'я, титул, посаду, назву диппредставництва та контактні дані. Це спрощує обмін інформацією та встановлення офіційних контактів між дипломатами й іншими представниками держави або міжнародних організацій.

Протокольна функція. Візитівка використовується під час протокольних заходів, зустрічей та офіційних візитів. вона може супроводжувати офіційні подарунки або передаватися на знак ввічливості та поваги, що відповідає нормам дипломатичного етикету.

Комунікативна функція. Візитівки є важливим інструментом налагодження і підтримання дипломатичних зв'язків. Залишаючи візитівку, дипломат дає

можливість іншій стороні легко зв'язатися з ним для обговорення подальших кроків або вирішення важливих питань.

Міжособистісна функція. Візитівка допомагає встановити не лише офіційні, а й неформальні контакти між представниками різних держав, що сприяє розвитку довіри та взаєморозуміння.

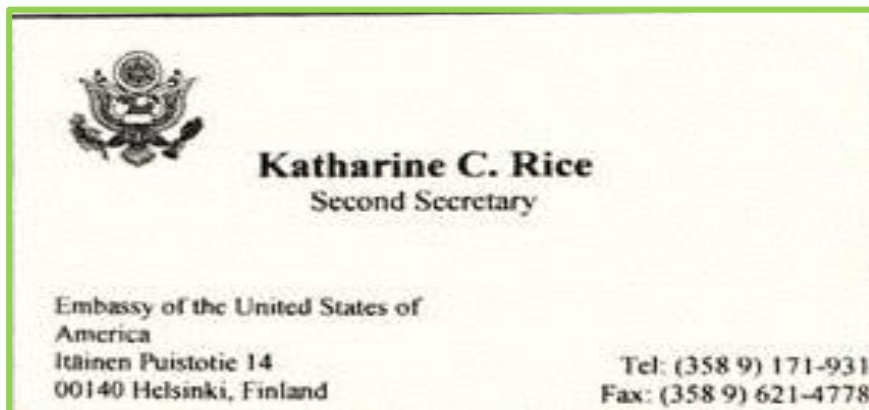

Рис. 5.2 Приклад візитівки дипломатичного представника [27]

У яких випадках застосовуються візитівки у дипломатичній практиці: під час офіційних зустрічей візитівка зазвичай передається на початку розмови або при першому знайомстві, щоб інша сторона мала можливість швидко ідентифікувати дипломата.

при здійсненні протокольних візитів до офіційних осіб, дипломати часто залишають візитівку разом із особистим підписом або коротким повідомленням.

візитівка також може передаватися через третього посередника, якщо дипломат не має можливості особисто зустрітися з потрібною особою.

дипломати використовують візитівки для участі у різних міжнародних заходах, конференціях, прийомах, де необхідно швидко обмінятися контактною інформацією.

Візитівка дипломата фактично не лише виконує інформаційно-комунікаційну функцію, а є важливим символом дипломатичної етикету та протоколу, допомагаючи встановлювати і підтримувати офіційні та неофіційні контакти на міжнародному рівні.

Тема 6. Дипломатичні прийоми

1.1. Дипломатичні прийоми: поняття та види

1.2. Підготовка та проведення дипломатичних прийомів

1.3. Основні види візитів

Ключові поняття теми: офіційний прийом, неофіційний прийом, прийоми без розміщення за столом, прийоми з розсаджуванням за столом, дипломатичні візити, робочі візити, візити на вищому рівні, візити на високому рівні, неофіційні візити, дрес-код дипломатичних прийомів.

1.1. Дипломатичні прийоми: поняття та види

Дипломатичні прийоми є важливою частиною протокольної діяльності дипломатичних місій і офіційних установ. Вони представляють собою формальні або неформальні заходи, що організовуються з метою встановлення та розвитку міждержавних і міжнародних відносин, обговорення важливих питань або відзначення визначних подій.

Поняття дипломатичних прийомів

Дипломатичний прийом - це офіційний захід, який організовує дипломатичне представництво, держава або міжнародна організація для встановлення і підтримання контактів між представниками різних країн, урядів, міжнародних організацій, а також для розвитку двосторонніх чи багатосторонніх відносин. Прийоми дозволяють дипломатам обговорювати актуальні питання у неформальній обстановці, зміцнювати взаєморозуміння та підтримувати позитивний імідж своєї країни. У дипломатичній практиці виділяють дипломатичні прийоми за такими типами (рис. 6.1):

Кожен дипломатичний прийом має свій власний протокол, який регламентує:

формат,

дрес-код,

розташування гостей за столом,

послідовність тостів та інших офіційних заходів.

Важливим елементом є визначення черговості запрошення гостей, розташування прапорів, національних символів, а також дотримання норм етикету.

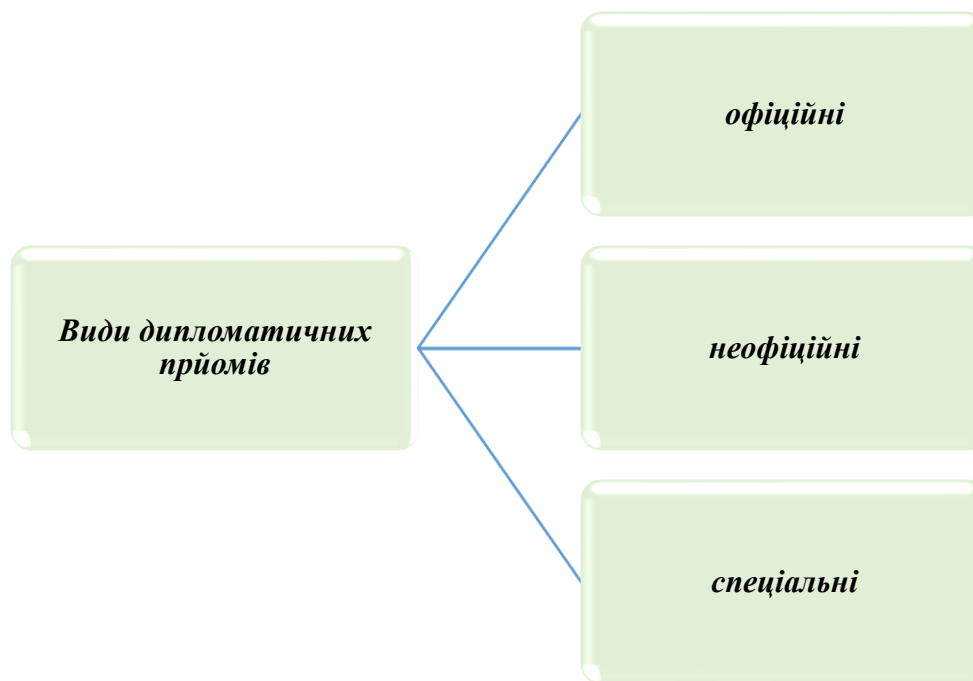

Рис. 6.1. Типи дипломатичних прийомів

Офіційні прийоми [27] відбуваються, коли запрошені особи пов'язані між собою службовою діяльністю або виконанням офіційних обов'язків. Вони подібні до дипломатичних прийомів і зазвичай організуються на честь візитів глав іноземних держав, дипломатичних представників, а також офіційних представників бізнесових кіл. Приводом для проведення таких заходів можуть слугувати державні або національні свята, ювілейні дати, а також важливі події, такі як конгреси, симпозиуми, конференції, відкриття або закриття міжнародних виставок, підписання міжнародних договорів, торговельних угод тощо.

Неофіційні прийоми організуються з приводу неофіційних подій, таких як сімейні свята, дружні зустрічі або традиційні урочистості.

Крім того, у дипломатичній та діловій практиці існує кілька основних типів як офіційних, так і неофіційних прийомів. Серед них: келих вина, келих шампанського, перший сніданок, другий сніданок, обід, обід-буфет, вечеря, фуршет, коктейль, «жур фікс» (jour fixe), а також малі прийоми, такі як чай та кава.

Прийоми класифікуються за часом проведення на *денні та вечірні*, а також за форматом – із розміщенням гостей за столом або без нього. До денних прийомів відносять келих вина, келих шампанського, перший та другий сніданок, тоді як інші прийоми належать до вечірніх. Вечірні прийоми останнім часом набувають все більшої популярності завдяки економії часу на підготовку та проведення. Згідно з міжнародною практикою, найбільш почесними видами

прийомів вважаються сніданок і обід, що підкреслюють статус заходу та його офіційність.

Прийоми без розміщення за столом є важливою частиною дипломатичної етикету та практики. Вони передбачають менш формальну атмосферу, зазвичай проходять стоячи і не вимагають тривалого часу перебування гостей. Основними типами таких прийомів є:

Денні прийоми:

1. «Келих шампанського»

Цей вид прийому традиційно розпочинається о 12-й годині дня і триває близько години. Він організовується з нагоди таких подій, як національні свята, від'їзд посла, візити іноземних делегацій, відкриття національних виставок або після підписання міждержавних документів. Напої, що подаються на прийомі, можуть включати шампанське, вино, соки, мінеральну воду. Закуси не є обов'язковими, але якщо подаються, то у вигляді канапок, які розносять офіціанти. Одяг на такому заході – повсякденний.

2. «Келих вина»

Прийом схожий на «келих шампанського», однак наголошує на використанні вина як головного напою. Ці прийоми можуть відбуватися і вдень, і ввечері. Вони мають схожий формат, як і келих шампанського, та можуть проводитися після важливих міжнародних подій. Наприклад, під час візитів офіційних делегацій або в рамках завершення міжнародних угод.

Вечірні прийоми:

1. «Коктейль»

Вечірній прийом у форматі коктейлю зазвичай починається о 17:00 або 18:00 і триває близько двох годин. Він проходить стоячи, а гості можуть вільно приходити і залишати прийом у межах зазначеного часу. У запрошенні вказується як час початку, так і час закінчення (наприклад, 17:00–19:00). Зазвичай тривалість перебування на коктейлі становить близько півтори години. Подаються алкогольні та безалкогольні напої, легкі закуски.

2. «А-ля фуршет»

Цей прийом схожий на коктейль за форматом, проте має деякі відмінності. Основною з них є більший вибір закусок. Якщо на коктейлі переважно подають напої з мінімальними закусками, то на фуршеті сервіровані столи з великою кількістю різноманітних страв. Прийом може відбуватися у той самий час, що й коктейль, тобто в період між 17:00 і 20:00. Сучасна практика часто поєднує елементи коктейлю та фуршету, забезпечуючи гостей широким вибором напоїв та страв.

Ці види прийомів стали популярними через їхню гнучкість і можливість зекономити час, забезпечуючи при цьому ефективну комунікацію та налагодження дипломатичних контактів у менш формальній обстановці.

Прийоми з розсаджуванням за столом займають особливе місце в дипломатичній практиці, оскільки сприяють створенню офіційної, але водночас невимушеної атмосфери для обговорення важливих питань. Серед них можна виділити кілька основних типів:

Ранкові та денні прийоми:

1. «Перший сніданок»

Зазвичай організовується від імені міністра закордонних справ або глави держави. Прийом розпочинається о 8-й годині ранку і триває близько години. Такий сніданок включає холодні закуски, основну страву (м'ясо або риба), десерт, а також за бажанням гостей можуть подавати гарячі страви або молочні продукти. Формат ранкового сніданку нагадує робочі бізнес-сніданки, що поширені в західних країнах, де партнери обговорюють питання під час трапези.

2. «Другий сніданок»

Традиційно це прийоми, що починаються близько 12:30 або 13:00 і тривають до 15:00. У сучасній дипломатичній практиці України другий сніданок проходить з 11:30 до 13:00. Меню другого сніданку схоже на перший, однак до нього додаються сухі вина та шампанське. Тривалість заходу - до 1,5 години, з яких зазвичай приблизно 30-45 хвилин гості проводять за столом, а решта часу - за кавою або чаєм, який подається за тим же столом або у окремому приміщенні (наприклад, вітальні). Форма одягу – повсякденна (*кежуал*), якщо інше не вказано в запрошенні.

3. «Ланч»

Ланч є іншим поширеним видом денного прийому в українській дипломатичній практиці. Він зазвичай починається о 12:30 і триває близько 1-1,5 години. Меню ланчу аналогічне першому і другому сніданкам. Ланчі часто мають робочий характер і є невід'ємною частиною ділового спілкування в багатьох країнах світу. Форма одягу також повсякденна.

Вечірні прийоми:

1. «Обід»

Найбільш почесний вид прийому, який зазвичай починається між 19:00 і 21:00. Обід передбачає формальну атмосферу, біло накриті столи, сервірування на найвищому рівні, включаючи накрохмалені серветки та декорації зі свіжих квітів. Столи можуть бути розміщені у формі букви «П» або «Г», а почесні гості завжди сидять обличчям до входу або вікон, що виходять на вулицю. Стіл прикрашають закусками, овочами та іншими елементами декору. Такий прийом є урочистим і відображає високий статус гостей.

Неформальні прийоми:

1. «Бранч»

Бранч є менш формальним видом прийому і проводиться зазвичай між сніданком і ланчем, переважно у вихідні дні. Назва «бранч» походить від поєднання двох слів: «breakfast» (сніданок) і «lunch» (ланч). На бранчі часто

збираються друзі або сім'ї, що надає можливість ближче познайомитися з колегами або партнерами у невимушеній атмосфері. Меню зазвичай складається з різноманітних страв: яєць, сосисок, м'яса, риби, млинців, тушкованих овочів, булочок, кави, чаю, соків та прохолодних напоїв. Можливе також подання вина.

Прийоми з розсаджуванням за столом дозволяють поєднати офіційну атмосферу з можливістю неформального спілкування, що робить їх важливою складовою дипломатичної та ділової практики.

1.2. Підготовка та проведення дипломатичних прийомів

Етикет запрошення на дипломатичні прийоми є важливою частиною дипломатичної практики, оскільки він сприяє підтриманню протоколу і належних відносин між державами та дипломатичними представниками. Запрошення на такі заходи мають офіційний характер і вимагають дотримання певних правил.

Етикет запрошення на дипломатичні прийоми:

1. Форма запрошення

Запрошення на дипломатичний прийом, як правило, надсилається в письмовій формі. Воно повинно бути друкованим, а не написаним від руки, і відповідати вимогам протоколу. В запрошенні зазначаються наступні ключові елементи:

Прізвище та ім'я гостя, запрошеного на захід.

Привід для прийому (наприклад, національне свято, візит іноземного лідера або підписання міжнародної угоди).

Дата, час початку і, у разі необхідності, час закінчення заходу.

Місце проведення прийому.

Форма одягу (якщо є особливі вимоги).

Інколи зазначають і спосіб відповіді (RSVP) та до якого числа очікується відповідь.

2. Терміни відправлення запрошення.

Запрошення зазвичай надсилається заздалегідь – мінімум за тиждень або навіть більше. Це дозволяє запрошеним особам планувати свій графік та заздалегідь підготуватися до заходу.

3. RSVP.

Більшість запрошень на офіційні заходи містять позначку «RSVP» (Répondez s'il vous plaît – «Будь ласка, дайте відповідь»). Це означає, що від гостя очікується підтвердження присутності або повідомлення про неможливість участі. Відповідь на запрошення необхідно надіслати в межах зазначеного терміну, який зазвичай становить декілька днів до прийому.

4. Персоналізовані запрошення.

Якщо запрошення надіслане від імені посла чи високопоставленої особи, воно адресоване безпосередньо конкретній особі і не передбачає можливості передачі іншим. Це означає, що лише запрошена особа має право бути присутньою

на заході. Запрошення може бути також персоналізованим для певних осіб, включаючи подружжя.

Відмова від запрошення:

1. Форма відмови

Якщо з поважних причин гість не може бути присутнім на прийомі, необхідно надати відмову в належній формі. Відповідь повинна бути ввічливою, чіткою та офіційною. Якщо запрошення містило «RSVP», потрібно вказати причину неможливості присутності, наприклад, через інші обов'язки або заплановані поїздки.

2. Терміни відповіді

Відмову слід надіслати якнайшвидше після отримання запрошення, бажано в межах зазначеного терміну. Зволікання з відповіддю може бути сприйняте як неповага або ігнорування запрошення.

3. Причини відмови

В дипломатичній практиці важливо вказати поважну причину відсутності. Найчастіше це може бути офіційне відрядження, заплановані зустрічі або інші обов'язки. Важливою є ввічливість у формулюваннях та демонстрація готовності до подальшої співпраці і поваги до запрошуючої сторони.

4. Альтернативні рішення

У разі неможливості бути присутнім, можна направлення іншого представника від свого імені, якщо це дозволяється етикетом і запрошенням. Це може бути заступник або інший співробітник дипломатичної місії.

Таким чином, дотримання правил етикету щодо запрошення і відповіді на дипломатичні прийоми є важливою складовою дипломатичних відносин, що сприяє підтриманню належної комунікації та взаємної поваги між сторонами.

Прихід на дипломатичний прийом і сам процес його проведення підпорядковані суворим протокольним нормам, що сприяють дотриманню етикету і встановлених формальностей. Ці правила є важливою частиною дипломатичної практики та відображають взаємну повагу між учасниками.

Прихід на прийом

1. Зустріч гостей. Організатор прийому або господар зустрічає гостей у вестибюлі, вітається з кожним запрошеним і знайомить їх один з одним за необхідності. Якщо прийом організований у великому масштабі, господар лише коротко вітається з гостями. Він або його помічники супроводжують гостей до гардеробу, допомагаючи зняти верхній одяг, після чого проводять їх до основного залу.

2. Знайомство з іншими гостями. У разі великого прийому, знайомство гостей між собою зазвичай відбувається за столом або в неформальній обстановці, коли гості вже зібралися у приміщенні. Господар або організатор заходу представляє гостей, дотримуючись встановленого протоколу, де вищі за рангом

особи знайомлять нижчих, а жінок представляють чоловікам. Вітаються злегка нахилом голови або рукостисканням.

3. Час приходу. Пунктуальність є важливим елементом етикету дипломатичного прийому. Запрошення містить точний час початку заходу, і запрошеним гостям бажано прийти на початок прийому. Запізнення або ранній відхід без поважних причин можуть бути розцінені як ознака невічливості або напружених стосунків з організаторами. Особливо важливим є дотримання етикету у випадках, коли захід є частиною офіційних дипломатичних церемоній або пов'язаний з візитом високопосадовців.

4. Правила для неформальних прийомів. Якщо прийом є менш формальним, наприклад, коктейль або фуршет, гості можуть приходити і йти в межах зазначеного часу. Однак навіть у таких випадках бажано дотримуватися приблизного часу початку заходу. Гості, які запізнилися, повинні підійти до господаря та вибачитися, причому господиня не зобов'язана вставати при цьому.

Процес проведення прийому

1. Розміщення гостей. При офіційних обідах або вечерях гостей розміщують відповідно до їхнього статусу. Почесне місце за столом зазвичай обернене до головного входу або вікон. Столи можуть бути розставлені у формі букв «П» або «Г». Гості повинні дотримуватися призначених місць, які зазначені у картках розміщення.

2. Музика на прийомі. Музичний супровід є важливою частиною заходу. На офіційних прийомах можуть бути запрошені камерні оркестри або виконавці, які виконують класичні або легкі мелодії, що сприяють створенню приємної атмосфери. На менш офіційних заходах може бути використана фонова музика. Під час тостів, промов або офіційних виступів музика повинна затихати, щоб не заважати промовцям. На великих державних заходах може виконуватися державний гімн, під час якого гості повинні стояти.

3. Гости та промови. На офіційних дипломатичних прийомах тости зазвичай промовляються господарем або головними гостями заходу. Ці промови мають урочистий характер і можуть містити вираження подяки або побажання співпраці. Під час промов гостей просять припинити розмови і уважно слухати промовця.

4. Спеціальні виступи. На офіційних прийомах може бути організований виступ запрошених артистів або музикантів. Це може бути частиною програми заходу і зазвичай відбувається під час зміни страв. У цей час гостям не можна їсти або розмовляти, щоб не заважати виконанню. Після завершення виступу гості висловлюють свою вдячність оплесками.

Рис.6.2 Дипломатичний прийом на честь Дня державності Словенії (24.червня 2024р., Посольство республіки Словенія в Україні, м. Київ) (фото з мережі Інтернет)

Таким чином, прихід і проведення дипломатичних прийомів базуються на суворому дотриманні етикету, що відображає повагу до гостей і організаторів та підтримує формальну атмосферу, яка є невід'ємною частиною дипломатичних відносин.

1.3. Основні види візитів

Дипломатичні візити є ключовим елементом міжнародної взаємодії та важливою складовою двосторонніх і багатосторонніх відносин між державами. Вони сприяють підтримці й розвитку співробітництва, вирішенню конфліктів та укріпленню політичних, економічних, культурних і соціальних зв'язків. Ці візити відбуваються на різних рівнях і мають конкретні протокольні та процедурні вимоги, що відображають їх значення та важливість у дипломатичній практиці.

Необхідність і значення особистих візитів впливають зі ст. 3 Віденської конвенції про функції дипломатичного представництва, оскільки, не підтримуючи контактів з офіційними і неофіційними представниками країни перебування, дипломатичного корпусу, дипломат не може нагромаджувати достовірну інформацію про політичне, економічне, наукове і культурне життя в країні перебування, щоб правдиво інформувати і правильно орієнтувати свій уряд.

Дипломат починає свою роботу в країні перебування зі складання візитів офіційним особам відповідно до свого рангу. Перші контакти, як правило, закладаються під час перших візитів, а потім підтримуються завдяки протокольним заходам, які проводить дипкорпус, МЗС та інші державні установи.

Дипломатичні візити поділяються на кілька основних типів, залежно від рівня офіційності, статусу делегацій та мети візиту:

1. Державні візити. Це найвищий рівень дипломатичних візитів, який здійснюється на запрошення глави держави приймаючої країни. Як правило, такі візити є частиною довгострокових дипломатичних відносин і спрямовані на зміцнення політичних, економічних та культурних зв'язків між державами. Державний візит має високий ступінь протокольної урочистості, включаючи офіційні церемонії зустрічі, паради, обіди та зустрічі на найвищому рівні.

2. Офіційні візити. Цей тип візитів здійснюється на рівні глав урядів або міністрів. Офіційні візити відрізняються від державних меншою церемоніальністю, однак також мають велике значення для підтримки політичних і економічних відносин. В рамках таких візитів часто підписуються важливі двосторонні угоди, проводяться переговори щодо питань взаємної зацікавленості.

3. Робочі візити. Робочі візити характеризуються більш гнучким протоколом і орієнтовані на вирішення конкретних завдань або проведення переговорів щодо поточних питань. Такі візити можуть відбуватися на рівні міністрів, високопосадовців або представників дипломатичних служб. Основна мета робочих візитів — досягнення конкретних домовленостей або координація співпраці у вузькоспеціалізованих сферах.

4. Приватні візити. Приватні візити, хоча й не мають офіційного статусу, інколи відіграють важливу роль у розвитку неформальних відносин між країнами. Вони можуть здійснюватися на рівні високопосадовців з метою участі в культурних або інших громадських заходах.

Важливою складовою дипломатичних візитів є дотримання дипломатичного протоколу. Протокол включає чітко регламентовані правила проведення церемоній, зустрічей, офіційних обідів та інших заходів у межах візиту. До його основних елементів належать:

церемонія зустрічі - на державних та офіційних візитах глава держави або уряду приймаючої країни вітає іноземну делегацію на офіційних об'єктах або в аеропорту;

офіційні переговори - проводяться між делегаціями для обговорення ключових питань двосторонньої чи багатосторонньої співпраці;

культурна програма - включає візити до історичних пам'яток, культурних закладів, організацію культурних заходів.

Основними цілями дипломатичних візитів є:

розвиток політичного діалогу - візити на найвищому рівні сприяють поглибленню двосторонніх і багатосторонніх відносин, укріпленню дипломатичних зв'язків і вирішенню політичних конфліктів;

економічне співробітництво - під час візитів підписуються договори про співпрацю в галузі торгівлі, інвестицій, економічного розвитку;

посилення культурних зв'язків - культурна програма візиту сприяє взаємному розумінню та співпраці у сфері культури, науки та освіти.

врегулювання конфліктів - дипломатичні візити часто спрямовані на вирішення конфліктних ситуацій шляхом переговорів та досягнення компромісів.

Доцільно також зазначити, що кожна держава має власну систему класифікації візитів на високому та найвищому рівнях. У європейській дипломатичній практиці класифікація візитів базується на двох основних критеріях: за статусом особи, яка очолює іноземну делегацію (відповідно до складу учасників), а також за метою, значущістю та особливостями проведення візитів.

Класифікація за статусом особи, яка очолює іноземну делегацію:

Візити на найвищому рівні - це візити, очолювані главами іноземних держав. Протокольні заходи, пов'язані з візитами глав урядів іноземних держав, проводяться з урахуванням конституційного устрою відповідної держави. У країнах з монархічним устроєм або парламентською формою правління, де немає інституту президента, організація візитів глав урядів здійснюється згідно з протокольними вимогами, передбаченими для прийому глав держав. До візитів на найвищому рівні також відносяться візити делегацій, очолюваних зазначеними особами.

Візити на високому рівні включають візити голів парламентів, урядів (у разі, якщо держава має президентську республіку), а також візити заступників глав держав, парламентів і урядів - віце-президентів, віце-прем'єр-міністрів. Крім того, до цієї категорії належать візити міністрів, відповідальних за ключові сфери державної політики (закордонні справи, оборону, економіку), делегацій, очолюваних цими особами, та спеціальних представників глав держав і урядів.

Категорія візиту та статус особи, яка очолює делегацію, визначають формат візиту - комплекс заходів ділового та протокольного характеру, які включаються до його програми, а також церемоніальну складову і рівень залученості представників приймаючої країни до ключових елементів програми.

Державний візит

Державний візит до України здійснюється виключно главами іноземних держав (президентами або монархами) і є вищою формою дипломатичного візиту. Він має велике політичне значення і відрізняється підвищеним рівнем урочистості, що передбачає дотримання всіх церемоніальних почестей як під час офіційної зустрічі та проведів, так і в рамках інших запланованих заходів.

Згідно з протоколом, глава іноземної держави може здійснити державний візит до країни лише один раз за час свого перебування при владі, і, зазвичай, це є його перший візит до цієї країни. Крім того, державні візити зазвичай супроводжуються підписанням важливих угод і меморандумів про співпрацю, а також проведенням спільних заходів, які спрямовані на зміцнення політичних, економічних і культурних зв'язків між країнами. У рамках такого візиту часто також передбачаються зустрічі з ключовими політичними лідерами, бізнес-колами та громадськістю країни.

Офіційний візит

Офіційні візити є однією з вищих категорій візитів до України для офіційних осіб та іноземних делегацій. Ця категорія візитів обирається, коли політичне значення візитів глав держав, парламентів, прем'єр-міністрів або міністрів закордонних справ виходить за межі звичайних робочих зустрічей. Такі візити мають суттєвий дипломатичний і політичний вплив.

Робочий візит

Робочі візити глав держав, парламентів, урядів та фахових міністрів мають конкретну мету, таку як проведення переговорів, консультацій, робочих зустрічей, підписання міжнародних договорів чи спільних документів, а також участь у міжнародних форумах або святкуваннях ювілейних подій. У такому форматі церемоніальний елемент зводиться до мінімуму порівняно з державними чи офіційними візитами, де він відіграє ключову роль.

Візит проїздом - це короткочасне перебування офіційної делегації або високопосадовця в країні, через яку вони прямують до іншого пункту призначення. Такі візити зазвичай тривають кілька годин або максимум одну добу і можуть включати лише формальні зустрічі або обмежений протокольний прийом. У сучасній дипломатичній практиці такі візити стали рідкісними, а церемоніальний елемент під час їх проведення мінімізований, зокрема через те, що час і ресурси використовуються більш раціонально. Однак, навіть під час коротких зупинок, візити проїздом можуть використовуватися для неформальних обговорень важливих питань або коротких переговорів між лідерами, що підкреслює дипломатичне значення такого заходу. Вони також можуть слугувати сигналом підтримки або підтвердженням добрих відносин між державами.

Неофіційний візит

Неофіційний візит відбувається, коли іноземний високопосадовець прибуває до країни з особистими або приватними цілями, для участі у конференціях, нарадах громадського характеру, національних виставках, культурних заходах або спортивних подіях. Такі візити зазвичай не передбачають протокольних заходів або включають їх у мінімальному обсязі.

Дипломатичні візити відіграють важливу роль у сучасній системі міжнародних відносин, сприяючи стабілізації політичних відносин, розвитку економічного співробітництва та культурного обміну. Ефективне планування та

проведення таких візитів залежить від точного дотримання дипломатичних протоколів та розуміння цілей кожного з візитів.

Тема 7. Дипломатичний протокол багатосторонньої дипломатії

- 1.1. *Поняття багатосторонньої дипломатії***
- 1.2. *Протокол та церемоніал багатосторонніх дипломатичних зустрічей***
- 1.3. *Протокол державних символів***

Ключові поняття теми: *багатостороння дипломатія, міжнародний церемоніал, дипломатичний протокол, міжнародний саміт, міжнародна конференція, міжнародні комісії, символи суверенітету, символи країни, державна символіка, державні традиції.*

1.1. *Поняття багатосторонньої дипломатії*

Багатостороння дипломатія є формою міжнародної дипломатії, що передбачає участь кількох держав або міжнародних акторів у процесі ухвалення рішень і вирішення глобальних чи регіональних проблем. Вона відрізняється від двосторонньої дипломатії, де переговори ведуться між двома сторонами, і багатостороння комунікація може здійснюватися через різні канали, включаючи міжнародні організації, конференції та саміти.

Багатостороння дипломатія є невід'ємною складовою сучасних міжнародних відносин, що має особливе значення в умовах глобалізованого світу. З огляду на складність і взаємозалежність сучасних глобальних викликів, таких як зміна клімату, міграція, сталий розвиток, а також новітні технології, війна і тероризм, багатостороння дипломатія стає ключовим інструментом вирішення цих проблем. На відміну від двосторонньої дипломатії, яка орієнтується на взаємодію між двома державами, багатостороння дипломатія залучає відразу кількох суб'єктів міжнародних відносин, включно з державами, міжнародними організаціями, неурядовими організаціями та іншими акторами.

Поява багатосторонньої дипломатії тісно пов'язана з виникненням міжнародних організацій, таких як Організація об'єднаних націй, Рада Європи, ОБСЄ та ін., а також інтеграційних об'єднань на кшталт Європейського Союзу. Ці організації стали платформами для проведення багатосторонніх переговорів, обговорень і ухвалення рішень, які впливають на глобальну політику. Їхньою

основною метою є сприяння стабільності та миру на міжнародній арені шляхом співпраці та колективної відповідальності.

Особливістю багатосторонньої дипломатії є формат комунікації. Вона здебільшого відбувається через конференції та зустрічі, де головну роль відіграють публічні виступи, дебати та усні обміни думками між дипломатами.

Це відрізняє її від більш формальної двосторонньої дипломатії, де основна увага надається письмовим документам, договорам та угодам. В умовах багатосторонньої дипломатії комунікативні навички дипломатів набувають особливої важливості, адже саме вміння аргументовано та переконливо висловлювати позицію своєї країни впливає на ефективність переговорів та успішне досягнення цілей.

Завдяки багатосторонній дипломатії вдається узгоджувати інтереси різних держав, досягати компромісів і знаходити колективні рішення щодо найбільш актуальних проблем людства. Міжнародні організації виступають як майданчики для розв'язання глобальних питань через діалог і спільні зусилля, що забезпечує стабільність і розвиток на глобальному рівні.

Основні характеристики багатосторонньої дипломатії:

1. *Множинність учасників:* Вона включає декілька держав, міжнародних організацій, неурядових організацій та інших суб'єктів міжнародних відносин. Ці учасники обговорюють і узгоджують рішення з питань, що мають глобальне чи регіональне значення.

2. *Форми організації:* Багатостороння дипломатія часто реалізується через міжнародні конференції, саміти, робочі групи та форуми. Прикладом можуть бути Генеральна Асамблея ООН, саміти G20 або міжнародні конференції з питань кліматичних змін.

3. *Мета і завдання:* Основною метою багатосторонньої дипломатії є досягнення консенсусу і прийняття спільних рішень для вирішення складних і часто спільних проблем, таких як зміна клімату, глобальна безпека, економічний розвиток і гуманітарні питання.

4. *Процес прийняття рішень:* У багатосторонній дипломатії рішення зазвичай приймаються на основі переговорів і консенсусу між всіма учасниками. Це може включати голосування, узгодження компромісів або формулювання спільних декларацій.

5. *Роль міжнародних організацій:* Міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, АСЕАН та інші, часто виступають як платформи для багатосторонніх переговорів і реалізації рішень. Вони забезпечують структуру і механізми для ефективною комунікації між численними акторів.

Багатостороння дипломатія дозволяє країнам і міжнародним організаціям ефективно співпрацювати і координувати свої дії у вирішенні глобальних проблем. Завдяки спільним зусиллям, що реалізуються шляхом багатосторонньої

дипломатії, можливо досягати стійкого розвитку і просувати глобальні інтереси в таких сферах, як охорона довкілля, економічний розвиток та безпека. Також багатостороння дипломатія сприяє підтриманню міжнародного миру і безпеки через колективні дії, запобігання конфліктам і реагування на кризи.

Крім співпраці в рамках міжнародних організацій, багатостороння дипломатична комунікація зазвичай має наступні форми:

Конференції та комісії. Ці форуми створюються або скликаються для вирішення специфічних глобальних або регіональних проблем, що потребують координації між багатьма державами. У якості прикладів такого міжнародних конференцій вищого рівня можна визначити, наприклад:

конференція ООН зі зміни клімату (COP) - це щорічна конференція, де збираються країни-учасниці Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. Метою є обговорення заходів щодо зниження викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату. Важливим результатом такої конференції було прийняття Паризької угоди у 2015 році;

Мюнхенська конференція з безпеки, яка проводиться щорічно з 1963 року і є однією з найвпливовіших платформ для обговорення глобальних питань безпеки. На конференції зустрічаються політики, експерти, військові та представники громадянського суспільства для аналізу та обговорення міжнародних конфліктів та загроз;

саміт Великої двадцятки (G20) - щорічний саміт країн з найбільшими економіками, який обговорює глобальні економічні питання, такі як міжнародна фінансова стабільність, зміни клімату та сталий розвиток.

Скликання конференції у межах або під егідою міждержавної організації не змінює її статус як самостійного органу. Деякі конференції мають регулярний характер і можуть тривати кілька років. Наприклад, Нарада з питань безпеки та співробітництва в Європі була започаткована в 1975 році.

В залежності від їхніх цілей, міждержавні конференції можна класифікувати на:

мирні, що спрямовані на вирішення конфліктів та зміцнення миру;
політичні, що орієнтовані на обговорення та формування політичних рішень;

економічні - фокусуються на питаннях економічного розвитку і співпраці;
екологічні - присвячені питанням охорони навколишнього середовища та сталого розвитку;

дипломатичні - зосереджені на дипломатичних аспектах міжнародних відносин;

змішані - охоплюють кілька з цих тем

Міждержавні конференції скликаються для підготовки та підписання міжнародних договорів, зокрема статутів міждержавних організацій, для

обговорення конкретних міжнародних проблем, обміну думками та інформацією, а також для вироблення рекомендацій.

Для проведення чергових сесій міжнародних організацій визначаються конкретні дати, про які державам-членам надсилаються відповідні повідомлення. Наприклад, хоча чергова сесія Генеральної Асамблеї ООН розпочинається у третій вівторок вересня, Генеральний секретар організації має повідомити членів про відкриття щорічної сесії не пізніше ніж за 60 днів до її початку. Окрім чергових сесій, можуть також скликатися позачергові або спеціальні сесії.

У якості прикладу формату діючих міжнародних комісій як форми багатосторонньої дипломатії можна віднести:

міжнародну комісію з атомної енергії (IAEA), яка комісія є спеціалізованим агентством ООН, яка займається питаннями використання атомної енергії в мирних цілях, а також моніторингом та запобіганням поширенню ядерної зброї;

комісія з прав людини ООН (HRC), що є однією з ключових платформ для обговорення та розслідування порушень прав людини в світі. Комісія також відповідає за розробку міжнародних стандартів у сфері прав людини;

Європейська комісія – це виконавчий орган Європейського Союзу, який відповідає за розробку та впровадження законодавства, а також управління міжнародними відносинами ЄС, включаючи багатосторонні переговори та співпрацю.

Багатосторонні зустрічі на найвищому рівні. Зустрічі, що об'єднують лідерів країн з метою обговорення і врегулювання важливих міжнародних питань. До таких заходів відносяться зустрічі країн «великої сімки» («G7»), які фокусуються на глобальних економічних та політичних питаннях, та саміти «великої двадцятки» («G20»), які об'єднують країни для обговорення економічних і фінансових проблем, що впливають на світову економіку.

G7 (Group of Seven) - це неформальне міжнародне об'єднання семи провідних економічних країн світу, яке складається з Канади, Франції, Німеччини, Італії, Японії, Сполучених Штатів Америки та Великої Британії, а також Європейського Союзу.

G7 було створено в 1975 році як група шести країн (Франція, Німеччина, Італія, Японія, Великобританія та США) для обговорення економічних питань і координації політик в умовах глобальних економічних викликів. Канаду приєдналася до групи в 1976 році, і з того часу об'єднання стало відоме як G7. Європейський Союз, який бере участь у всіх засіданнях, також є частиною групи. Основною метою G7 є обговорення та координація економічної політики, а також розгляд інших важливих глобальних проблем, таких як безпека, кліматичні зміни, розвиток, торгівля та міжнародна безпека. Саміти G7 проходять щорічно, зазвичай влітку, і їх організують на ротаційній основі країни-господарки. Під час самітів лідери країн обговорюють актуальні питання,

розробляють рекомендації та ініціативи, які можуть мати вплив на міжнародну політику та економіку. Обговорення на самітах G7 часто зосереджене на таких темах, як: глобальна економіка та фінансова стабільність; зміни клімату і екологічні проблеми; міжнародна безпека та тероризм; розвиток і гуманітарні питання.

Результати самітів G7 зазвичай публікуються у вигляді комюніке, що містять висновки і рекомендації, які країни-члени зобов'язуються впроваджувати. Хоча G7 не є офіційним міжнародним органом і не має правових повноважень, його рішення і рекомендації мають значний політичний і економічний вплив завдяки економічній потужності та політичному авторитету країн-учасниць. Група G7 також сприяє формуванню міжнародної політики через свій вплив на глобальні економічні і політичні дискусії.

G20 (Group of Twenty)- це міжнародний форум, що об'єднує 19 країн та Європейський Союз, і має на меті обговорення ключових питань глобальної економіки та фінансових ринків. G20 був створений у 1999 році як розширення G7 для включення країн з ринками, що розвиваються, і економік, що швидко розвиваються. До складу G20 входять: Аргентина; Австралія; Бразилія; Велика Британія; Індія; Індонезія; Італія; Канада; Китай; Мексика; Німеччина; Південна Корея; Російська Федерація; Саудівська Аравія; Сполучені Штати Америки; Туреччина; Франція; Південноафриканська Республіка; Японія; Європейський Союз (як колективний член)

G20 був створений у відповідь на фінансову кризу кінця 1990-х років, щоб забезпечити більш широкий форум для обговорення глобальних економічних і фінансових питань. Основна мета G20 полягає в тому, щоб координувати політики між найбільшими економіками світу, забезпечити фінансову стабільність і підтримувати сталий економічний розвиток.

Щорічні саміти G20 збирають лідерів країн-учасниць для обговорення важливих економічних і політичних питань. Протягом року проводяться також різні засідання на рівні міністрів фінансів, центральних банкірів і міністрів економіки, які готують матеріали для самітів лідерів.

Діяльність дипломатичних місій. Національні посольства активно беруть участь у багатосторонній дипломатії через співпрацю з дипломатами інших країн для вирішення регіональних і глобальних проблем. Наприклад, посольство США в Китаї може спільно працювати з китайськими та японськими дипломатами для пошуку рішень проблем на Корейському півострові, що демонструє значення координації між державами в рамках багатосторонньої дипломатії.

У багатосторонній дипломатії важливе місце займають саміти, які вважаються ефективним інструментом для вирішення найскладніших міжнародних проблем, що вимагають екстраординарних компромісів та рішень на рівні вищої влади.

Саміт - це високий рівень міжнародної зустрічі, на якому беруть участь глави держав або урядів, а також інші високопосадовці з метою обговорення і вирішення важливих міжнародних питань. Саміти можуть бути як регулярними, так і спеціально скликаними для вирішення конкретних кризових ситуацій або для досягнення певних дипломатичних цілей.

Рис. 7.1. Саміт НАТО, м. Вашингтон
(присвячений 75-річчю Альянсу, 9- 11 липня 2024р.)
(фото з мережі Інтернет)

Саміти проводяться на найвищому рівні і зазвичай включають участь президентів, прем'єр-міністрів та інших високих державних чиновників та можуть бути двосторонніми (між двома країнами) або багатосторонніми (між кількома країнами або міжнародними організаціями). *Основні цілі самітів включають обговорення і врегулювання глобальних або регіональних проблем, формування політичних стратегій, досягнення домовленостей або підписання угод.* Саміти зазвичай складаються з відкритих засідань, під час яких лідери публічно обговорюють позиції своїх країн, а також закритих переговорів, де обговорюються деталі угод та компромісів.

Саміти можуть мати важливе стратегічне значення, оскільки рішення, прийняті на таких зустрічах, часто мають далекосяжні наслідки для міжнародних відносин, економіки та безпеки.

Саміти надають можливість главам держав публічно висловлювати офіційну позицію своїх країн щодо ключових питань, а також демонструвати солідарність і підтримку своїм міжнародним партнерам. Ці зустрічі служать важливим джерелом інформації безпосередньо від лідерів держав, що може суттєво вплинути на формування стратегічно важливих рішень.

Важливо зазначити, що саміти приваблюють значну увагу світової преси. Лідери держав змушені взаємодіяти з журналістами, давати інтерв'ю та відповідати на запитання, що сприяє підвищенню прозорості у дипломатичних процесах і демократизації дипломатії. Залучення ЗМІ також допомагає забезпечити більшу відкритість і підзвітність у міжнародних відносинах, створюючи платформу для публічного обговорення і оцінки результатів самітів.

Таким чином, багатостороння дипломатія є ключовим інструментом для вирішення комплексних і глобальних питань у сучасному світі, забезпечуючи платформу для спільної роботи і обміну думками між різними міжнародними акторами.

1.2 Протокольні вимоги на багатосторонніх дипломатичних зустрічах

Протокольні вимоги на багатосторонніх дипломатичних зустрічах є критично важливими для забезпечення ефективної і вдалого проведення заходів. Ці вимоги допомагають організувати зустріч у спосіб, що відповідає міжнародним стандартам і сприяє продуктивному діалогу.

Взагалі, *дипломатичний протокол* створює відповідні умови для того, щоб відносини між державами, урядами та їх представниками могли розвиватися в дружній, мирній атмосфері та в обстановці взаємоповаги. Нині в міжнародному спілкуванні бере участь майже 300 держав, кожна з яких має свої соціально-економічний та суспільно-політичний устрій, історію, культуру, мову, релігію, традиції.

Нормальне спілкування було б неможливим, якби всі вони не дотримувалися загальних принципів взаємовідносин, у першу чергу таких, як повага до державного суверенітету і національної незалежності, невтручання у внутрішні справи іншої держави, дотримання рівності між державами, територіальна цілість, дотримання умов міжнародних угод і договорів, суворе виконання взятих на себе зобов'язань.

Саме поняття «протокол» - походить з грецького «*protokollon*» (protos - перший, а kola - клеїти) - у середньовіччі означав правила оформлення документів і ведення архіву. У цьому значенні термін «протокол» вживається і сьогодні, наприклад, протокол зборів, засідання; у судочинстві – протокол обшуку чи

судового засідання. Ввійшовши ж у дипломатичну практику, це слово, крім правил оформлення документів, став означати усі питання етикету і церемоніалу як складових частин дипломатичного протоколу.

Етикет (від французького «*etiquette*») - це встановлені правила поведінки (поведінка в громадських місцях, манери, стиль одягу, форми звернень і привітань, відносини з оточуючими тощо); правила ввічливості (чемності) в дипломатичних колах.

Церемоніал - це офіційно прийнятий розпорядок урочистих прийомів, процесій (церемоніал зустрічі глави держави під час офіційного візиту, церемоніал вручення вірчих грамот і вступу посла на посаду, церемоніал підписання міжнародних договорів тощо).

Доцільно відзначити, що у практичній площині терміни «дипломатичний протокол» та «дипломатичний церемоніал» часто ототожнюються або використовуються як синоніми.

Це зумовлено тим, що обидва поняття функціонують у межах дипломатичних відносин між суб'єктами міжнародного права, надаючи цим контактам формалізованого характеру та відповідного зовнішнього оформлення. Спільна сфера застосування сприяє їхньому взаємному проникненню та певній спорідненості.

Однак дипломатичний церемоніал і дипломатичний протокол мають окремі відмінні риси. Перш за все, ці відмінності пов'язані з походженням: дипломатичний протокол бере свій початок переважно з державної практики, тоді як церемоніал має коріння у цивілізаційних і національних традиціях.

Норми дипломатичного протоколу ґрунтуються на принципах «міжнародної ввічливості», що включає прояви поваги до символів і репрезентацій держави. У свою чергу, дипломатичний церемоніал формувався в процесі історичного розвитку на основі культурних, релігійних та соціальних особливостей народів, відображаючи їх погляди на світ, традиції гостинності, а також специфіку суспільної ієрархії.

Наприклад, церемоніал міжнародного саміту включає низку протокольних та символічних заходів, спрямованих на забезпечення формальностей, належного представлення держав та забезпечення відповідного порядку подій (черговість дій церемоніалу).

Основні елементи церемоніалу міжнародного саміту можна поділити на такі категорії:

1. Привітання та прийом делегацій

Офіційне вітання. Привітання високопосадовців або глав держав та урядів, які беруть участь у саміті, часто відбувається під час прибуття. Це може включати червону доріжку, військовий почесний караул, національні гімни, а також рукостискання чи обмін офіційними вітаннями з головуючим саміту.

Церемонія підняття прапорів. Для багатосторонніх самітів часто організуються церемонії з підняттям національних прапорів країн-учасниць.

2. Офіційні зустрічі та сесії

Протокольні засідання - це основна частина міжнародного саміту, де проходять офіційні зустрічі та переговори між лідерами. Ці зустрічі зазвичай суворо регламентовані, включаючи порядок виступів, кількість часу для висловлювань та теми обговорення.

Підписання спільних документів. Якщо під час саміту передбачено підписання угод або декларацій, це може супроводжуватися окремою церемонією, яка має свої чітко визначені правила та форму. Після завершення зустрічі можуть бути ухвалені також резолюції або інші підсумкові документи, які слід відповідно оформити та розповсюдити серед учасників.

3. Офіційні фотографії

Колективна фотографія - це традиційний елемент церемоніалу на самітах - офіційне фотографування учасників у заздалегідь обумовленому місці. Це підкреслює єдність країн та значущість події.

4. Дипломатичні та культурні заходи під час міжнародного саміту

Офіційні обіди та прийоми. Зазвичай організуються робочі обіди або вечери, під час яких учасники саміту можуть вести менш формальні переговори. Такі заходи часто супроводжуються протокольними елементами, такими як тости на честь делегацій.

Культурна програма. У багатьох випадках господарі (країна, що приймає саміт) організують культурну програму або показові виступи, які підкреслюють національні особливості країни-господаря.

5. Завершення саміту

Заключні заяви та прес-конференції. Після завершення офіційних переговорів керівники держав зазвичай виступають із підсумковими заявами, інколи на спільній прес-конференції, де оголошують про досягнуті домовленості та плани на майбутнє. Протокольні вимоги саме передбачають, що лідери держави роблять офіційні заяви та відповідають на питання журналістів (формат оголошується заздалегідь).

Прощання. Як і під час привітання, церемоніал прощання включає офіційні протокольні дії, такі як обмін рукостисканнями, прощальні виступи та символічні жести взаємної поваги.

Рис.7.2. Прес-конференція після 24-го саміту Україна-ЄС, 3 лютого 2023р., м. Київ (фото з мережі Інтернет)

5. Безпека та охорона

Під час міжнародних самітів особлива увага приділяється протоколам безпеки, які включають надання охорони високопосадовцям, обмеження доступу до місць проведення заходу та перевірку всіх учасників і делегацій.

6. Символіка та атрибути

Використання національної символіки, гербів, прапорів та іншої атрибутики саміту є важливим елементом церемоніалу. Це додає офіційного та символічного значення події, підкреслюючи її міжнародний статус.

Ці елементи створюють офіційну атмосферу і забезпечують правильне протокольне оформлення зустрічі на найвищому рівні, допомагаючи підтримувати порядок і взаємну повагу між учасниками міжнародного саміту.

1.3. Протокол державних символів

Протокол державних символів - це система правил і процедур, яка регламентує використання, вшанування та захист державних символів (державного герба, прапора та гімну) як всередині країни, так і на міжнародній арені. Ці правила визначають, коли, де та як повинні використовуватися державні символи, забезпечуючи відповідне ставлення до них з боку громадян, офіційних осіб і міжнародних партнерів.

Кожна країна має власні символи, які походять із її історичного минулого та становлять національну специфіку. Можна сказати, що кожна нація, здобуваючи

незалежність і формуючи власну державність, обирає і власні символи суверенітету, які віддзеркалюють її єдність, честь, гідність, а також традиції державотворення, історичну спадщину та сучасний розвиток.

Державні символи є важливими атрибутами самостійності країни, до яких у сучасному світі відносять:

державний герб,
державний гімн
державний прапор.

Саме державний прапор має виключне значення та є особливо шанованим символом, що найчастіше асоціюється з країною. Ставлення народу до своїх державних символів є індикатором зрілості нації, державницької свідомості та поваги до власної ідентичності.

Державний герб виступає офіційним символом, який втілює в собі емблему та відмітний знак держави. Він використовується в багатьох аспектах державної діяльності, зокрема на офіційних печатках і бланках органів державної влади, дипломатичних представництв і консульських установ, на консульських щитах та вивісках посольств і місій. Зображення герба також можна побачити на грошових знаках, державних нагородах та монетах. Опис і затвердження державного герба регулюється конституцією або окремим законодавчим актом, що визначає його юридичний статус та використання.

Використання державного герба суворо регламентоване. Герб зображується на офіційних документах державних органів, урядових будівлях, монетах, нагородах, печатках та інших символах державної влади. Він повинен використовуватися лише в ситуаціях, які підкреслюють суверенітет і офіційний статус держави.

Захист герба включає заборону використання державного герба у комерційних або приватних цілях без офіційного дозволу. Неправильне або неповажне зображення герба може бути караним законом.

Державний гімн є музичною емблемою країни, яка символізує її національну єдність і суверенітет. Текст та музика гімну офіційно затверджуються спеціальними нормативними актами. Гімн виконується під час найважливіших державних церемоній, таких як інавгурація президента, відкриття і закриття сесій парламенту, офіційні церемонії підняття державного прапора, а також під час військових ритуалів та інших урочистих заходів. Державний гімн, таким чином, виступає невід'ємним елементом протокольних заходів та демонстрації національної ідентичності.

Рис.7.3. Державні символи України [29]

Виконання державного гімну також підпорядковується певним правилам. Гімн виконується під час офіційних державних церемоній, таких як інавгурації президента, відкриття парламентських сесій, військові паради, міжнародні зустрічі та під час спортивних змагань.

Участь у церемонії виконання гімну передбачає відповідну поведінку: учасники повинні вставати, знімати головні убори, а в деяких країнах - класти руку на серце як знак поваги.

Законодавство багатьох країн передбачає суворі вимоги до тексту і мелодії гімну, забороняючи їхнє несанкціоноване використання або зміну.

Державний прапор є одним з важливіших державних символів. Етикет використання державного прапора - це комплекс правил, які детально регламентують порядок його використання та поводження з ним у різних ситуаціях.

Прапор є основним символом, що ідентифікує державу на міжнародній арені, особливо під час дипломатичних та протокольних заходів. Вшанування державного прапора є однією з найстаріших та найважливіших норм міжнародної дипломатичної практики. Його використання під час офіційних церемоній і міжнародних зустрічей символізує суверенітет і самостійність країни, відображаючи її гідність і повагу до міжнародних норм та традицій.

Етикет державного прапора визначає чіткі правила підняття, спускання та розміщення прапора. Державний прапор повинен підніматися на найвищій щоглі під час офіційних державних заходів та міжнародних зустрічей. Він може бути розміщений на державних установах, посольствах, консульствах і військових об'єктах.

Чинні норми регламентують порядок використання прапора під час офіційних церемоній, військових парадів та національних свят. Наприклад, під час підняття або спускання прапора учасники церемонії повинні проявляти повагу (стояти в належній позі, знімати головні убори тощо).

Етикет державного прапора також регулює використання прапора під час траурних церемоній та інших особливих подій. Зокрема:

Траур: під час національного трауру прапор має бути приспущений на половину щогли, як знак скорботи за загиблими або жертвами важливих подій. Важливо зазначити, що перед приспущенням прапор спочатку підіймається на повну висоту, а потім повільно спускається на половину. Після закінчення траурного заходу прапор знову підіймається на повну висоту, перш ніж спустити його.

Порядок розміщення кількох прапорів: якщо одночасно використовується кілька прапорів, державний прапор повинен займати почесне місце. При розміщенні разом із прапорами інших країн, він має бути на рівні з іншими, але розташований у центрі або на найбільш почесній позиції (зазвичай ліворуч для спостерігача). Прапори інших держав ніколи не повинні бути розміщені вище за державний прапор країни, що приймає подію.

Чистота та стан прапора: державний прапор завжди повинен бути чистим та в належному стані. Його не можна використовувати, якщо він зношений, пошкоджений або забруднений. У разі зношення прапор має бути належним чином утилізований, часто шляхом церемоніального спалення або поховання.

Використання прапора в громадських місцях: державний прапор може бути використаний під час спортивних заходів, громадських демонстрацій або святкувань. Важливо, що він не повинен використовуватися як елемент декору або для реклами, а також не може слугувати матеріалом для одягу або інших предметів.

Під час офіційних міжнародних заходів, таких як саміти, дипломатичні зустрічі чи спортивні змагання, державні символи, особливо прапор і гімн, використовуються для представлення держави. Правила протоколу гарантують, що ці символи будуть використовуватися відповідно до міжнародної етикетної практики. Неправильне використання або зневага до державних символів може призвести до юридичних наслідків.

Тема 8. Становлення української дипломатії. Дипломатичний протокол та церемоніал України

- 1.1. Становлення та розвиток дипломатії незалежної України***
- 1.2. Особливості дипломатичного протоколу та церемоніалу України. Управління державного протоколу МЗС України***
- 1.3. Історичні корені церемоніальних традицій в Україні. Класифікація церемоніалів***
- 1.4. Особливості призначення, прибуття та акредитації дипломатичних представництв. Агреман***
- 1.5. Почесні консули іноземних держав в Україні***

Ключові поняття теми: дипломатія України, еволюція дипломатії України, Будапештський меморандум, Міністерство закордонних справ, агреман, Управління державного протоколу МЗС, Служба Державного Протоколу та Церемоніалу Офісу Президента

1.1. Становлення та розвиток дипломатії незалежної України

Становлення та розвиток дипломатії незалежної України розпочалося з моменту проголошення державної незалежності у 1991 році. Після здобуття незалежності Україна негайно розпочала дипломатичну кампанію для встановлення офіційних відносин з іншими країнами. У ключових столицях створювалися дипломатичні місії, відправлялися посланці для укладання договорів, обміну послами та забезпечення визнання суверенітету України.

Двосторонні угоди між Україною та іншими країнами охоплювали багато питань, зокрема торгівлю, інвестиції, культурний обмін та співпрацю у сфері безпеки. Ці угоди заклали основу дипломатичних відносин і сприяли співпраці в різних сферах, зміцнивши позиції України на світовій арені. Фактично ключовими завданнями української дипломатії на той час були міжнародне визнання суверенітету країни, встановлення дипломатичних відносин із зарубіжними державами та інтеграція України в систему міжнародних організацій, зокрема ООН, ОБСЄ, Ради Європи.

До найвпливовіших загальнополітичних організацій, членом яких є Україна, належать: Організація Об'єднаних Націй (з 1945р.), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (з 1992р.), Рада Європи (з 1995р.), Центральноевропейська ініціатива (з 1996р.), а також Організація за демократію та економічний розвиток - ГУАМ (з 2006 року).

Серед ключових безпекових та правових організацій, членом яких є Україна, можна виділити: Постійну палату третейського суду (з 1962р.), Міжнародну організацію кримінальної поліції - Інтерпол (з 1992р.), Міжнародний трибунал з морського права (з 1999 року), Підготовчу комісію Організації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань (з 2000р.) та Гаазьку конференцію з міжнародного приватного права (з 2003р.).

Україна також є членом провідних економічних, фінансових та промислових організацій, таких як: Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (з 1985р.), Міжнародний валютний фонд (з 1992р.), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (з 1992р.), Всесвітня митна організація (з 1992р.), Європейський банк реконструкції та розвитку (з 1992р.), Міжнародна рада по зерну (з 1998р.) та Світова організація торгівлі (з 2008р.).

Варто також підкреслити членство України в гуманітарних організаціях, зокрема таких як: Всесвітня організація охорони здоров'я (членство відновлено у 1992р.), Міжнародна організація праці (з 1954р.), Організація із заборони хімічної зброї (з 1998р.) та Міжнародна організація з міграції (з 2001р.).

Крім того, важливим є членство України в міжнародних організаціях, що сприяють розвитку технологій та інновацій, серед яких: Міжнародне агентство з відновлюваних джерел енергії (з 2018р.), Міжнародне агентство з атомної енергії (з 1957р.) та Всесвітня організація інтелектуальної власності (з 1970р.).

Важливим етапом стало підписання Будапештського меморандуму 1994 року, яким Україна отримала гарантії безпеки в обмін на відмову від ядерної зброї.

Будапештський меморандум, був підписаний 5 грудня 1994 року, є важливою міжнародною угодою, яка закріпила зобов'язання США, Великої Британії та РФ щодо гарантій безпеки України у зв'язку з її відмовою від ядерної зброї.

Після розпаду Радянського Союзу Україна успадкувала третій за величиною арсенал ядерної зброї у світі. Проте, за умовами меморандуму, Україна погодилася передати цю зброю Росії в обмін на гарантії суверенітету та територіальної цілісності. Згідно з меморандумом, підписанти зобов'язалися:

1. Поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України.
2. Утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України.
3. Уникати економічного тиску, спрямованого на підрив суверенітету України.
4. Звертатися до Ради Безпеки ООН у разі виникнення загрози ядерної агресії проти України.

Хоча меморандум не є юридично обов'язковим договором у розумінні міжнародного права, його підписання стало важливим дипломатичним кроком для забезпечення ядерного роззброєння та стабільності в регіоні.

Проте, у 2014 році під час анексії Криму Російською Федерацією та початку збройного конфлікту на сході України, принципи, закріплені в Будапештському меморандумі, були порушені, що спричинило міжнародну критику щодо дотримання Росією своїх зобов'язань. Ця подія актуалізувала питання про дієвість міжнародних безпекових гарантій та стала важливим моментом у сучасній історії міжнародних відносин.

У подальші роки українська дипломатія зосередилася на розбудові стратегічних партнерств з країнами ЄС, НАТО, США та сусідніми державами. Особливий акцент був на європейській інтеграції, що призвело до підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році. Важливу роль у зовнішній політиці України також відіграють питання територіальної цілісності та боротьба за повернення анексованого Криму і врегулювання конфлікту на Донбасі.

Міністерство закордонних справ України у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами, а також Положенням «Про Міністерство закордонних справ України», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 року. Відповідно до цього Положення, Міністерство закордонних справ України (МЗС України) як центральний орган виконавчої влади є ключовим інститутом у системі виконавчої влади, відповідальним за реалізацію державної політики у сфері зовнішніх зносин та координацію заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей зовнішньої політики України.

Серед основних завдань МЗС є інтеграція України до європейського простору та створення передумов для членства в Європейському Союзі (ЄС) і Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Положення також визначає основні функції Міністерства, серед яких:

реалізація зовнішньополітичного курсу України - розвиток політичних, економічних, гуманітарних, наукових та інших зв'язків з іноземними державами й міжнародними організаціями;

захист національних інтересів - забезпечення дипломатичними засобами захисту суверенітету, безпеки, територіальної цілісності, непорушності кордонів, а також політичних, торгово-економічних та інших інтересів України;

координація зовнішньополітичних заходів - узгодження дій органів виконавчої влади для реалізації єдиного зовнішньополітичного курсу, зокрема стратегічних пріоритетів щодо європейської та євроатлантичної інтеграції.

Ці завдання підкреслюють центральну роль МЗС у формуванні та впровадженні зовнішньої політики України, особливо в контексті інтеграції в європейські та євроатлантичні структури.

Сучасна дипломатія незалежної України активно працює над зміцненням міжнародних зв'язків, залученням підтримки світової спільноти в протидії

російській агресії та просуванням реформ, спрямованих на європейську інтеграцію.

1.2 Особливості дипломатичного протоколу та церемоніалу України. Управління державного протоколу МЗС України

Дипломатичний протокол і церемоніал України відіграють ключову роль у зовнішній політиці держави, регулюючи формальні аспекти офіційної дипломатичної взаємодії з іншими країнами та міжнародними організаціями. Вони забезпечують дотримання загальновизнаних правил міжнародної ввічливості та сприяють підтриманню іміджу країни на міжнародній арені.

Дипломатичний протокол України - це сукупність формальних правил, які регулюють проведення офіційних заходів, міжнародних зустрічей, церемоній та візитів високого рівня. Протокол забезпечує:

чітку регламентацію офіційних зустрічей з іноземними державними діячами, включно з прийомами, переговорами та робочими зустрічами;

дотримання міжнародних стандартів дипломатичного етикету, які включають порядок звернення, поведінки, послідовність виконання офіційних дій;

повагу до державних символів (прапор, герб, гімн) під час дипломатичних заходів;

протокольний супровід офіційних візитів: візити можуть бути державними, офіційними, робочими або приватними, кожен із яких має відповідний формат та процедури.

Церемоніал є невід'ємною частиною дипломатичних подій і включає формальності, що супроводжують офіційні заходи. Основні елементи церемоніалу в Україні:

офіційні церемонії зустрічі та провідів іноземних делегацій: урочиста зустріч на найвищому рівні, в тому числі зустрічі в аеропорту, надання військових почестей, підняття прапорів.

використання національних символів під час зустрічей і прийомів: виконання національних гімнів, розміщення державного прапора України та держави, що відвідує.

організація державних банкетів, прийомів та інших урочистих заходів, де дотримуються всі елементи дипломатичного етикету — від розміщення гостей за столом до подачі страв.

Управління державного протоколу Міністерства закордонних справ (МЗС) України є центральним органом, який відповідає за організацію та координацію всіх протокольних заходів в країні. Основні завдання управління:

планування і проведення офіційних візитів іноземних делегацій, координація протокольних заходів під час зустрічей на найвищому рівні;

забезпечення дипломатичного супроводу урочистих подій за участю Президента України, уряду та дипломатичного корпусу;

підготовка та регулювання дипломатичного листування, яке включає ноти, офіційні листи, меморандуми тощо;

розробка та вдосконалення національного дипломатичного церемоніалу з урахуванням міжнародних тенденцій та національних традицій.

Управління також підтримує зв'язок із дипломатичними представництвами інших держав, інформує про протокольні вимоги України та сприяє дотриманню цих правил під час офіційних подій на території держави.

Управління державного протоколу МЗС України періодично видає оновлений довідник про іноземні дипломатичні представництва, регулярно вносить зміни і доповнення до списків їх персоналу та оновлює інші дані. Для глав дипломатичних представств іноземних держав, представств міжнародних організацій в Україні в установленому порядку оформлюються перепустки на чергові сесії Верховної Ради України.

Дипломатичний протокол і церемоніал України є важливим елементом державної політики, який підкреслює міжнародний статус країни, забезпечує дотримання норм міжнародної ввічливості та сприяє зміцненню дипломатичних зв'язків. Управління державного протоколу МЗС відіграє ключову роль у координації цих заходів, що сприяє належному представництву України на міжнародній арені.

1.3 Історичні корені церемоніальних традицій в Україні. Класифікація церемоніалів

Історичні корені церемоніальних традицій в Україні сягають давніх часів, коли дипломатичні та державні церемонії відігравали важливу роль у зміцненні державності та встановленні міжнародних зв'язків. Традиції українського церемоніалу можна прослідкувати ще з часів Київської Русі, де офіційні прийоми, посольські аудієнції та угоди супроводжувалися певними ритуалами, що підкреслювали важливість міждержавних контактів. На ці традиції значно вплинули як візантійські, так і європейські церемоніальні практики. У козацьку добу, зокрема за часів Гетьманщини, були поширені урочисті прийоми іноземних послів і переговори з дотриманням певного церемоніалу, що підкреслювало автономний статус козацької держави та її зовнішньополітичні амбіції. Пізніше, у період перебування України під владою імперій, церемоніальні практики змінювалися під впливом Австрійської, Російської імперій та інших держав. Проте навіть у цей час залишались елементи національних традицій, що формували українську церемоніальну культуру.

Класифікація церемоніалів може бути представлена за кількома критеріями:

1. Державні церемоніали - протокольні заходи за участі найвищих державних посадовців, такі як інавгурації, церемонії підписання міжнародних договорів, державні візити, зустрічі глав держав.

2. Дипломатичні церемоніали - офіційні прийоми іноземних послів, презентація вірчих грамот, офіційні візити делегацій, державні банкети, що супроводжуються встановленими протоколами.

3. Військові церемоніали - церемонії покладання квітів до пам'ятників полеглим, військові паради, офіційні зустрічі військових делегацій, що символізують військову міць і повагу до військових традицій.

4. Церковні церемоніали - церковні обряди, що супроводжують важливі державні та суспільні події, такі як освячення будівель або важливих національних символів.

5. Культурно-національні церемоніали- заходи, що пов'язані з національними святами та культурними подіями, наприклад, святкування Дня незалежності, Дня Конституції, вшанування видатних українських діячів.

Історичні традиції церемоніалів в Україні є відображенням її політичної та культурної еволюції. Вони постійно адаптувались, переймаючи кращі практики міжнародної дипломатії та зберігаючи національні особливості.

Особливості сучасної української дипломатії тісно пов'язані з історичними та культурними аспектами розвитку України, її геополітичним положенням, а також викликами, що виникають на перетині етапів розвитку світової спільноти на зламі тисячоліть.

Україна має багатий історичний досвід та культурну спадщину, що значною мірою визначають її підходи у дипломатичній сфері. Періоди іноземного панування та боротьба за незалежність сприяли формуванню глибокого почуття національної ідентичності та суверенітету, що є наріжним каменем сучасної дипломатії країни. Основним пріоритетом зовнішньої політики української дипломатії є захист територіальної цілісності, суверенітету та національних інтересів України.

Культурне розмаїття України, що стало результатом багатовікових взаємодій із сусідніми державами та різними етнічними спільнотами, відіграє важливу роль у її дипломатичній діяльності. Українські дипломати активно підкреслюють багатокультурну спадщину як джерело сили у міжнародних відносинах, що сприяє розбудові зв'язків з іншими країнами. Одним з інструментів є культурна дипломатія, що використовує українську мову, літературу, музику та мистецтво для формування культурних мостів та зміцнення міжкультурного діалогу.

Геостратегічне положення України на перехресті Західної та Східної Європи, а також між західною та східною цивілізаціями, відіграє важливу роль у формуванні її зовнішньополітичного курсу. Близькість до ключових міжнародних гравців, таких як Росія, Європейський Союз і НАТО, суттєво впливає на дипломатичні пріоритети України та її стратегічні рішення. Українська дипломатія прагне зберігати баланс у відносинах із сусідами та глобальними партнерами,

забезпечуючи водночас національні інтереси й підтримання регіональної стабільності.

Стратегічне прагнення до інтеграції з Європейським Союзом відображає глибокі історичні та культурні зв'язки України з Європою. Українська дипломатія акцентує увагу на європейській ідентичності та спільних цінностях, що є ключовими елементами зовнішньополітичної орієнтації країни. Це прагнення є основою взаємодії України з інституціями ЄС, державами-членами та іншими європейськими партнерами. 1 березня 2022 року Європейський Союз офіційно прийняв заявку України на членство, надавши країні статус кандидата та політичне рішення про початок переговорів про вступ. Однак, початок переговорного процесу є довготривалим і складним. По-перше, для вступу до Європейського Союзу Україні необхідно провести всебічні реформи. По-друге, сам ЄС потребує реформ, зокрема у системі субсидій для менш розвинутих країн і в системі голосування, що дозволяє країнам-членам накладати вето та використовувати його для шантажу. Розширення блоку без внесення попередніх змін є надто ризикованим.

Крім того, спільний історичний досвід України з іншими країнами регіону формує її дипломатичний підхід, сприяючи співпраці та примиренню. Дипломатичні ініціативи щодо вирішення історичних проблем, сприяння діалогу та зміцнення довіри є важливими для регіональної стабільності та безпеки. Проте історична напруженість і невирішені конфлікти ставлять перед українською дипломатією численні виклики, що потребують ефективного управління відносинами з сусідніми державами.

Україна має спільний сухопутний кордон з кількома державами-членами Європейського Союзу, такими як Польща, Угорщина, Румунія та Словаччина. Її близькість до ЄС визначає пріоритети її зовнішньої політики. Україна активно прагне до більш тісної інтеграції з Європейським Союзом через ініціативи, такі як Угода про асоціацію та Поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі. Водночас, збалансування відносин з ЄС вимагає відповідності європейським нормам і стандартам, а також захисту національних інтересів і суверенітету.

Відносини України з сусідами в межах ЄС загалом є дружніми, але періодично виникають напруження через питання, такі як права меншин, історичні конфлікти та енергетична безпека. Україна активно прагне підтримувати добросусідські відносини з цими країнами, визнаючи їх важливість для регіональної стабільності та співпраці. Безумовно, відносини України з ЄС характеризуються прагненням до тіснішої інтеграції, політичної асоціації та економічного співробітництва. Європейський Союз підтримує суверенітет і територіальну цілісність України, надаючи фінансову допомогу, технічну експертизу та дипломатичну підтримку. Для успішної інтеграції Україна повинна ефективно орієнтуватися в складнощах європейської політики, управляти очікуваннями та вирішувати такі питання, як корупція, верховенство права та

впровадження реформ. Україна продовжує демонструвати свою відданість європейським цінностям, долаючи внутрішні виклики та зовнішній тиск. 23 червня 2022 року Європейська Рада на саміті у Брюсселі ухвалила рішення про надання Україні статусу країни-кандидата в члени Європейського Союзу, що стало важливим кроком на шляху до її інтеграції в європейське співтовариство.

1.4 Особливості призначення, прибуття та акредитації дипломатичних представництв. Агреман

У питанні призначення глав дипломатичних представництв іноземних держав Міністерство закордонних справ України керується Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 року, відповідно до якої акредитуюча держава повинна переконатися в тому, що держава перебування надала агреман на ту особу, яку вона має намір акредитувати як главу представництва в цій державі. Запит агреману здійснюється шляхом направлення вербальної ноти зовнішньополітичним відомством або дипломатичним представництвом іноземної держави, яка має намір призначити главу представництва. Разом з запитом агреману надсилається біографічна довідка (та її неофіційний переклад українською мовою) кандидата на посаду глави представництва, в якій вказуються повне ім'я, прізвище, місце і повна дата народження (рік, місяць, дата), освіта, професійна діяльність, володіння іноземними мовами, сімейний стан тощо.

Агреман (від фр. agrément - схвалення, згода) - попередня згода однієї держави на призначення певної особи як глава дипломатичного представництва іншої держави. Агреман – це дипломатичний термін, що позначає офіційний дозвіл або підтвердження, яке країна приймає від іншої країни на призначення її дипломата або посла на свою територію. Іншими словами, агреман є формальним підтвердженням того, що країна, яка приймає, не має заперечень проти призначення конкретної особи на пост посла від іншої держави. Процедура агреману включає кілька етапів: 1) пропозиція кандидата - країна, яка призначає посла, надсилає запит на агреман до країни, в якій дипломат має працювати. У цьому запиті вказується ім'я, посада і біографічні дані кандидата. 2) розгляд і перевірка - країна, що приймає, перевіряє кандидатуру, перевіряючи можливі політичні, безпекові та інші аспекти, які можуть вплинути на її рішення. 3) видача агреману - якщо країна, що приймає, не має заперечень проти призначення, вона надає агреман. Це може бути як формальний документ, так і неофіційна згода. 4) призначення та акредитація - після отримання агреману країна, що призначає, формально акредитує дипломата, і він приступає до виконання своїх обов'язків.

Агреман є важливим етапом у дипломатичному процесі, оскільки він забезпечує взаємну повагу і злагожденість у дипломатичних відносинах між державами. У разі відмови в агремані, країна, що призначає, повинна запропонувати іншого кандидата.

Про згоду Української Сторони на призначення глави представництва зовнішньополітичне відомство або дипломатичне представництво іноземної держави інформується вербальною нотою Міністерства закордонних справ України. У питанні призначення глав представництв міжнародних організацій Міністерство закордонних справ України керується відповідними конвенціями, двосторонніми угодами та статутними документами міжнародних організацій. Погодження кандидатури глави представництва міжнародної організації відбувається шляхом офіційного повідомлення штаб-квартирою відповідної міжнародної організації або її представництвом про намір призначити главу представництва та зверненням погодити пропонувану кандидатуру. Разом зі зверненням штаб-квартири або представництва надсилається біографічна довідка кандидата на посаду глави представництва міжнародної організації та її неофіційний переклад, у якій вказуються повне ім'я, прізвище, місце і повна дата народження (рік, місяць, дата), освіта, професійна діяльність, володіння іноземними мовами, сімейний стан тощо. Про згоду на призначення глави представництва Українська Сторона офіційно інформує штаб-квартиру відповідної міжнародної організації або її представництво.

Прибуття новопризначеного Посла до України. Дипломатичне представництво іноземної держави нотою інформує Міністерство закордонних справ України про дату прибуття в Україну новопризначеного глави дипломатичного представництва. Якщо Посол іноземної держави прибуває разом з родиною, в ноті вказуються імена, прізвища членів сім'ї та ступінь родинного зв'язку. *Після прибуття* Посла дипломатичне представництво нотою повідомляє про готовність вручити копії Вірчих грамот, а також звертається з проханням призначити дату вручення Вірчих грамот Президенту України. Департамент державного протоколу МЗС України організовує церемонію вручення Послом копій Вірчих грамот керівництву Міністерства. Після вручення копій Вірчих грамот новопризначений Посол має право проводити робочі зустрічі з главами іноземних дипломатичних представництв, акредитованих в Україні, брати участь у заходах, за виключенням заходів за участю перших осіб держави. Церемонія вручення Президенту України Вірчих грамот послами іноземних держав організовується Службою Державного Протоколу та Церемоніалу Офісу Президента України спільно з Департаментом державного протоколу Міністерства закордонних справ України.

Служба Державного Протоколу та Церемоніалу - самостійний структурний підрозділ Офісу Президента України. Служба Державного Протоколу та Церемоніалу Офісу Президента України є спеціалізованим підрозділом, відповідальним за організацію офіційних заходів та церемоній за участі Президента України та інших високопосадовців. Основними завданнями цієї служби є забезпечення дотримання протокольних вимог під час візитів

іноземних делегацій, державних візитів Президента, а також підготовка до офіційних подій, церемоній та зустрічей на найвищому рівні.

Служба вносить пропозиції щодо планування, забезпечення організації та проведення протокольних, церемоніальних та інших заходів за участю Президента України, зарубіжних візитів та робочих поїздок Глави держави по Україні, а також здійснює підготовку, узгодження та реалізацію програм візитів в Україну глав іноземних держав, урядів, керівників міжнародних організацій та інших високих іноземних посадових осіб, які прибувають з візитами на запрошення Президента України. Служба забезпечує координацію стосовно дотримання протокольних правил, норм, звичаїв і традицій при проведенні заходів структурними підрозділами з питань протоколу інших органів державної влади України, центральних та місцевих органів виконавчої влади України, органів місцевого самоврядування, консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб, утворених Президентом України, і надає, в разі потреби, відповідну методичну допомогу з питань протокольно-церемоніального реагування. Робота Служби спрямовується Керівником Офісу Президента України.

Служба Державного Протоколу та Церемоніалу створена Указом Президента України №-484/2020 від 4 листопада 2020 року замість Департаменту з питань Державного Протоколу та Церемоніалу Офісу Президента України.

МЗС України нотою інформує дипломатичне представництво про дату вручення Вірчих грамот Президенту України та надсилає детальний сценарій церемонії. В день проведення церемонії послы іноземних держав запрошуються до її початку на брифінг в МЗС України. Церемонія передбачає:

- проходження Посла повз стрій воїнів почесної варты
- вітання Послом Державного Прапора України уклонем голови
- вітання Послом Президента України та звернення Посла з короткою промовою (до однієї хвилини)
- вручення Президенту України Вірчих грамот та, як правило, Відкличних грамот попередника
- вітання у відповідь Президентом України Посла
- спільне фотографування Президента України та Посла біля Державного Прапора України
- коротка бесіда Президента України з Послом

Форма одягу: діловий костюм або національне вбрання.

1.5 Почесні консули іноземних держав в Україні

Діяльність почесних консулів іноземних держав в Україні регулюється «Положенням про почесних (нештатних) консульських посадових осіб іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими посадовими особами» (далі Положення) та Главою 3 «Віденської конвенції про консульські

зносини від 1963 року» (далі Конвенція). Почесні консули іноземних держав можуть бути призначені в Україні з метою сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних, наукових, туристичних та інших зв'язків між державою, що акредитує, і Україною, а також захисту на території консульського округу прав та інтересів держави, що акредитує, її фізичних і юридичних осіб.

Статтею 68 Конвенції передбачено факультативний характер інституту почесних консульських посадових осіб, у зв'язку з чим рішення щодо погодження чи відхилення тієї чи іншої кандидатури приймаються МЗС України.

Почесним консулом може бути громадянин України або за обґрунтуванням сторони, що акредитує, іноземець, який: постійно проживає в Україні протягом останніх п'яти років;

проживає на території свого консульського округу протягом терміну виконання ним консульських функцій;

не перебуває на державній службі в Україні та в державі, що акредитує, не бере активної участі в політичному житті як в Україні, так і в державі, що акредитує, не є обраним до органу законодавчої влади та до органів місцевого самоврядування, не виконує функції почесного консула іншої держави;

не мав судимості.

Погодження призначення почесного консула. Запит про надання згоди на призначення в Україні почесного консула іноземної держави надсилається вербальною нотою до Міністерства закордонних справ України дипломатичним представництвом, а у разі його відсутності – зовнішньополітичним відомством держави, що акредитує.

Запит про надання згоди на призначення почесного консула має містити детальне обґрунтування необхідності такого призначення. У запиті зазначаються: клас, межі консульського округу та перелік функціональних обов'язків почесного консула, а також місто розташування почесного консульства (почесне консульство не може бути розташоване в місті, де знаходиться дипломатичне представництво або штатна консульська установа держави, що акредитує).

Межі консульського округу можуть охоплювати одну, декілька адміністративно-територіальних одиниць України або всю територію України та визначаються державою, що акредитує, за погодженням із Міністерством закордонних справ України. МЗС України повідомляє про своє рішення державу, що акредитує, шляхом надсилання вербальної ноти. У разі прийняття негативного рішення МЗС України не зобов'язане повідомляти державі, що акредитує, про причини такого рішення.

Призначення і допущення почесного консула до виконання консульських функцій. Після отримання згоди від МЗС України іноземна держава видає почесному консулу документ, який має форму патенту, або подібний до нього акт (далі – Патент), що засвідчує його посаду. В патенті вказується повне ім'я, прізвище,

громадянство почесного консула, консульський округ, клас, до якого він належить, а також місцезнаходження почесної консульської установи.

Патент дипломатичними каналами направляється до Міністерства закордонних справ України. Почесний консул допускається до виконання своїх функцій після отримання від МЗС України екзекватури. Тимчасове допущення почесного консула до виконання своїх обов'язків не дозволяється.

Почесний консул акредитується при МЗС України з наданням відповідного посвідчення. Почесний консул призначає працівників почесного консульства на власний розсуд (такі працівники не підлягають акредитації в МЗС України і не користуються консульськими привілеями та імунітетами). Припинення консульських функцій.

Функції почесного консула припиняються в таких випадках:

після повідомлення державою, що акредитує, Міністерства закордонних справ України про припинення функцій почесного консула;

після анулювання екзекватури;

після повідомлення Міністерства закордонних справ держави, що акредитує, про те, що Міністерство закордонних справ України перестало вважати його почесним консулом.

Рішення про припинення повноважень почесного консула приймається Міністром закордонних справ України та доводиться до відома держави, що акредитує. Почесне консульство має розташовуватися в окремому будинку або приміщенні, що відокремлене та має окремий вхід. Не виключається можливість розміщення канцелярій та інших органів або установ в частині будівлі, де знаходяться консульські приміщення, за умови, що приміщення, відведені таким канцеляріям, будуть відокремлені від приміщень, якими користується консульська установа. У цьому випадку зазначені канцелярії та установи не є частиною консульських приміщень.

Питання щодо придбання та оренди приміщень вирішуються з місцевими органами влади відповідно до чинного законодавства України. Почесний консул на час виконання консульських функцій має право розміщувати державний прапор і герб держави, що акредитує, на будинку або приміщенні, яке займає почесне консульство.

Правовий режим, що застосовується відносно приміщень консульських установ іноземних держав в Україні згідно з положеннями статті 31 Конвенції, не поширюється на приміщення почесного консульства, тому відповідні органи влади України мають право доступу до них. Питання забезпечення захисту консульських приміщень почесного консульства від будь-якого незаконного вторгнення або завдання шкоди, запобігання будь-якому порушенню його спокою вирішуються з органами внутрішніх справ, розташованих на території консульського округу, на загальних підставах відповідно до чинного законодавства України.

Консульський архів - усі папери, документи, кореспонденція, книги, фільми, технічні засоби накопичення, зберігання та використання інформації, реєстри почесного консульства разом з шифрами і кодами, картотеки й будь-які предмети обстановки, призначені для забезпечення їх охорони чи зберігання.

Консульський архів є недоторканим за умови, що він зберігається окремо від інших паперів та документів, у тому числі від приватної кореспонденції глави цієї консульської установи та будь-якої особи, яка з ним працює, а також від матеріалів, книг та документів, що належать до їхньої професії чи діяльності

Акредитація при МЗС України почесних (нештатних) консульських посадових осіб іноземних держав в Україні. Почесна (нештатна) консульська посадова особа іноземної держави в Україні акредитується при Міністерстві закордонних справ України та отримує посвідчення почесного консула терміном дії на три роки, в якому зазначається посада та консульський округ почесного консула. *Для отримання посвідчення почесного консула до Департаменту державного протоколу МЗС України подаються такі документи:*

нота дипломатичного представництва або зовнішньополітичного відомства держави, що акредитує, з проханням акредитувати новопризначеного почесного консула;

біографічна довідка українською мовою;

анкета для консульської посадової особи з вклеєною фотокарткою;

копія паспорта (перша сторінка, друга сторінка та сторінка з реєстрацією місця проживання);

у разі наявності паспорта у вигляді пластикової картки: копії лицьового і зворотнього боку паспорту та Витягу з Єдиного державного демографічного реєстру щодо реєстрації місця проживання. Іноземці мають подати копії паспорта та посвідки на постійне проживання в Україні;

копія екзекватури;

згода на обробку персональних даних;

електронне кольорове фото у форматі JPEG (надсилається на електронну адресу Департаменту державного протоколу МЗС України

Продовження терміну дії посвідчення почесного консула

Продовження терміну дії посвідчення почесного консула на наступні три роки здійснюється після отримання від дипломатичного представництва або зовнішньополітичного відомства держави, що акредитує, вербальної ноти з відповідним клопотанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Дипломатія*. Походження терміну. URL: <http://surl.li/jossho> (дата звернення 26.08.2024).
2. Мостова Д.Ю. (2019). Підходи до визначення поняття «дипломатія» у публічному управлінні. *Глобальна організація союзницького лідерства*. URL: <https://goal-int.org/naukovi-pidhodi-do-viznachennya-ponyattya-diplomatiya-u-publichnomu-upravlinni/> (дата звернення 26.08.2024).
3. Закон України «Про дипломатичну службу» від 07.06.2018 № 2449-VIII. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_diplomatichnu_sluzhbu.htm (дата звернення 27.08.2024).
4. Міністерство закордонних справ України. Офіційна сторінка. URL: <https://mfa.gov.ua/> (дата звернення 27.08.2024).
5. *Дипломатичні установи*. URL: <https://mfa.gov.ua/diplomatichni-ustanovi/inozemni-diplomatichni-ustanovi-v-ukrayini> (дата звернення 27.08.2024).
6. Маркарян М. В. (2021). Сутність терміну «закордонні дипломатичні установи України»: співвідношення назви та значення. *Київський часопис права*, (1), 33-38. <https://doi.org/10.32782/klj/2021.1.5>
7. Аменхотеп IV Ехнатон. URL: <http://surl.li/ugruuh> (дата звернення 28.08.2024).
8. Ашурбаніпал. URL: <http://surl.li/leukgx> (дата звернення 28.08.2024).
9. *Історія дипломатії* : навчально-методичний посібник / за ред. О. В. Бігняка. Одеса : Гельветика, 2021. 116с.
10. Закони Ману. URL: <http://surl.li/pbxusu> (дата звернення 28.08.2024).
11. Людовик XI. URL: <http://surl.li/pukpqx> (дата звернення 28.08.2024).
12. Махун С. (2024). Віденський конгрес 1815 року: як між балами після розгрому Наполеона ділили Європу. URL: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/kultura/2024-06-09/5856507-videnskiy-kongres-1815-roku-yak-mizh-balami-pislya-rozgromu-napoleona-dilili-evropu> (дата звернення 08.09.2024).
13. Балануца О.О. *Родзинки дипломатії*: навчальний посібник. Дніпро: Середняк Т. К., 2022. 148 с.
14. Організація об'єднаних націй. Офіційний сайт. URL: <https://www.un.org/>
15. *Дипломатія*. Навчальний посібник (2024). Корольчук Л.В., Баула О.В., Галазюк Н.М., Зелінська О.М., Кравчук П.Я., Лютак О.М., Савош Л.В., Урбан О.А. Луцьк: ПП «Волинська друкарня», 340 с.
16. Berridge G. *Diplomacy: theory and practice*. Springer Nature, 2021.
17. Berridge G. *Diplomacy: Theory and Practice*. 6th Edition. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York Palgrave Macmillan, 2022.
18. Шайда О.Є. (2014). *Історія та еволюція розвитку дипломатичної і консульської служби*: лекція. URL: <https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www>

[.iac.lviv.ua/data/kafedry/MEV/Shayjda/Kaf_MEV_DKS_Lecture_2.pdf](http://iac.lviv.ua/data/kafedry/MEV/Shayjda/Kaf_MEV_DKS_Lecture_2.pdf) (дата звернення 10.09.2024).

19. Озернюк Г., Моїсеєва Т. (2021). *Форми та методи європейської дипломатії доби нового часу. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*, (55), С. 105-110. URL: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/527> (дата звернення 10.09.2024).

20. Подворна О.Г. *Дипломатичний протокол та етикет: навчальний посібник*. Вид. 2-ге: перероб. та доп. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2020. 218 с.

21. Surmacz W., *Ewolucja współczesnej dyplomacji, Aktorzy, struktura, funkcje* 2015, №14 С. 24-28.

22. Воєнна дипломатія. URL: <http://surl.li/hlrifs> (дата звернення 10.09.2024).

23. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. *Дипломатична та консульська служба* : навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 178 с.

24. *Публічна дипломатія* : навч. посібник / за загал. ред. Ірини Матяш; Національний університет «Острозька академія»; Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. Київ : Горобець, 2021. 224 с.

25. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021–2025 (2021). URL: <http://surl.li/hwslkf> (дата звернення 12.09.2024).

26. Сагайдак О.П. *Дипломатичний етикет та протокол*. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/25109-vstupne-slovo.html> (дата звернення 12.09.2024).

27. Довідник з протокольних питань URL: https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/protokol/UA_Protocol_Guide_20190313.pdf. (дата звернення 12.09.2024).

28. The Importance of Protocol and Diplomacy. URL: <https://www.Protocolinternational.org/protocol-in-action> (дата звернення 12.09.2024).

29. Величко К.Ю. *Основи дипломатії: методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини ОПП Міжнародна економіка* / укладач: К.Ю. Величко. [Електронний ресурс] – Харків: ДБТУ, 2024. 45с.

30. Служба Державного Протоколу та Церемоніалу створена Указом Президента України <http://surl.li/squbbp> (дата звернення 12.09.2024).

31. Wartime Diplomacy. Офіціна сторінка МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/news/mzs-stvorilo-storinku-pro-voyennu-diplomatiyu-wartime-diplomacy> (дата звернення 12.09.2024).

32. Mingst K., Karns M. *The United Nations in the 21st Century*, 6th Edition. London: Routledge, 2022.

33. Полякова Ю.В., Шайда О.Є., Степанов А.В. (2023) Культурна дипломатія як інструмент міжнародної комунікації. Вісник ЛТЕУ. *Економічні науки*. №71. С.57-63.
34. Мірошнік Т., Федотова Г. (2021). Цифрова дипломатія як сучасний комунікаційний інструмент міжнародних відносин. *Грані*. Т.24, №12. С.58-65.
35. Белогубова О. О. Гуманітарна дипломатія: стара форма і новий зміст. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2023. Т. 1. С. 322-324.
36. Окладна М.Г., Перевалова Л.В., Генкул Ю.В. (2021). Гуманітарна дипломатія: історія становлення та сучасність. *Право та інноваційне суспільство*. № 2(17). С. 43-49. DOI: 10.37772/2309-9275-2021-2(17)-6
37. Хвіст В., Мариніч В. 2023. Еволюція сучасної моделі дипломатії. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*, С. 126-133. DOI: 10.26693/ahpsxxi2023.06.126
38. Виговська О. *Теорія та практика міжнародних переговорів*: навч.-метод. посіб. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023.220с.
39. Fisher R., Ury W., Patton B. Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In. London: Penguin Books, 1991. 200 p.
40. James C. Freund. Smart Negotiating: How to Make Good Deals in the Real World. 1992. 256p.
41. Величко К.Ю., Ал-Аасар Раня. Роль ділового спілкування у зовнішньоекономічній діяльності підприємств. *Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 21-22 березня 2024 року). Харків: ДБТУ. Ч. 2. 2024. С. 338-340.
42. Ушакова Н.Г., Величко К.Ю., Тесленко С.О. Комунікації підприємства у воєнний час: важливість, результативність, специфіка реалізації. *Розвиток бізнесу в контексті європейської інтеграції: глобальні виклики, стратегічні пріоритети, реалії та перспективи: матеріали Міжнар. науково-практичної конф.*, 07 червня 2024 р. Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2024. С. 140-142.
43. Кот О.В., Величко К.Ю., Носач Л.Л., Печенка О.І. *Зовнішньоекономічна діяльність підприємства*: конспект лекцій. ХДУХТ, Харків. 2018. 320с. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/11330> (дата звернення 16.09.2024).
44. Чернишова Л.О., Козуб В. О., Носач Л.Л., Величко К. Ю., Печенка О.І. *Зовнішньоекономічна діяльність підприємства*: практикум: навч. посібник. Харків: Форт, 2017. 238с.
45. Величко К.Ю., Печенка О.І. *Міжнародна торгівля*: конспект лекцій ХДУХТ, Харків 2018. 193с. URL:

[https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/11331/1/konsp_lektsiyi_mizhnarodna_torhivlya_2018.pdf\(1fnf](https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/11331/1/konsp_lektsiyi_mizhnarodna_torhivlya_2018.pdf(1fnf) (дата звернення 14.09.2024).

46. Величко К.Ю., Баламут Г.С. *Міжнародна економіка*. Практикум: навчальний посібник. Х.: ДБТУ, 2023. 108с. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/41882> (дата звернення 18.09.2024).

47. Величко К.Ю. Міжнародні комерційні операції: конспект опорних лекції з дисц. для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини ОПП Міжнародна економіка. ДБТУ. Харків: 2024. 126с. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/53439> (дата звернення 17.09.2024).

48. Горобинська М.В., Величко К.Ю. Майстерність бізнес-переговорів: виявлення переваги у міжнародному бізнесі за допомогою Гарвардської моделі комунікації. *Фінансова архітектоніка та сценарії конкурентних моделей розвитку*. Міжнар. наук.-практ. конф. в системі МОН (17 листопада 2023р.). м. Харків. ДБТУ, 2023. С. 286-288.

49. Конспект лекцій з дисципліни «Дипломатичний протокол та етикет» для здобувачів вищої освіти спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії / Укл.: В. О.Бабіна, І. М. Чістякова, І. Б. Кривдіна, І. В. Кудлай. Одеса: ДУ «Одеська політехніка», 2021. 47 с.

50. Конспект лекцій з дисципліни «Дипломатична та консульська служба» для студентів спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / Укл.: Латишева В. В., Чістякова І. М., Бабіна В. О. Одеса: ОНПУ, 2020. 76

51. United States Protocol: The Guide to Official Diplomatic Etiquette. URL: https://books.google.com.ua/books?id=5KRFnqCYJmsC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (дата звернення 12.09.2024).

52. Щорічник «Україна дипломатична». URL: <http://ud.gdip.com.ua/category/vsi-vypusky>. (Архив видань: URL https://www.gdip.com.ua/pages/view/ukrana_diplomatichn) (дата звернення 12.09.2024).

53. Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв (GDIP Media Center). URL: <https://www.gdip.com.ua/> (дата звернення 12.09.2024).

ЗМІСТ

<i>ВСТУП</i>	4
<i>РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДИПЛОМАТАТІЇ ТА ДИПЛОМАТИЧНИХ ЗНОСИН</i>	6
Тема 1. Поняття дипломатії та дипломатичної служби.....	6
Тема 2. Історія та еволюція дипломатичної і консульської служби.....	15
Тема 3. Інститути та практика дипломатичних зносин.....	34
Тема 4. Дипломатичні привілеї та імунітети.....	43
<i>РОЗДІЛ II. ДИПЛОМАТИЧНИЙ ЕТИКЕТ ТА ПРОТОКОЛ</i>	55
Тема 5. Дипломатичні візити.....	55
Тема 6. Дипломатичні прийоми.....	63
Тема 7. Дипломатичний протокол багатосторонньої дипломатії.....	74
Тема 8. Становлення української дипломатії. Дипломатичний протокол та церемоніал України	87
<i>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ</i>	100

Навчальне видання

ОСНОВИ ДИПЛОМАТІЇ

Конспект лекцій

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти усіх спеціальностей (дисципліна вільного вибору)

ВЕЛИЧКО Катерина Юріївна

Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman
Папір для цифрового друку. Друк ризографічний.

Ум. друк. арк.6,

Наклад ___ пр.(ел. видання)

ДБТУ

61002, м. Харків, вул. Алчевських, 44